

Raamatukogu

ISSN 0235-0351

- * Ülo Vooglaid, Aili Normak, Linda Pärnoja, Malle Ermel, Rutt Enok, Ilme Sepp jt. – raamatukogu osast juhtimises ja raamatukogu juhtimisest;
- * Jüri Järs – infosüsteemi loomisest maakonna ja linna keskraamatukogudes;
- * Rein Ruutsoo – eesti mõtlejast Alfred Koortist jm.

3 / 1997

RK

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU
EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING

3/1997

Toimetuse kolleegium:

A. NORBERG
A. NUUT
R. OLEVSOO
E. RANNAP
T. SOONE
K. TAMMARU
U. TÖNNOV
T. VALM
A. VALMAS

Tegevtoimetaja/Editor ENE RIET
Toimetaja MAIRE LIIVAMETS
Keeletoimetaja TIINA VILBERG
Tehniline toimetaja TIJU TALU

Kujundus KERSTI TORMIS
Esikaanel Eesti raamatukogude juhid
ja juhitavad.

Foto: TEET MALSROOS
Tagakaanel Lääne-Virumaa Rakke
raamatukogu uus hoone, avatud
1996. aastal. Projekti autor Juhan
Rumm. Foto: REIGO LEHTLA

Address/Address:

EE 0100 Tallinn
Tõnismägi 2
Eesti Rahvusraamatukogu
«Raamatukogu» toimetuse
tel. 6 307 128
faks 372+6/311410
elektronpost: enerk@venus.nlib.ee

ISSN 0235-0351

Ilmub 6 korda aastas

AS TRÜKIEKSPERT VILJANDI, 97 T 498

TERE, ARMAS
RAAMATUKOGURAHVAS!

Oma toimetajaveerus püüan enamasti puudutada mõnd murelikuks ajavat teemat. Sedakorda sundis mind ägedamalt sulge, tänapäevasemalt mõistagi arvutiklahve liigutama Kirde-Eestis toimunud teabepäev.

Kuuldavasti läks üritus korda (vt. Sõnumid). Minu vaatepunkt riivab aga hoopis keeleprobleemi – nõnda esitangi veidi retoorilise küsimuse – mis keeles kõneldakse Eesti Vabariigis teabepäeval? Sest Narva Keskraamatukogu, kus seesinane raamatukoguhoidjate kokkusaamine toimus, asub ometi Eestis. Asi ei puudutagi niivõrd venekeelset kuulajaskonda, kui meid endid, kes me oleme seatud ka keelekorraldust jälgima ja parandama. Tundub, et üldine arvamus, Kirde-Eestis riigikeelest, st. eesti keelest nagunii aru ei saada, viis selleni, et isegi Tallinnast kohale sõitnud sõnavõtjad (kes tõesti isegi mitut võõrkeelt kõnelevad) otsustasid vene keele kasuks. Nii aga minu meelest teatud reegleid ja võibolla ka seadusi eirates?

Teatavasti on Kirde-Eesti keeleõpet toetanud väga paljud kodu- ja välismaised asutused ning fondid. Tulemusi ent eriti pole. Kas see raha on siis maha visatud? Samas pole ma aga kuulnud, et Eesti rahvaraamatukogude, samuti enamuse teadusraamatukogude töötajate võõrkeeleõpinguid oleks nimetamisväärselt materiaalselt aidatud. Ometi pidid nemadki, suuresti keskeas, inglise või saksa keele selgeks saama, et uues ühiskonnas hästi toime tulla. Kuidagimoodi saab alati hakkama – kes seda ei mäletaks...

Olen kuulnud kiidetavat Sillamäe Keskraamatukogu raamatukoguhoidjat Jelena Nevskajat, kes omandas eesti keele *tänu motivatsiooni mõistmisele*. Küsimus ongi eelkõige tahtmises ja vajaduses. Kumb on esmane, jäägu lugeja otsustada. Omalt poolt lisan konkreetse tähelepaneku, mis kinnitab eelnevat lauset. Ei suutnud ma Rahvusraamatukogus, küll väheseid venekeelseid kolleege õpetades, märkimisväärsete tulemusteni jõuda, seda edukamad olid aga tohtritest õppijad ja isegi paar noort Moskvas tudeerivat inimest, kes on otsustanud oma elu tõepoolest Eestiga siduda.

Kogu aeg kurdetakse keelepraktika puudumise üle Narvas, miks võeti siis see “igatsetud” eesti keele kuulamis- ja kõnelemisvõimalus Kirde-Eesti teabepäeval osalejatelt ära? Kes vastab?

Maire Liivamets

SISUKORD

■	AVAVEERG		
	Raamatukogu osa juhtimise täiustamisel	<i>Ülo Vooglaid</i>	4
■	JUHTIMISEST		
	Raamatukogu arengukava koostamisest	<i>Aili Normak</i>	6
	Teel ülesmäge	<i>Linda Pärnoja</i>	8
	Personalijuhtimisest	<i>Malle Ermel</i>	10
	Raamatukogu juhtimine - looming või rutiin?	<i>Rutt Enok</i>	12
	Hea raamatukogu on raamatukogu lugeja jaoks	<i>Ilme Sepp</i>	14
	URBIS - koostöö- ja juhtimiskogemus	<i>Mare Onga</i>	16
	Ühe projekti lugu	<i>Ülle Must</i>	17
	Lugejaküsitlus "Teie arvamus kujundab raamatukogu tulevikku"	<i>Anne Veinberg</i>	18
	Teadusraamatukogu lugejateeninduse tulemuslikkuse hindamisest	<i>Aili Norberg</i>	19
	Raamatukoguteenuse hind turundusmeetmena	<i>Aira Lepik</i>	21
■	RAAMATUKOGUNDUSE UUDISKIRJANDUS		23
■	JUTUTUBA		
	Mu suurim rõõm on teha tööd, mis mulle meeldib: vestlus Anne Valmasega	<i>Maire Liivamets</i>	27
■	RAAMATULUGU		
	TÜRi haruldasi raamatuid: Raamatud põlevad, kuid ei hävi	<i>Tatjana Šahhovskaja</i>	30
■	EESTI MÖTTELUGU		
	Alfred Koort ja eesti filosoofiline kultuur	<i>Rein Ruutsoo</i>	32
■	ARVUTIHARIDUS & PÄEVAKORRAL		
	Kas infoühiskond vajab raamatukogusid? Infosüsteemi loomisest maakonna ja linna keskraamatukogudes	<i>Jüri Järs</i>	36
■	SÕNUMID		
	Tallinna raamatukoguteenindusest	<i>Tiiu Valm</i>	40
	Universaalsest artiklite bibliograafiast	<i>Anne Ainz</i>	41
	Õnnitlеме: Aita Karjatse - 60		45
	Laine Peep - 65		45
■	SUMMARY		46

RAAMATUKOGU OSA JUHTIMISE TÄIUSTAMISEL

ÜLO VOOGLAID

Eesti keele ja meelega juhtunud rängemate äparduste hulgas on tõenäoliselt ka kõik see, mis on seotud sotsiaalse regulatsiooniga. Nõukogude ajal oli nimetatud valdkonna problemaatika laiema üldsuse eest varjatud. Nõnda on mahajäämus nii teoorias, metodoloogias kui ka metoodikas ja praktikas nõutuks tegevalt suur. Oleks vaja, et kõik rahvuslikud ja rahvahariduslikud institutsioonid, enne kõike (üli)koolid ja raamatukogud aitaksid seda mahajäämust ületada.

Demokraatia on võimalik üksnes sisemiselt küllalt integreerunud, kultuuri- ja ühiskonnaväärtusi, -norme, -müüte ja -tabusid tundvas ja austavas ühiskonnas, kogukonnas ja perekonnas. Sestap võib öelda, et demokraatia on kultuuri ja hariduse funktsioon (objektiivne kaassõltuvus). Et kujuneda tõhusaks juhtimise ja muu regulatsiooni täiustamise jõuks ühiskonnas, peab raamatukogu olema ladiusalt tegutsev organisatsioon, mis toimib kogu personali konsensuslike lepete kohaselt, täpselt, kindlalt, kiiresti ja tõhusalt. Raamatukogu personalil, kes tunneb vajadusi ja võimalusi ja kes tahab, oludest hoolimata, püsida iseuueneva ja -täiendavana, on suur väärtus, mida tuleb hoida nagu silmatera. Juhtimine on tähtis, kuid kõige väärtuslikum on iseregulatsioon. Kui see laabub, on juhtimine vajalik vaid mõningate tegevuslike ja strateegiliste muudatuste tegemiseks. Iseregulatiivses organisatsioonis on direktiooni peamiseks probleemiks juhtimise vältimine, töötajate valik, koolitus, saavutusmotivatsiooni tugevdamine, kõiki töötajaid hõlmava

kommunikatsioonisüsteemi täiustamine, tunnustuse avaldamine neile, kes on saavutanud laitmatu, pidevalt uueneva olukorra oma tööloiguse, ning neile, kes loovad kolleegidele eeldusi väga heaks tööks.

Millest võiks alustada juhtimise korrastamiseks ja täiustamiseks mõeldud tegevust?

Kõigepealt oleks vaja käsile võtta keel ja terminoloogia.

Segadust ei ole mõtet täiustada. Inglise keeles on kümme-kond sõna, milles tähistatakse organisatsiooni ning sellega seonduvat tahtelist tegevust. Eesti keeles öeldakse tavaliselt nüanssidele mõtlemata kõigil puhkudel *juhtimine*. Vene keelest tõlgiti ja tõlgitakse praegugi *upravlenie* rahumeeli *juhtimiseks*, ehkki venelased mõtleavad selle all tegelikult hoopis valitsemist. Venelastel ei ole tänase päevani juhtimise, so. protsessidest lähtuvat käsitlust. Meil on see põhimõtteliselt olemas, aga seni ei ole õnnestunud leida mõnda välismaalast, kelle suu läbi oleks mõtet seda Eestis tutvustada. Sest kogemus näitab, et eestlasi ei võeta ses asjas nende eluajal tõsiselt.

Pärast taasisesiseisvumist saadeti kogu maailmast Eestisse iseseisvuse kinnistamiseks ning juhtimise ja organisatsiooni täiustamiseks suur hulk abilisi. Enamus neist oskas hästi inglise keelt ja tundis läänes normiks olevat kantseliiti. Neid oli siin tõesti vaja igasuguste abiprojektide vormistamiseks. Arusaadavatel põhjustel ei olnud neil, kes tulid külalislektoriteks-konsultantideks aega süveneda Eesti vajadustesse ning võimalustesse, kultuuri ja ühiskonna iseärasustest

rääkimata. Siia lennanud spetsialistidest on enamus nüüd ammu koju tagasi lennanud. Neist jäi Eestisse maha arvukalt mahukaid tühitarku aruandeid, mida abiprojektide serva peal liugu lasknud ametnikud nüüd häbelikult peidavad. Segadus on aga veel suurem kui kunagi varem.

Tahtmatult tükkivad sedalaadi länguvajumiste tagajärgedele mõeldes meelde juba Vanas Roomas laialt tuttavad ütlemised: "Iga rahvas väärib oma juhte!" ja "Kes kaotab keele, kaotab vabaduse!"

Kõik teavad või vähemalt aimavad, et raamatukogul on keelehoius ja keelekorrastuses hindamatu osa täita. Üpris vähesed aga teavad, et teemal *Eesti ühiskond ja regulatsioon ühiskonnas* ei ole raamatukogul **lugejale pakkuda mitte midagi tõsiselt võetavat**. Meil ei ole ilmunud ühtki kaasaegset terviklikku ja Eesti ühiskonna- ja kultuurikontekstis arvestatavat raamatut. Midagi ei ole võtta ka sotsiaalsete nähtuste ja/või protsesside kohta. Kaante vahel on küll kaks kogumikku pealkirjaga "Olukord riigis. Tulevikusuundumused", kuid nendes ei kõnelda riigist. Mõlemas käsitletakse mõningate ametkondade mõningaid aktuaalseid küsimusi. Millest see kõneleb?

Räbalavõitu tundub olevat olukord ka mitmest teisest vaatepunktist. Näiteks käib seadusloomes võtmeformatsioonil olevatele juristidele üle jõu aru saada, et eesmärk saab olla vaid subjekttil. Neile on püütud selgeks teha, et mingil tekstil ei saa eesmärke olla – eesmärgid on autoril, kuid ikka ilmuvad Riigikogu liikmete laudadele eelnõud,

mille esimesel leheküljel selgitatakse *seaduse eesmärke*. Seadusel ei saa olla eesmärke, eesmärgid on (kui on?) seadusandjal.

Sobiv näide eesti keeles kujunenud olukorra tõsiduse kohta on asjaolu, et isegi Toompealt on raske leida kahte-kolme inimest, kes saavad enam-vähem sarnaselt aru sellistest sõnadest nagu **majandus, õigus, kultuur, haridus, teadus, tervis, keskkond, probleem** jms. Õeldut on kerge kontrollida. Tasub vaid küsida hulgalt inimestelt, mida nad mõtleavad, kui nad nimetatud sõnu kuulevad või räägivad-kirjutavad. Enamik vastajatest toob enesekindlalt igasuguseid määratlusi. Sellest poleks midagi, aga häda on selles, et iga asjamees on endas kindel väljenduseni "meri põlvini!", kuid ligilähedaseltki kokkulangevaid arusaamu seejuures ei esine.

Tegelikult ei saa inimesed ühiskonda käsitlevates arutlustes üksteisest aru. Järelikult võib oodata igasuguseid hullusi. Ei saada aru ka niisugustest märkustest, mis võiksid vähendada või koguni ära hoida väärtusi suurte otsuste tegemisel. Väikestest vigadest rääkimata.

Nende üsna süngeks tegevate märkuste kinnituseks võib mainida, et Haridusministeeriumi ametnikest ei suuda enamik siiani eristada **haridus-** ja **kooliprobleematikat** ega tea, mida kujutab erialane, kutsealane ja ametialane ettevalmistus.

Küllap on igaüks isegi märganud, et **tervisest** ja **tervishoiust** rääkimisel käib jutt tegelikult **haigustest** ja **haiguste ravist** või, kui otsustada televisiooniarutluste põhjal, siis haigekassades oleva raha nappusest, voodikohtade arvust ning keerukama aparatuuri enda valdusse kahmamise strateegiatest.

Sotsiaalsete probleemide käsitlemisel ilmneb, et ametnikud asuvad arutama nende inimestega seotud muresid, kes ei saa ise endaga hakkama. Osa seetõttu, et on vanad, osa haigestumise, invaliidisuse, vangist vabanemise, lastekodust iseseisvumise, suureks paisunud pere, isata jäämise vms. tõttu. Kes ei tea, et nendel inimestel on vaja eeskätt majandusabi, aga nad vajavad ka arstiabi, õigusabi ja organisatsioonilist abi. Jääb küsida, kus on **sotsiaalabi**, **sotsiaalkindlustus** või **sotsiaalhooldus**? Jutud käivad

juba "**sotsiaalmajade**" rajamisest! Selgub üsna õudne fakt, et Sotsiaalministeeriumi ametnikud aga ka Riigikogu Sotsiaalkomisjoni liikmed, maakondade, linnade, valdade sotsiaalnõunikud ja muud sotsiaaltöötajad ei ole veel kuulnud, millest koosneb sotsiaalne probleematika ühiskonnas ja ei ole sellega veel tegelnud. Algpõhjus on lihtne: sõna *sotsiaalne* on koormatud sootuks teise sisuga.

Usaastakõnes mainis Eesti president inimeste võõrdumist riigist, kuid ülimalt ohtlike nähtustena on vaja arvestada ka võõrandumist, anoomiat, indolentsust, marginaalsust, frustratsiooni, konformsust, deprivatsiooni ja teisi pingeid, mis võivad valguda kosena üle maa ja halvata kogu ühiskonna. Paljudel rahvasaadikutel ja ametnikel ei ole sellest probleemistikast veel aimu. Murelikuks teeb ka see asjaolu, et Eesti Teaduste Akadeemia ei ole ühiskonnateadust kunagi tõsiselt võtnud ja Eesti ühiskonnaga ei tegele. Kas loota, et raamatukogud asuvad akadeemiat asendama või leiavad raamatukogud rohu TA juhtkonna ja liikmeskonna kohusetunde äratamiseks? Keeleliselt ja teadmistelt vildaka olukorra normaliseerimiseks oleks vaja õpikut ja õppejõude, uusi uuringuid (mitte kirjeldusi, mida on hakatud viimasel ajal uuringuteks pidama!), mille tulemused oleksid aluseks Eesti olude, kujunenud olukorra ning nende muutumise põhjuste analüüsi prognoosimiseks arengukavade ja projektide koostamisel. Raamatukogud saaksid neid laiale üldsusele vahendada ja kaasata kõiki, kes vähegi sel alal suudavad sõna sekka öelda. Täna seni ei ole Eestis juhi ettevalmistuseks sobivat õpikut ei alg- ega keskastme õppeks, rääkimata teaduskirjandusest, mida sobiks kasutada kõrgkoolis, ülikoolis ning täiendõppeks.

Juhtimise objektiks on (saavad olla!) üksnes protsessid. Esmapilgul tundub tähenärimisena, kui märkida, et ka (seisvat) autot ei saa juhtida. Põhimõtteliselt saab juhtida siiski liikumist. Mõnevõrra saab muuta suunda, kiirust ja teisi protsessi karakteristikuid. Ka autojuhti läheb vaja alles siis, kui on vaja sõita ja mitte ükskõik kuhu ja ükskõik kuidas,

vaid liikluseeskirjade kohaselt ja kindlasse kohta. Ka asutust-ettevõtet ei ole võimalik juhtida – juhtida saab mitmesuguseid protsesse asutuses-ettevõttes. Võimatu on juhtida personali, majandust, riiki või mistahes teist asja, nähtust, olukorda, omadust, olekut, situatsiooni jmt. Raamatukogus töötavad inimesed (targad nõuandjad!) peaksid seda kõike teadma. Muidu nad ei saa lugejatele rahuldaval määral toeks olla. Teadma peaks ka seda, et juhtimine omandab mõtte **täitmise** korral ja seda, et juhtida saab subjekt, so. aktiivse algena tegutsev (küllalt vaba ja iseseisev) inimene või inimeste kogum, kellel on vähemalt järgmised tunnused: enam-vähem adekvaatne enese-, grupi-, ühiskonna- ja kultuuritunnetus ning vastavalt enese(mina)-, grupi(meie)-, ühiskonna(kodaniku)- ja kultuuri-üldinimliku kultuuri, rahvuskultuuri ja omakultuuri sümbioosi) **tunnetus**. Sellele rajaneb ühelt poolt **võime** orienteeruda, otsustada, teostada oma otsuseid ja neid vajaduse korral korrigeerida ning teiselt poolt tegelik orienteerumine, otsustamine, teostamine ja korrigeerimine.

Eelpoolset arvestades on võimalik tuvastada inimese sobivus aktiveerida ka teisi inimesi (siis on tegemist **valitsemisega**), ainelisi väärtusi (siis on tegemist **haldamisega**) ja süsteemi (siis on tegemist **sidustamisega**). Lisada oleks vaja, et nagu juhtimine omandab mõtte ja tähenduse **täitmise** korral, omandab **valitsemine** mõtte ja tähenduse **allumise**, **haldamine** **hooldamise** ja **sidustamine** **koostöö** (NB! mitte pelgalt koos töötamise) korral.

Sõندان väita, et kui mõni ülalnimetatud tunnustest lausa puudub, ei ole otsustajat võimalik käsitleda juhtimise, valitsemise, haldamise ja sidustamise subjektina, sest ta ei ole suuteline vastutama selle eest, mida ta teeb ning tegemata jätab ja mida peaks tingimata tegema. Juhtimine, valitsemine, haldamine ja sidustamine on inimesele omased tegevused east eani, mil ta enesejuhtimise subjekti mõõdu välja annab.

Hea tahtmise ja vastava ettevalmistuse korral saavad raamatukogutöötajad lugejatele vähehaaval selgitada, et otsustamine eeldab ühelt poolt **haridust**, teiselt poolt

informeeritust ja kolmandast küljest kogemust. Otsustamiseks on vaja formaalset (ametlikku) ja mitteformaalset õigust ning kohustust. Kohustused ilma nende täitmiseks vajalike õigusteta on niisama mõtetud, kui õigused ilma nende kasutamist eeldavate kohustusteta.

Otsuseks on ka eesmärgipüstitus, millest lähtub vahendivalik. Järgmisena peab otsustamiseks olema selgepiiriline kujutus tulevikust, mille saavutamiseks on subjekt valmis rakendama oma tahte (see ongi eesmärk) ja arusaama eesmärgi saavutamiseks vajalikest ressursidest ning nende kasutamiseks vajalikest tingimustest (see ongi vahend) juba otsuse tegemise (otsustamise) eeldusteks.

Otsustamine on võimalik vaid valikusituatsioonis. Sundsituatsioonis, kus peab tegema seda, mida kästud, nii nagu kästud, siis kui kästud, sellest, millest kästud, seal, kus kästud, jne. ei saa inimene või inimeste kogum end subjektina tunda ega subjektina käituda.

Kes otsustab, see vastutab! Parim nõuanne, mis selle sõltuvuse kohta peaks igati arusaadav ja vastuvõetav olema, kõlab nii: Ära otsusta selle üle, mille üle võiksid otsustada sinu kolleegid, st. alluvad.

Otsustamisega kaasneb mitte ainult vastutustunne, vaid ka aktiivsus, sest otsustaja loodab tunnustusele. Paraku võib see talle osaks saada alles pärast otsuse täitmist. Järelikult tuleb otsuse täitmiseks pingutada. See ongi aktiivsus.

Igasugused põhiseaduslikud õigused on senikaua fiktiivsed, kuni inimesed kujunevad (arenevad?) enesejuhtimise subjektideks ja sealt lähemalt kaugemale, lihtsamalt keerukamale, samm-sammult sotsiaalse juhtimise subjektiks.

Teadmised riigi, ühiskonna, ametkondade, maakondade, linnade, valdade, organisatsioonide, asutuste-ettevõtete, perekondade ja üksikisiku kõigil regulatsioonitasanditel toimivate protsesside kohta, juhtimise ja iseregulatsiooni kohta ning elu-olu soodustavate ja raskendavate asajolude kohta on igale inimesele demokraatlikuks kujuneda pürgivas ühiskonnas vajalikud nagu õhk.

RAAMATUKOGU ARENGUKAVA KOOSTAMISEST

AILI NORMAK

EARi arendusala asedirektor

Juhtimine on see, mida sa praegu teed nende vahenditega, mis sul praegu on.

Ron Roberts

Igasugune juhtimine saab olla edukas vaid siis, kui on olemas tulevikuvision ning seda konkretiseerides püstitatud eesmärgid ja leitud vahendid nende saavutamiseks. Ideaalne oleks, kui raamatukogu saaks töö planeerimisel toetuda pikaajalistele arenguprogrammidele kultuurivallas, millel omakorda oleks veel üldisem taust.

1. aprillil 1996 toimunud kultuurifoorumil võeti vastu otsus sõnastada riiklikud prioriteedid. Valmis dokument "Eesti riiklik kultuuripoliitika lähiaastatel", mis anti nõ. üldrahvalikule arutelule, vastukaja jõudis ka ajakirjandusse. 13. detsembril tuli Tartus kokku kultuurikongress, kus leiti, et Eesti kultuuripoliitika põhiseisukohad tuleb täpsemalt formuleerida. 11.-15. augustini 1996 peeti Tallinnas eesti teadlaste kongress. Mitmes ettekandes rõhutati, et teadussfääri ja kõrgharidust reguleerivad seadused ning teadusarenduse kavad peaksid demokraatlikus ning teadmishiskonna arengut soosivas riigis põhinema teadlaskonna ja poliitiliste erakondade poolt läbiarutatud ning parlamendis või valitsuses avalikult vastu võetud teaduspoliitikal. Samas tõdeti, et see töö on Eestis tegemata. Teame, kui palju vaieldavat on üldhariduses. Kuidas peaksid sellises ähmases situatsioonis käituma raamatukogud, teades, et nende ülesandeks on tagada teadus-,

õppe-, tootmis- ja loometegevuseks vajaliku informatsiooni kättesaadavus?

Intuitsiooni on võimalik usaldada, toetudes traditsioonidele, toimivatele seadustele ja kokkulepetele ning arvestades teiste riikide kogemusi. Eeldades, et Eesti praegune raamatukogusüsteem on lähedane optimaalsele, vaatame, millised seadusandlikud aktid reguleerivad ja toetavad raamatukogude tööd. Vaieldamatult toimib rahvaraamatukogu seadus, on olemas Eesti Rahvusraamatukogu seadus ja Riigikogus 12. veebruaril 1997 vastu võetud sundeksemplari seadus. Leiab ka mõned üldisemaid valdkondi normeerivad aktid, milles mainitakse raamatukogusid või sarnaseid üksusi ning mida peavad täitma ja millest juhinduma kõik asutused. Kuid puudub eriala- ja teadusraamatukogude tegevust sätestav seadus! Värskeimaks esikujuks võiks selle loomisel olla 13. novembril 1996 vastu võetud muuseumiseadus, mis reguleerib nii riigi-, munitsipaal- kui avalik-õiguslike juriidiliste isikute muuseumide tegevust.

Olemas on teaduslike keskraamatukogude loetelu ja nende tegevuspõhimõtted (kinnitatud kultuuri- ja haridusministri määrus-
tega nr. 19, 12. oktoobrist 1994 ja nr. 5, 19. jaanuarist 1995) ning teadus- ja erialaraamatukogude

komplekteerimise alused (kultuuri- ja hariduministri määrus nr. 18, 6. detsembrist 1994). Loodud on ELNET Konsortsium, mis korraldab ning koordineerib Eesti raamatukogude infosüsteemi projekteerimist, juurutamist, arendamist, haldamist ja finantseerimist.

Eesti Akadeemiline Raamatukogu (kuni 19. märtsini 1997 Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu) tähistas mullu oma 50. sünnipäeva. Teise poolsajandisse astudes tehti kokkuvõtte raamatukogu senisest tegevusest, mida kajastab kogumik "Eesti TA Raamatukogu 50". Järjepidevust kinnitab 15. veebruaril 1996 jõustunud raamatukogu uus põhimäärus, millel rajaneb ka tema edasine areng. Raamatukogu tegevuse heade ja halbade külgede väljaselgitamiseks vesteldi individuaalselt kõigi osakonnajuhatajatega. Kujunesid küsimuste kompleksid: raamatukogu roll ja areng; raamatukogu suhted Teaduste Akadeemiaga; raamatukogu lugeja; kogude komplekteerimine; hoid ja säilitamine; bibliograafiate koostamine; avalikkussuhted; personal jne. Neid tuli analüüsida ja probleemid lahendada. Raamatukogu arengukava väljatöötamiseks, töö optimaalseks korraldamiseks, tööjuhendite koostamiseks ning eksperthinnangute andmiseks erinevatele raamatukogusse saabunud dokumentidele moodustati 11-liikmeline arendusrühm. Paralleelselt analüüsiti tegevust ka osakondades. Sealgi valmistati ette töökorralduslikke dokumente. Käesoleval aastal uuendati osakondade põhimäärused. Märksa sisukamaks on muutunud tööplaanid ja aruanded. Kõigi töövaldkondade arengukavades püütakse lähtuda uutest infotehnoloogilistest võimalustest, mida pakub ELNET Konsortsiumi poolt valitud süsteem INNOPAC. Selle juurutamiseks töötab raamatukogus 8-liikmeline rühm.

Alati tuleb kuulata ära ka teine pool. Suures eneseanalüüsimise tuhinas ei tohi unustada, kelle jaoks olemas oleme. 4.-16. novembrini 1996 korraldati EARis rahvusvahelisel meetodikal põhinev lugejaküsitlus. Osavõtt oli elav,

tagastati üle 1000 täidetud ankeedi. Selgunud on esimesed tulemused, mis lubavad loota, et analüüsi lõppedes saab raamatukogu oma käsutusse väga tänuväärset teavet töösuundade kujundamiseks. Raamatukogu sai küsitluse kaudu teada, mida arvavad tema lugejad, kuid sama vajalik oleks omada ülevaadet, mida arvavad raamatukogudest need inimesed, kes neid ei kasuta. See eeldaks elanikkonna representatiivset küsitlust, millega aga üks raamatukogu toime ei tule.

Lugejaküsitlus juhtis taas tähelepanu sellele, kui oluline on teavitada kasutajaid pakutavatest teenustest. Raamatukogudevaheline komplekteerimise koordineerimine on optimaalse rahakasutuse seisukohalt väga hea idee, aga lugejal ei pruugi olla sellest aimugi. Nii ta ei teagi, et teda huvitava väljaande puudumine ühes raamatukogus ei ole mitte kahetsusväärne fakt, vaid raamatukogude teadliku koostöö tulemus. Heal tasemel pakutud informatsioon ja regulaarne tagasiside aitavad seda puudujääki korvata.

Samavõrd oluline kui avatus lugejale, on avatus kollektiivis. Iga töötaja peaks teadma, mis suunas liigutakse ja mille nimel pingutatakse. Meeskonnamäng raamatukogutöös annab kindlasti paremaid tulemusi kui mistahes efektised soolod. Siit jõuame loogiliselt raamatukogudevahelise koostööni. On selge, et ümberkorraldused ühes raamatukogus mõjutavad paratamatult ka teisi, seetõttu on ilmselt kõigile kasulik aegajalt kokku tulla ja nõu pidada. Hea koostöö näide on ELNET Konsortsium. Loodetavasti käivitub selle liikmete ühiste pingutuste tulemusena ühtne integreeritud raamatukogusüsteem, mis viib uuele tasemele kõik raamatukogu töövaldkonnad.

EAR arendab oma tegevust neljas põhisuunas. Universaalse üldkasutatava raamatukoguna teenindatakse kõiki soovijaid, kes vajavad teaduskirjandust, eelkõige teadlasi, õppejõude, doktorante, magistrande, üliõpilasi, loominguliste erialade esindajaid, õpetajaid

ja uurimistööga tegelevaid õpilasi. Keskendutakse esindusliku teatmekogu kujundamisele.

Teadusliku keskraamatukoguna loodusteaduste alal kogutakse, säilitatakse ja tehakse kättesaadavaks alg- ja vahendusinformatsioon loodusteaduste valdkonnas. Raamatukogu on RVLi keskus loodusteaduste alal ning ühtse automatiseeritud raamatukogusüsteemi rakendumisel hakkab täitma loodusteaduslike teavikute kataloogimiskeskuse ülesandeid.

Rahvusraamatukogu ülesandeid täites kuulub EAR sundeksemplari saajana rahvustrükise säilitajate hulka. Raamatukogu koostab ja avaldab Eesti raamatute ja perioodika retrospektiivset rahvusbibliograafiat.

EAR hoiab ka ajaloolist järjepidevust, kogudes, säilitades ja tehes kättesaadavaks Eesti Teaduste Akadeemia väljaanded ning bibliograafilise informatsiooni tema kohta. Samuti kogub ja säilitab EAR eri riikide teaduste akadeemiate väljaandeid.

Eesti Akadeemilise Raamatukogu arengukava koostamine jätkub.

T EEL ÜLESMÄGE

LINDA PÄRNOJA

RRi arendusjuht

Hiljuti ilmus trükist Eesti Rahvusraamatukogu strateegiline arendusplaan "Tee ülesmäge", milles antakse nägemus sellest, millist rolli etendab raamatukogu aastal 2000, kirjeldatakse tähtsamate valdkondade arengut ja näidatakse, milliseid teenuseid peaks pakkuma sajandivahetuse raamatukogu, et täita oma missiooni – aidata kaasa Eesti riigi arengule ning üldise elukvaliteedi tõusule. Dokumendis väljendub raamatukogu töötajaskonna arusaam, mis suunas peaks Rahvusraamatukogu arenema, et jõuda tippu ja jääda sinna püsima.

Igal edule pürgival organisatsioonil, ka raamatukogul peab olema oma tulevikustrateegia, mis aitab areneda ja julgelt sammu pidada kiirete muutustega ümbritsevas maailmas. Võtab aega, mis võtab, aga ükskord oleme teelahkmel, kus tuleb otsustada, mis-moodi jätkata. Milliseid teenuseid peaks raamatukogu pakkuma? Millises mahus? Kes on meie teenuste tarbijad? Nendele ja paljudele teistele küsimustele saame vastuse strateegilise planeerimise käigus.

Planeerimisprotsess hõlmab:

- * Situatsiooni analüüsi. Kus me oleme?
- * Eesmärkide formuleerimist. Kuhu me tahame jõuda?
- * Strateegia valikut. Kuidas me võiksime sinna jõuda?
- * Tagasisidet ja kontrolli. Kas me oleme sihtpunkti jõudnud?
- * Tegevuskava koostamist ja elluviimist.

Olukord peab tulevikus olema niisugune, nagu me tahame. Kavandamist on sageli võrreldud reisile minekuga – reisiga olevikust tulevikku. Peab olema soov teele minna ja usk, et eesmärk on saavutatav ja väärtuslik. Ükski strateegia ei ole igavene. Seda peab paindlikult kohandama vastavalt sise- ja väliskeskkonna muutustele. Nagu öeldud, töötatakse strateegiaid ja nende elluviimise plaane välja selleks, et püsima jääda, areneda ja saavutada oma eesmärgid kiiresti muutuv keskkonnas.

Strateegiate elluviimine on vaieldamatult raskeim juhtimisülesanne. Iga asutuse juhtkond on huvitatud sellest, et uus strateegia ja muudatused toimiksid ning tooksid tõhusaid tulemusi. Efektiivsuse võtmeteguritena nimetab Ants Aamer juhtide tööstiili, organisatsioonikultuuri, personali väärtushinnanguid ja kolme eelneva vastastikust sobivust. Viimane neist ongi enamasti määrav, kas muudatused on võimalikud, kas neid aktsepteeritakse või need ebaõnnestuvad (joon. 1).

Individuaalsed veendumused ja väärtushinnangud mõjutavad alati otsuseid, kokkuleppesoove, toetust eesmärkidele jne. Seal, kus strateegia ja individuaalsed väärtushinnangud hästi haakuvad, võivad tulemused olla head.

Tulles tagasi RRI strateegilise arendusplaani juurde, heidame linnulennulise pilgu raamatukogu tegevuskavale kuni sajandivahe-tuseni.

Täites rahvus- ja parlamendi-raamatukogu ülesandeid, tuleb RRil järgnevatel aastatel

- * tagada iga üksikisiku, sotsiaalsete gruppide ja kogu ühiskonna informeeritus ehk teisisõnu – juhtida infomerel purjetajaid neile vajaliku teabeni;

- * aidata kaasa rahvuskultuuri ja rahvusliku eneseteadvuse säilimisele ja arengule;

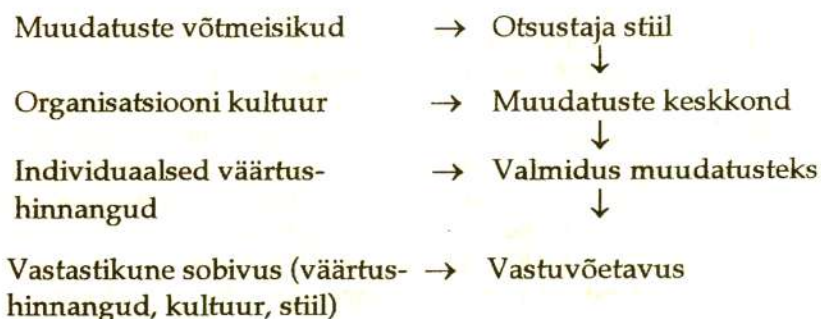
- * toetada Eesti raamatukogude kultuurilist, sotsiaalset ja hariduslikku tegevust.

Rahvusraamatukogust kujuneb universaalne teabekeskus. Et toetada rahvuskirjanduse säilimist ja soodustada selle kasutamist, hakatakse eesti väärtuslikumaid trükiseid konverteerima elektroonilise vormi. Rakendatakse integreeritud raamatukogusüsteemi INNOPAC. Suureneb tasuliste teenuste hulk.

Tähelepanuväärseid tulemusi saavutatakse raamatukogundusliku mõtte arendamisel, töötajate ja infotarbijate koolituses, mitmekesiste kultuuriprogrammide elluviimisel.

Raamatukogu lugejaile ja tööta-jaile on loodud turvaline töökesk-kond.

Joonis 1. Strateegilistes muudatustes sisalduvad tegurid

Arvestades raha vähesust, arendatakse prioriteetselt kolme tegevusvaldkonda. Need on:

* Eesti rahvusmälu ja kultuuri-pärandi kogumine, säilitamine ja kättesaadavaks tegemine;

* parlamendi ja valitsusasutuste informeerituse tagamine eesti riikluse ja rahvuse arengu huvides;

* raamatukogu kui kultuuri-, koolitus- ja kommunikatsioonikeskuse arendamine.

Teenuste arendamine eeldab automatiseeritud süsteemi juurutamist. Järgitakse kõigile avatuse ja üldise kättesaadavuse põhimõtet, arendades ka sihtgruppidele osutatavaid teenuseid. Esmatähtis on teenuste kvaliteet. Infootsingut võimaldatakse ülemaailmses ulatuses. Avatakse regionaalseid ja üksikute riikide infopunkte.

Rahvusraamatukogul lasub eriline vastutus kõigi rahvusdokumentide komplekteerimise, kättesaadavaks tegemise ja nende säilivuse tagamise eest. Rahvuskirjandust loodetakse komplekteerida täielikult, hankida humanitaar- ja sotsiaalteaduste alalt ammandavalt, teistelt aladelt valikuliselt väliskirjandust, arvestades Eesti ühiskonna vajadusi ning tuginedes teaduslike keskraamatukogude ressurside ühiskasutuse programmile.

Tasakaalu hoidmiseks komplekteerimise, säilitamise ja kasutamise vahel alustatakse trükiste digitaalkopeerimist, piiratakse arhiivkogu trükiste kasutamist, laiendatakse eesti ajalehtede mikrofilmimist. Uuendatakse trükiste konserveerimis- ja restaureerimiskava.

Teadustööd arendatakse kultuuriloo ning raamatukogunduse ja infoteaduse alaste uuringutena. Eelistatakse järgmisi valdkondi:

- raamatu-, raamatukogude ja bibliograafia ajalugu,
- erialaterminoloogia,
- infoturg.

Osaletakse rahvusvahelistes programmides.

Infotehnoloogia areng on määrav raamatukogu ülesannete lahendamisel. Luuakse võimalused infootsinguks ja andmevahetuseks nii riigisiselt kui rahvusvahelisel

tasandil. Uus infotehnoloogiline keskkond võimaldab automatiseerida raamatukogutöö põhiprotsessid ning kavandada uusi teenuseid.

Avalikkussuhete ja turunduspõhimõtete arendamisel pööratakse kõige rohkem tähelepanu raamatukogu tegevuse edendamisele kultuuri- ja kommunikatsioonikeskusena, raamatukogu maine kujundamisele, teenuste reklaamile ja müügile.

Kultuuri tarbimiseks pakutakse mitmeid erinevaid võimalusi. Programmide koostamisel arvestatakse turgu ja esitatava väärtust.

Raamatukogu edukaks tegevuseks viiakse ellu isikkoosseisu kvantitatiivseid ja kvalitatiivseid aspekte hõlmavat personalipoliitikat. Otsuste langetamisel kaastatakse ikka rohkem töötajaid ning soodustatakse meeldiva töökeskkonna arengut.

Arengusuundade elluviimiseks tuleb teha suuri kulutusi. Eelisvaldkonnad, mille tarbeks otsitakse eelolevatel aastatel lisaraha, on järgmised:

- kogude täiendamine ja trükiste säilivuse tagamine,
- infotehnoloogia arendamine,
- tehnosüsteemide uuendamine,
- töötajate koolitus.

Valitsuselt ning sihtotstarbelistelt fondidelt ja arendusfirmadelt loodetakse saada rahalist toetust. Päevakorda on kerkinud Rahvusraamatukogu sihtotstarbelise fondi loomine. Hakatakse pakuma uusi, eriti rahamaailma huvitavaid tasulisi teenuseid. Ollakse jätkuvalt kokkuhoidlikud ja jälgitakse tähelepanelikult kulutuste prioriteete.

Strateegia elluviimiseks koostatakse igaks aastaks tegevuskavad ning finantsprojekte täiendavate rahaliste vahendite hankimiseks. Arenguks on vaja ulatuslikku koostööd rahvuslikul ja rahvusvahelisel tasandil ning uue tehnoloogia rakendamist.

Raamatukogu peab tunnetama oma rolli infoühiskonnas ning oskama sobitada oma tegevust muutuva keskkonna vajadustega. Seistes silmitsi hindade tõusu ja

piiratud ressursidega, oleneb palju raamatukogu töötajate suhtumisest, võimekusest ja soovist saavutada püstitatud eesmärged.

Strateegiline planeerimine, ka õige strateegia valimine, on suurepärane vahend sihtide saavutamiseks ja kommunikatsiooniks meie teenuste tarbijaga. Tehkem seda targalt!

Eesti Rahvusraamatukogu nõukogu nimetas 20. mail RRI peadirektori asendajaks Kultuuriministeeriumi raamatukogude nõuniku Tiiu Valmi, kes asus tööle 4. juunil. Ivi Eenmaa töösuhe peatati seoses tema valimisega Tallinna linnapeaks.

Foto: Teet Malsroos

PERSONALI- JUHTIMISEST

MALLE ERMEL

TÜRi personalijuht

Kunst ei ole ise teha, kunst on teised tööle panna, ütleb rahvatarkus. Aga kuidas? Käskides-keelates või meelitades-keelitates?

Juhtimine on inimeste pidev mõjutamine organisatsiooni ülesannete täitmise suunas, eesmärkide saavutamine teiste inimeste kaasabil. Inimesest, st. töötegijast lähtuv mõtteviis on viimastel aastakümnetel arenenud majandusega maades valdav. Paremaid tulemusi saavutatakse neis organisatsioonides, kus juhid (ja omanikud) ei vaata töötegijatele kui vahendile vaid kui kolleegidele ja koostööpartneritele kõigil tasanditel.

Juhtimine hõlmab järgmisi tegevusi:

1) planeerimine – eesmärgi püstitamine, tegevus(t)e kavandamine;

2) organiseerimine – vajalike ressursside määramine ja kombineerimine nii, et see tagab organisatsiooni eduka funktsioneerimise, personali grupeerimine (organisatsiooni struktuuri kujundamine) ning tööülesannete ja võimuhete, õiguste-kohustuste piiritlemine;

3) mehitamine – töötajate valik, paigutamine ja hüvitamine organisatsioonis;

4) juhtimine – suuniste, ülesannete ja tööjuhiste andmine, tõhusate ja motiveeritud töötajate gruppide kujundamine;

5) kontrollimine – töötajate tegevuse ja organisatsiooni plaanide vastavuse ja töötajate tegevuse tulemuslikkuse hindamine.

Niisiis on enamuse juhtimise valdkondi seotud inimestega.

Personalijuhtimise alla kuulub:

1. **Optimaalse töötajate arvu määramine**, st. nende arvu suurendamine või vähendamine;

2. **Tööjõu värbamine** – vajaliku kvalifikatsiooniga kandidaatide otsimine vabadele või uutele töökohtadele ning nende mõjutamine pakutavat tööd vastu võtma;

3. **Töötajate valik** – kandidaatide hulgest enim sobivate isikute valimine. Valiku hõlbustamiseks on kasulik eelnevalt koguda teavet tulevase töötaja kohta. Valikumethoditena kasutatakse intervjuusid, ankeete, teste, suulisi ja kirjalikke soovitusi ja tausta uuringut.

Valik ja värbamine võib olla nii organisatsioonisisene kui -väline. Organisatsioonisisese kasuks kõneleb kogemustega töötajate ümberpaigutamise võimalus. Uuenduste läbiviimise ja reorganiseerimiste korral soovitatakse organisatsioonivälilist värbamist. Uuel töötajal on teravam pilk, ta pole seotud tavadega ning on rohkem orienteeritud eesmärgile kui suhetele.

4. **Personali arendamine** – töötajate arengut soodustavate töösuhte, -struktuuride ja protsesside kujundamine ning organisatsioonikultuuri arendamine, vajaliku personali ettevalmistamine, töötajate kutseoskuste ja erialase silmaringi arendamine, töötajate karjääri juhtimine. Personali ja organisatsiooni arendamine on omavahel tihedasti põimunud. Personali arendamise vajadused lähtuvad nii organisatsiooni kui isiku vajadustest. Tähtsusetu pole pea- ja juhtivspetsialistide järelkasvu eest hoolitsemine. Töoteh-

noloogia muutumine tingib töötajate ümberorienteerumise, välja- ja ümberõppe vajaduse. Personali arendamise eesmärk on töö tõhusdamine. See peab looma töötajatele paremad eneseteostuse ja oma võimete rakendamise võimalused.

Meie raamatukogudel seisab ees üleminek traditsiooniliselt töötehnoloogialt arvutitehnoloogiale. Uued olud muudavad ka raamatukoguhoidja tööd ja talle esitatavaid pädevusnõudeid. Esikohale on kerkinud vajadus tunda hästi infotehnoloogiat – kuni sellealase žargoonini. Raamatukoguhoidja peab võrdselt hästi orienteeruma nii traditsioonilistes kui elektroonilistes infoallikates. Temalt oodatakse rohkem mobiilsust ning suhtlemisvalmidust, turunduse ja üldsussuhete aluste tundmist, et müüa-pakkuda raamatukogu teenuseid. Tal peavad olema pedagoogivõimed, sest raamatukogutöös on ikka olulisem lugejakoolitus, aitamaks lugejat orienteeruda infokandjate ja -allikate tulvas, infootsistrateegiate väljatöötamisel, isiklike andmebaaside loomisel jne.

Mitmesuguste loengute, kursuste, seminaride jt. koolitusürituste korraldamise kõrval on otsustavaks kaasata võimalikult suurel arvul töötajaid nii töökorralduslike kui meetoodiliste probleemide lahendamisse, innustada neid teadustööle. See tõstab nii töötajate eneseteadvust kui sunnib neid probleemidele teoreetiliselt lähenema. Tartu Ülikooli Raamatukogus on see ammu tava.

Karjäärivõimalused raamatukogunduses on teadagi piiratud. Tasuks kaaluda nii keskastme- kui tippjuhtide ja peaspetsialistide kohtade täitmist konkreetse ametitähajaga ja konkursi korras. Raamatukogutöötajate koolitusnõukogus koostatavasse töötajate atesteerimise juhendisse ei tuleks suhtuda kui järjekordsesse ülalt tulnud bürookraatlikku ettekirjutusse. Atesteerimisel oleks otsustavaks rakendada ametijärke (I, II, III järgu raamatukogutöötaja). Mida kõrgem ametijärk, seda kõrgem palk. Ametijärk ja töö sisu,

otsustuse-vastutuse tase, õigused-kohustused peavad olema omavahel seotud. Ametijärkude süsteem looks vertikaalse ja horisontaalse karjääri võimaluse, innustaks töötajaid end täiendama (kuidas töö, nii ka palk).

5. Hindamine – loob tagasiside töötajate ja organisatsiooni juhtide vahel. Juhtidel aitab see välja selgitada põhjused, miks kavandatud eesmärgid ei saavutata, teha järeldusi töötajate sobivuse, koolitamise ja edutamise vajaduste kohta. Ka töötajad vajavad tagasisidet oma töö kohta (ollakse, ei olda rahul, miks?). Ebaametlikult hindavad töökaaslased, ülemused ja ka alluvad seda nügi. Formaalne hindamine on aga väga keeruline ja mitmetahuline toiming, mille läbiviimisele peab eelnema väga põhjalik ettevalmistus. Hindamine eeldab sobivate ja objektiivsete meetodite kasutamist, hindamise standardiseerimist ja tulemuste taktitundelist avalikustamist. Enne hindamise läbiviimist tuleb määratleda hindamiskriteeriumid ja eesmärgid ning teha need töötajatele varakult teatavaks.

Tartu Ülikooli Raamatukogu koostatakse praegu ametikirjeldusi. Ametikirjelduse üks punkt käsitleb ka hindamist, st. milliseid teadmisi ja isikuomadusi töö tulemuslikkuse hindamisel arvestatakse. Arvamusi ja seisukohti on võimalik avaldada igapäev. Neist paljudest subjektiivsetest arvamustest peaksid kujunema objektiivsed hindamiskriteeriumid.

6. Hüvitamine, kompenseerimine. Tehtud töö hüvitatakse palgaga (astme(põhi)palk + lisatasud, preemiad). Paraku on raamatukogutöötajad madalalt tasustatud ning aastaelarves määratud palgafond ei jäta raamatukogujuhtidele erilisi võimalusi palkade diferentseerimiseks ja premeerimiseks. Arvesse tuleb mitterahaline kompenseerimine (tasustamine). Võimalusi on palju, näiteks paindliku töögraafiku rakendamine, töötaja kaasamine otsustamisse, vastutusrikaste, eneseteostust võimaldavate ülesannete andmine. See tõstab töötaja enesehinnagut ja ka vastutus-

tunnet. Pidagem meeles oma kolleegide isiklikke ja töiseid tähtpäevi. Ärgem olgem kitsid avaliku tunnustusega tubli töö eest!

Juhtimisest, sh. personalijuhtimisest on eesti keeleski saadaval hulgaliselt kirjandust. Huvitatutele soovitaksin nende probleemidega põhjalikumaks tutvumiseks järgmisi väljaandeid:

* Kulno Türk. Personalijuhtimine. I osa. Tartu, TÜ Kirjastus, 1995. 89 lk.

* Maaja Vadi. Organisatsioonikäitumine. Tartu, TÜ Kirjastus, 1996. 396 lk.

* Raoul Üksvärav. Organisatsioon ja juhtimine. Tallinn, Valgus, 1992. 367 lk.

Eelnevadki read tuginevad neile autoritele.

Kas meid juhitakse või valitsetakse?

Foto: Teet Malsroos

RAAMATUKOGU JUHTIMINE – LOOMING VÕI RUTIIN?

RUTT ENOK

Harju Maakonnaraamatukogu direktor

Kaastöösoovist kuulates tundus esialgu võimatu kirjutada juhtimisest kui igapäevasest tööst. Järele mõeldes esitasin endale mõningad küsimused, millele püüan järgnevalt vastata oma kogemuste põhjal.

Töötan raamatukogu juhatajana 1980. aastast. Annan endale aru, et pikemaajaline ühel ametikohal töötamine võib muuta tegevuse rutiinseks. Kui tuletada meelde oma ülesandeid juhi kohale asudes, siis tagantjärele tundub, et need olid küllaltki laialivalguvad. Tegelda tuli kogu maakonna raamatukogude majanduse, tööjõuküsimuste ja sisulise tööga selle üldisemast korraldamisest pisisajadeni välja. Majanduslikud eeldused aga puudusid. Minu tegevus oli reglementeeritud ja loominguks lähendamiseks jäi tookord vähe võimalusi. Nii kaldusingi rutiini.

Pärast Eesti taasiseseisvumist muutus ka raamatukogundus ning raamatukogu juhina tuli mul alustada täiesti uult tasandilt. Senine suhteliselt kindel, ehkki ebapiisavate võimalustega raamatukogu areng asendus pideva oma tegevuse ja arengukavade õigustamise ja kaitsmisega. Ka lisandus raamatukogu juhtimisse mõiste *looming*. Olukord ei teisenenud ainult suuremate raamatukogude juhtide, vaid kõigi, ükskõik kui väikeste raamatukogude jaoks. Jälgides oma maakonna väikeste raamatukogude juhte muutunud situatsioonis, paistab silma, et need, kellel oli eeldusi iseseisvaks

otsustamiseks ja tegutsemiseks, saavad oma ülesannetega ka uutes oludes hakkama. Kuid mõnegi jaoks ei ole veel midagi muutunud ning on tekkinud oht, et neid hakatakse välja vahetama iseseisvamate, juhiomadustega ning loominguks loominguks olevate töötajate vastu. Kohalikud omavalitsused on juba teinud muudatusi raamatukogude töötajaskonnas juhul, kui mõni töötaja end oma kohal ei õigusta.

Olen alati olnud autoritaarse juhtimisstiili vastu, mis kultuuri- ja valdkonnas mõjub isegi pidurdavalt. Oma ametisoleku algusaegadel arvasin, et juht peab enamuse asju ise ära tegema ning vastutama kõigi alluvate poolt tehtu ja tegemata jäetu eest ainuisikuliselt. Kuid aja jookkul mõistsin, et mu arvamus oli ekslik. Praegune muutusterohke aeg nõuab arenemist, otsustamist ja vastutamist igalt raamatukogu töötajalt täpselt samapalju kui juhilt. Seetõttu pean vajalikuks, et igal meie raamatukogu spetsialistil oleks kindel vastutusala, kus ta on teistest kompetentsem, milles end pidevalt täiendab ning mille arengu eest meie raamatukogus vastutab. Pole midagi hullemat alluvast, kes igal hommikul ootab juhilt pisisajadeni täpseid korraldusi ning kel puudub vähemgi julgus ise otsustada ja oma tegude eest vastutada.

Oleme püüdnud tööülesandeid spetsialistide vahel jaotada nende eeldustest ja huvist lähtudes. Näiteks üks vanemraamatukoguhoidjatest spetsialiseerus paar

aastat tagasi automatiseerimisele. Kui meie raamatukogu hakkas kasutama Norra tarkvarasüsteemi *Micromark*, koolitati teda Norras ning saadud teadmistega hakkas ta koostama meie raamatute arvutiandmebaasi. Praegu juhendab ta meie teisi töötajaid, kes alles õpivad arvutiga töötamist ning püüab lahendada programmi rakendamise sisulisi küsimusi. Kuna valdkond on uus ja keeruline, eeldab see muidugi koostööd kõigil tasanditel.

Aasta tagasi keskendus teine vanemraamatukoguhoidja muusikaraamatukogudele. Hakkasime uuesti täiendama muusikakogu ja astusime Eesti Muusikakogude Ühenduse liikmeks. Meie töötaja on võtnud osa kõigist sellealastest seminaridest ja nõupidamistest Eestis. Ta teeb koostööd RRI muusikaosakonnaga. Spetsialiseerumine andis talle võimaluse osaleda IAMLi möödunud aastasel konverentsil Itaalias. Avasime muusikatoa ning meie spetsialist vastutab selle arendamise ja probleemide lahendamise eest.

Palju küsimusi on tekitanud bibliograafiatöö. Näiteks kui palju peaks ta spetsialiseeruma – lugejaid teenindama või looma põhiliselt andmebaase? Meie spetsialist on osanud vaidlustes asju laiemalt näha ja oma seisukohti kaitsta.

Probleemiks on olnud lugejaid teenindavate osakondade juhatajate tööülesannete määratlemine. Leian, et allüksuste juhid peavad täielikult vastutama lugejateeninduse hea korralduse eest ning oskama probleeme iseseisvalt lahendada.

Korraldame nõupidamisi vastavalt vajadustele. Võibolla tuleks neid pidada regulaarselt, kuid kuna asume kahes eraldi majas, on igapäevase töö korraldamine keeruline.

Oluliseks pean kõigi töötajate enesetäiendamist ning osalemist mitmesugustes töögruppides väljaspool oma raamatukogu. Huvi kursuste vastu on meie raamatukogu töötajate hulgas suur. Olen toetanud õppesõite igal võimalikul juhul. Igal aastal on raamatukogu eelarves enesetäiendamiseks ette nähtud teatud summa.

Tänapäeval on raamatukogu juhtimine looming, mille sisukus oleneb raamatukogu kõigi töötajate aktiivsusest ja soovist oma tööülesannetesse süveneda.

Olen olnud ka juhitud ehk alluv. Aastate jooksul olen oma erialal kohtunud ainult väga heade juhtidega, kellega koostöö on innustanud ka omalt poolt parimat andma. Ka erialaselt on juhtimine minu jaoks loominguline. Maa-konna kultuuriosakonnad on mind enamasti toetanud ning minu kui spetsialisti teadmisi ja oskusi aktsepteerinud. Hoopis teistsugused on kahjuks suhted kohaliku omavalitsusega. Rääkimata sellest, et juhid ja õpetajad kipuvad väga

kiiresti vahetuma, märkan seal küllalt palju asjatundmatust raamatukogu probleemide üle otsustamisel. Põhjuseid analüüsid olen aru saanud, et omavalitsusse või volikokku satuvad sageli inimesed, kes ei tunne ühiskonna arenguteooriat, ei oska analüüsida ega saa aru, miks haridust ja kultuuri on vaja ning miks selle valdkonna üle otsustades peab tingimata silmas pidama pikemat perspektiivi. Kohaliku omavalitsuse ametnike seas on palju neid, kes võtavad koha vastu vaid selleks, et teda ennast või tema lähemat tutvusringkonda huvitavat majandusotsust mõjutada või vastu võtta. Sageli jätkatakse

tegelikult sama ameti pidamist, mida peeti enne kohaliku omavalitsuse ametniku koha vastuvõtmist. Oluliseks takistuseks on seegi, et enamikul selle tasandi juhtidel ei ole haldusjuhtimisalast ettevalmistust ning nad ei vaevugi seda omandama. Tulevikus olukord kindlasti paraneb, sest paljud koolid valmistavad nüüd ette ka haldusjuhte. Seni aga kulub liiga palju aega otsustajatele põhitõdede selgekstegemiseks.

Raamatukogu juhtimine ei ole lihtne ning sageli tundub koorem liiga suur. Aga kui kogu raamatukogupere suudab koos töötada, siis õnneks tuleb ka rõõm kordaminekutest.

"... kuna asume kahes eraldi majas, on igapäevase töö korraldamine keeruline."

Fotod: Rutt Enok

HEA RAAMATUKOGU ON RAAMATUKOGU LUGEJA JAOKS

ILME SEPP

Lääne Maakonna Keskraamatukogu direktor

Lugeja tuleb esmakordselt raamatukokku, kuid kas ta hakkab raamatukogu pidevalt kasutama, sõltub ennekõike raamatukogu teenindustasemest. Hea raamatukogu on lugejaile mõeldud raamatukogu ning selle eelduseks on raamatukogu kõrge juhtimistase – täpselt määratletud põhieesmärgid, raamatukogu hea struktuur ja töökorraldus.

Maakonnaraamatukogu üldised töösuunad on sätestatud rahvaraamatukogu seaduses. Sugugi lihtne ei ole aga välja töötada raamatukogu iga-aastast tegevusplaani, milles on fikseeritud sel aastal elluviidavad ülesanded, samal ajal silmas pidades ka kaugemaid eesmärke.

Raamatukogu vajaduste esitamiseks ja selgitamiseks ning eelarve koostamise aluseks on tegevusplaani ainus õige dokument, sest ta koosneb kõigist aasta jooksul kavandatavatest tegevustest. Meie raamatukogu tegevusplaani koostamisest võtavad osa kõik töötajad vastavalt asutuse struktuuri ülesehitusele.

Meie raamatukogu struktuur ja töötajate koosseis vastab Kultuuriministeeriumi 1993. aasta soovitusetele, st. ta koosneb osakondadest nagu enamik Eesti raamatukogudest. Teenindusosakond teenindab täisealisi, lasteosakond lapsi luge-ma õppijaist täisealiseks saamiseni, komplekteerimis- ja töötlusosakond hangib ja töötleb teavikuid ning majandusosakond haldab raamatukogu ruume.

Raamatukogu juhtkonda kuuluvad direktor, pearaamatukoguhoidja ja osakondade juhatajad. Osakonnajuhataja korraldab oma osakonna tööd – plaanib, juhib, organiseerib, kontrollib ja vastutab. Osakonna töö laabumise nimel tuleb kõvasti vaeva näha. Näiteks on meil paar-kolm aastat olnud probleeme teenindusosakonna töötajaskonnaga. Raske on leida uusi töötajaid – raamatukogutööle sobivaid inimesi, rääkimata erialaselt haritudest. Tööle võetu lahkub mõne kuu pärast, tuleb järgmine – kuid uue töötaja väljaõpe on osakonna juhataja õlgadel. Samuti on tema ülesandeks suunata erihariduseta töötajaid kutseeksamil. Veel koostab teenindusosakonna juhataja bibliobussi töögraafiku ning koordineerib Haapsalu linna kahe laenutuspunkti tööd; leiab teenindajatele nende haigus-, puhke- ja õppesessiooni-päevadel asendaja ning koostab laupäevase töögraafiku.

Komplekteerimis- ja töötlusosakonna juhataja on pidanud sel aastal koos oma osakonna töötajatega arvuti tundma õppima ja nägema vaeva programmiga KIRJASTO 3000. Kõigile raamatukogu töötajatele tuleb ju õpetada tööd arvutil.

Pearaamatukoguhoidja põhitöö on linnaraamatukogu sisulise töö korraldamine, ka ürituste korraldamine raamatukogus ja Ernst Enno majamuuseumis; koduloouurimise ja Põhjamaade kirjanduse koguga seotud töö jälgimine jne.

Neli aastat tagasi moodustati majandustöötajate palgafondi arvelt bibliograafi ametikoht kodulootöö alal. Kuigi ta töötab poole koormusega, sujub töö tulemuslikult. Koostatud on Ernst Enno personaalbibliograafia, eelmisel aastal sai valmis bibliograafia "130 aastat raamatukogu Haapsalus", mis sisaldab ligikaudu 1000 kirjet. Kodulookartoteegi korrastamine ja täiendamine edeneb ning täienenud on ka kodulookirjanduse kogu.

Aasta tagasi loodi veel üks poole koormusega töötava bibliograafi ametikoht. Tema ülesanne on Põhjamaade kirjanduse bibliografeerimine, kogu täiendamine ja lugejaile avamine.

Maakondliku funktsiooni täitmise eest seisavad hea neli töötajat – direktor, pearaamatukoguhoidja ning komplekteerimisosakonna juhataja ja raamatukoguhoidja. Direktori õlgadel on lisaks asutuse juhi kohustustele ka majandustegevus, sest majandusosakond ei ole veel lõplikult välja kujundatud ning osa ametikohti on eraldatud raamatukoguhoidjaile.

Käesoleval aastal korregeerisime raamatukogu struktuuri ja töötajate ametinimetusi, viisime need vastavusse tegeliku töökorraldusega ning esitasime linnavalitsusele kinnitamiseks. Töötaja tööko-hustused ja töökoormus on fikseeritud ametijuhendis. Omaaegsed näidis-ametijuhendid ei vasta tegelikule tööjaotusele ning seepärast koostasime uued ametijuhendid nii, et kõik raamatukogu tööloigud oleksid hõlmatud.

Kahjuks pean asutuse juhina tõdema, et väikese töötajaskonna tõttu on raamatukoguhoidjate töökoormus normaalsest tunduvalt suurem. Ülekoormus takistab nõuetele vastavalt tööd, tekitab pingeid ja stressi ning lõpptulemusena kannatab lugeja.

Raamatukogu igapäevatöö korraldamisel on oluline töötajate informeeritus ning ühine probleemide arutamine. Kord nädalas oleme proovinud pidada info-tundi, kus räägime möödunud nädala tegemiste järelkajadest ning jooksva nädala toimetustest. See

võimaldab teavitada kõiki töötajaid raamatukogus toimuvast, saada vahetut tagasisidet ja aimata võimalikke probleeme.

Iga töötaja ametlikku tööplaani ei ole me veel koostada jõudnud. Kuigi sellise plaani koostamine on väga raske, muudab selle koostamine töö süsteemsemaks. Tegevuse planeerimine aitab töötajatel määratleda, mida nad tahavad saavutada ning kavandatu ellu viimine tõstaks ka enesega rahulolu.

Raamatukogu juhtimisega seonduvaid probleeme on palju, kuid peamine neist on ilmselt raamatukogu rolli kujundamine oma linnas/maakonnas. Raamatukogu kohast inimeste elus sõltub kohaliku omavalitsuse suhtumine raamatukokku.

Meie rõõmuks kasvab aasta-aastalt raamatukogu küllastajate hulk ning uueneb tarbitava informatsiooni sisu.

Raamatukogu häid töötulemusi näitab aastaaruanne nii linna- kui maavalitsusele.

Tänavu toimus taasloodud raamatukogu nõukogu esimene koosolek. Selle koosseisu kuulub ka linnavalitsuse kultuurinõunik. Koosoleku teravaimaks teemaks oli linnaraamatukogu komplekteerimine. Kahjuks ei jõudnud me ajapuudusel neid probleeme lõplikult lahti rääkida ja nii tundus koosolijaile, et mure on asutuse sisene. Järgmisel koosolekul, kus arutame automatiseerimisega seonduvat, püüame vigadest õppida ja muuta esinemise taktikat.

Tänavu toimus ühine nõupidamine vallavanemate ja külaraamatukoguhoidjatega, teemaks Lääne maakonna ühtse raamatukoguvõrgu arenguperspektiivid. Soovisime vallavanemaid üksikasjalikult teavitada raamatu teekonnast kirjastusest külaraamatukogu

riiulile, tutvustades nii lepinguid, komplekteerimissummasid kui raamatuhindu. Selle tarvis koostasime statistikatabelid ja näituse raamatutest, millest külaraamatukogud eelmisel aastal ilma jäid. Mõlemad pooled jäid rahule. Kahju ainult, et nõupidamisel ei osalenud linna- ja maavalitsuse esindajad.

Raamatukogu aastaaruandeid ja tänavu pärast pikka vaheaega ka aastaplaani linna- ja maavalitsusele esitades ning kohaliku ajalehe ja radio kaudu üldsuse tähelepanu püüdes, oleme "piiskhaaval kivile vett tilgutanud" ja lootnud ühe kinnismõtte hajumisele: "... ah, jälle see raamatukogu..."

1866. aastal suutis Musse klubi raamatukogus üks inimene toime tulla nii raamatute kui lugejatega. Aastal 1996 tegeles sama tööga üle kahekümne raamatukoguhoidja.

URBIS – KOOSTÖÖ- JA JUHTIMISKOGEMUS

MARE ONGA

Tartu Ülikooli Raamatukogu
Projekti URBIS juht Eestis

Projekt URBIS, lahtiseletatult uurali (keeleteaduse) bibliograafiline andmebaas, mis hõlmab aastaid 1988-1992 ja edasi, jätkab suurbibliograafiat *Bibliographia Studiorum Uralicorum* (BSU), mis hõlmab aastaid 1917-1987. Ajaloost ehk niipalju, et kui BSU haaras uralistika teisi valdkondi ning oli Soome ja NSV Liidu ühisprojekt, siis URBIS piirdub esialgu keeleteadusega ning selles osalevad Soome, Eesti ja Ungari. Vahetunud on ka bibliograafia koostajad. Kui BSU Eesti-poolne (NSV Liidu poolne) keeleteaduse osa koostati Eesti Keele (endises Keele ja Kirjanduse) Instituudis, siis URBIS-arvutiandmebaasi loomist koordineerib Eestis Tartu Ülikooli Raamatukogu. Andmebaas on praegu veel mitmesugustel nn. lähiminevikulistel (tehnilistel ja inimlikel) põhjustel võrdlemisi tilluke – sisaldab veidi üle 2000 kirje, kuid kasvab juba üsna jõudsalt. Hulgaliselt on arvutisse sisestamata materjali, mida praegu, mil mõned pisiraskused on lahendatud, saab palju kiiremini teha kui enne.

Eesti seisukohalt võiks selle projekti ellu viimiseks eristada tinglikult kaht etappi, millest pikemalt peatuksin teisel. Projekti algatasid soomlased, aga kaasati ka ungarlased ja eestlased. Eestlaste ülesandeks jäi koguda soome-ugri ja samojeedi keeleteaduslikku ainet kogu endise NSV Liidu aladelt, välja arvatud Taga-Karpaatia, millega tegelevad ungarlased. On üsna selge, et sellist tööd oli raske ette

võtta, kaasamata teisi, idapoolseid soome-ugri keskusi, põhiliselt muidugi raamatukogusid. Teine etapp ongi koostöö Venemaa mitme soome-ugri raamatukoguga.

Alati pole koordinaatorirolli täitmine lihtne. Probleemid suhetes meie põhja- ja lõunapoolsete partneritega erinevad probleemidest, millega oleme kokku puutunud suhetes meie idapoolsete koostööpartneritega. Raske oli juba kontakti luua, mis osutus lõpuks võimalikuks ainult isiklike suhete kaudu. Algselt selgitasime projekti olemust, tähtsust ja eesmärgi direktorite tasemel, seejärel määrasime üldised prioriteedid. Edasi jätkus koostöö juba otseste tegijatega, kellega suheldakse isiklikult. Regulaarsele, normaalselt toimivale koostööle nii info- kui ka teavikute vahetuses panime aga hea aluse – nagu hiljem on selgunud – Tartus korraldatud vastaval seminaril, kus mõtestasime mitmed nii enda kui koordinaatori kui ka meie partnerite probleemid, ootused ja lootused. Seminar toimus Avatud Eesti Fondi toetusel.

Praegu on meil koostöösuhed 8 erineva keskusega Vene Föderatsioonist. Loetleksin need keskused tähestikulises järjestuses: Handi-Mansi Ringkonnaraamatukogu (Hantõ-Mansijsk), Jamali-Neenetsi Ringkonnaraamatukogu (Salehard), Karjala Rahvusraamatukogu ja Karjala Teaduskeskus (Petroskoi), Komi Rahvusraamatukogu (Sõktõvkar), Mari Eli Rahvusraamatukogu (Joškar-Ola), Mordva Rahvusraamatukogu (Saransk) ja Udmurdi Rahvusraamatukogu (Iževsk). Kon-

sultatsioonide saame vajadusel ka Endže Sagidovalt Venemaa Rahvusraamatukogust Peterburis. Väga tähtis on, et tööloigu eest vastutab kindel kontaktsik, mitte ebamäärane "keegi". Oleme infovahetuseks välja töötanud materjali vormistuse nõuded, mis ei määra aga infovahetuse viisi. Erinevate tehniliste võimaluste tõttu – meie koostööpartnerid on tänapäeva infotehnika ja -tehnoloogiaga erinevalt varustatud – oleme sunnitud suhtlema eri keskustega eri viisil. Sõlmisime nii suulised kui kirjalikud koostöölepingud, mis ühisosa kõrval sisaldavad keskuse võimalusi arvestavaid klausuleid. Praegu aga püütakse väiksemategi rahaliste vahendite leidmise korral luua ühtne infosüsteem. Näiteks korraldatakse sel eesmärgil Udmurtias Iževskis 20.-21. maini k. a. rahvusvaheline konverents.

Oleme jõudnud koostöös oma idapoolsete soome-ugri partneritega nii kaugemale, et põhilised probleemid on just tehnilist, kuigi ka finantsilist laadi. Probleeme tekitavad erinevad kirjasüsteemid ja diakriitikud. Eriti kujukalt, isegi koomiliselt ilmneb see näiteks elektroonilise arvutiside puhul. Kasutatakse erinevaid süsteeme, kooditabeleid jmt. ning see tekitab muidugi lisaraskusi.

Küsimus on ka, millist kirjutusviisi pruukida andmebaasis. Arvestades väiksemate soome-ugri keelte kirjatavade, kus valdavaks kirjaks on ajaloolistel põhjustel kirillitsa, ei ole me kogunenud materjali translitereerinud, mida näiteks soomlased arvuti abil teevad. Samas tekitab slaavi tähestiku kasutamine lisaprobleeme, eriti väljatrukkide tegemisel, aga tõenäoliselt tekib vajadus trüki-bibliograafia järele.

Mõne koostööaasta jooksul on infovahetusvõimalused siiski tuntavalt paranenud. Kõik liigub edasise lihtsustamise ja suurema operatiivsuse suunas. Tehniliste võimaluste täiustudes tekivad loomulikult uued küsitavused, nende lahendus on aga edasises tihedas koostöös ja kokkulepetes. Koostöö tõhususe, sujuvuse ja mitmepoolse kasulikkuse määraavad ikka ja alati inimesed.

ÜHE PROJEKTI LUGU

ÜLLE MUST

Tartu Ülikooli Raamatukogu

1996. aasta algul oli Tartu Ülikooli Raamatukogu infoteenistus seisus, kus me valdasime väärtuslikke inforessursse (teadusandmebaasid diskettidel, CD-ROMil, võrguversioonis), kuid piiratud riistvara (neli 486 MHz protsessoriga arvutit) ei võimaldanud neid täielikult kasutada. Võrreldes teiste raamatukogu osakondadega olime ikkagi paremas olukorras, nii et raamatukogult ning ülikoolilt ei olnud meil mingit abi loota. Ainukene võimalus oli taotleda toetust erinevatelt fondidelt. Üks positiivne kogemus oli meil olemas – omandasime Ameerika Informatsiooni Assotsiatsiooni konkursilt väärtusliku andmebaasi "Periodical Abstracts".

1996. aasta oligi meile *grant*'ide kirjutamise aasta. Toeks meie Ameerika kolleegi Eric Johnsoni kunagised kinnitused, et kõigi positiivsete tingimuste kokkulangemisel rahuldatakse keskmiselt iga viies rahataotlus. Aasta jooksul taotlesime erinevatelt fondidelt (HESP, Open Society Institute Regional Library Program Matching Funds Grant, AEF, PHARE) toetust viiele projektile. Teisel katsel saime projektile "Multimeedia klass Tartu Ülikooli Raamatukogus" Avatud Eesti Fondi 100%-lise toetuse. Meile eraldati 348 058 krooni Pentium-protsessoritega arvutite, laserprinteri ja projektsioonitehnika ostmiseks.

See võimaldas meil hakata täitma seatud eesmärgid:

- 1) avada inforessursid suuremale kasutajaskonnale;
- 2) viia läbi vajalikul tasemel lugejakoolitust.

Klass avati 19. detsembril 1996.

Kas saavutasime eesmärgid?

1) Märtsiks 1997 oli klassi kasutanud sama palju inimesi, kui kogu 1996. aasta jooksul kokku. Lugejate käsutuses on 12 arvutit (10 Pentium-protsessoriga ja neli 486 MHz protsessoriga arvutit), ligi sada bibliograafilist, täistekst ning multimeedia andmebaasi, kättesaadavad on ka kõik Interneti teenused (võrguandmebaasid, E-post). Andmebaaside ruum on avatud 12 tundi päevas.

2) Aasta esimese viie kuu jooksul oleme läbi viinud 17 erinevat tasemel lugejakoolituse kursust kokku 268 inimesele. Aina rohkem ülikooli osakondi võtab õppeplaani kursuse "Teadusinformatsiooni alused". Koolitame ka oma kolleegi. Praegusel ajal, mil transpordi maksumus järjest suureneb, on mõeldamatu koondada täiendkoolitust ainult Tallinna.

Mida me ei arvestanud?

Me ei osanud prognoosida tööpinge kasvu. Olime harjunud elitaarse lugejaga – oma eriala spetsialisti või sügavalt teaduhuvilise tudengiga. Uutes tingimustes on meie lugejaskond aga

tunduvalt noorenenud – tunneb küll hästi arvuteid, kuid erialaste teadmiste puudumise tõttu domineerib infootsingus ning suhtluses arvutiga veel mänguline element. Meie töötajatel oli algul küllalt raske ühendada teadusinfoteenidusele orienteeritus elementaarse korra hoidmisega.

Kuidas edasi?

1) Ressursside mõistlikuks kasutamiseks on vaja muretseda CD-ROM teadusandmebaaside võrgusüsteem, mis võimaldaks teadlastel kasutada raamatukogu teenuseid oma töölaua juurest lahkumata. Kuid on teada, et CD-ROM andmebaaside võrguversioonid maksavad 2-3 korda rohkem, kui oleme juba kulutanud. Raamatukogu 1997. aasta eelarves vähendati aga komplekteerimisraha eelmise aastaga võrreldes ligi veerandi võrra. Püstitatud ülesanne arvestab ülikooli kui terviku huvisid ning ka selle lahendamine on võimalik vaid ülikooli tasandil.

2) Kuni raamatukogul puudub oma elektrooniliste inforessursside kättesaadavaks tegemiseks võrgusüsteem, on üheks võimaluseks luua **elektrooniline teatmeteeningus**. Loodame ülikoolile seda teenust pakkuda juba sügisest. See oleks hea võimalus ka raamatukogude vaheliseks koostööks, mis isikute tasemel juba toimib.

3) Et virtuaalse raamatukogu projekt ei jääks virtuaalseks utopiaks, tuleb teha riiklikke infopolitilisi otsuseid, sest "Näiteks tiigrihüppega edvistava Eesti haridussüsteemi lipulaevade Tartu Ülikooli ja Tallinna Tehnikülikooli internetiühendus välismaailmaga on pea katastroofilises seisus."¹

¹ Tanel Tammet. Allakäigutrepist üles. // Eesti Päevaleht, 15. aprill 1997.

LUGEJAKÜSITLUS "TEIE ARVAMUS KUJUNDAB RAAMATUKOGU TULEVIKKU"

ANNE VEINBERG

EARi laenuosakonna juhataja

Eelmise aasta novembris viidi Eesti Akadeemilises Raamatukogus (EAR) läbi ulatuslik lugejaküsitlus, mis andis ülevaate raamatukogu kasutajatest, neile vajalike teavikute leidumusest, infootsingul esinevatest raskustest ning sellest, kuidas lugejad hindavad teeninduse taset ja töökeskkonda lugemissaalides.

Ankeet koosnes kolmest osast:

- * küsitlusleht lugeja rahulolu kohta
- * küsitlusleht teenindustaseme kohta
- * küsitlusleht kataloogide ja kartoteekide kasutamise kohta.

Kahe nädala jooksul sai iga lugeja raamatukogusse tulles kõik küsitluslehed ja täitis need vasta-

valt oma tegevusele ja muljetele antud külastuspäeval. Jaotati 1320 ankeeti, millest tagastati 1113, so. 84,3 %. Kogutud andmed töödeldi arvutil. Tulemuste analüüs peab võimaldama teadvustada probleeme tekitavad valdkonnad ja hinnata raamatukogu tegevuse tulemuslikkust. Uurimistö metoodika põhineb USAs väljatöötatud uuringuprogrammil *Academic Library Performance Measurement*, mida on kasutatud paljudes maailma, sh. Eesti raamatukogudes lugejauuringute läbiviimisel.

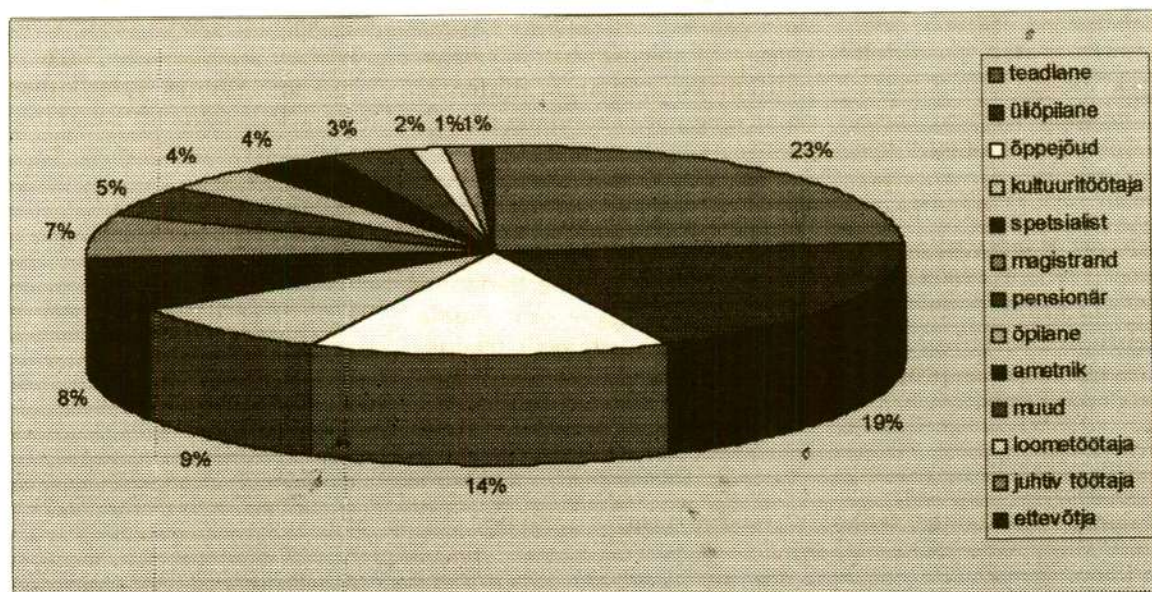
Küsitlus näitas, et EARi kasutavad kõige sagedamini teadlased (23 % lugejatest), järgnevad üliõpilased ja õppejõud. (vt. diagramm)

Vanusegruppidest kõige arvukam oli 19-30-aastaste grupp (27 % lugejatest), järgnes üle 60-aastaste grupp (23%). Kõige vähem on raamatukogu kooliealisi lugejaid – 3%.

Enamik lugejatest pidas raamatukogu kasutamist lihtsaks, keeruliseks ainult 4 % vastanutest – peamiselt noored väheste kogemustega lugejad – õpilased, üliõpilased, magistrandid.

Ankeedis paluti lugejal märkida, mida ta raamatukogus antud päeval tegi ja kuidas ta jäi tulemustega rahule. Kolmandik vastanutest külastas raamatukogu teaduskirjanduse lugemiseks. Neist jäi tulemustega rahule 84 %. Teaduskirjandus huvitas peamiselt teadlasi. Õpilased ja üliõpilased käisid raamatukogus põhiliselt õppimas (rahul 74%) või kirjalikku tööd tegemas (rahul 81 %). Rahul ei olnud lugejad, kes ei saanud soovitud teavikut – see oli teise lugeja käes või puudus raamatukogus. Õpilaste ja üliõpilaste rahulolematust põhjustas ka kojulaenuosakonna puudumine.

Avariilultel kasutati kõige rohkem ajalehti, teatmeteoseid ja teadusperioodikat. Kui ajalehtede kättesaadavusega jäädi enamasti rahule, siis teatmeteoste ja ajakirjade valikut ei pidanud kõik lugejad piisavaks. Ajakirjadega on paremini varustatud loodusteadlased, neist jäi rahule 97 %. Puudust tunti saksakeelsest humanitaarteaduslikust perioodikast, ettevõtlust ja reklaami käsitlevatest väljaannetest, mitmest Venemaal ilmuvast teadusajakirjast jms.

TEADUS- RAAMATUKOGU LUGEJATEENINDUSE TULEMUSLIKKUSE HINDAMISEST

AILI NORBERG

RRi teenindusdirektor

Uudiskirjandusega tutvunud lugejatest jäi valikuga rahule 75 %. Osa vastanutest leidis, et nende erialal ei ole uudisteoseid piisavalt. Lugejatele jäi arusaamatuks, miks jõuavad raamatud raamatukogusse hiljem kui kauplustesse. Arvati ka, et raamatute töötlemine raamatukogus võtab liiga kaua aega.

Hinnangud raamatukogu kataloogidele olid erinevad. Osa vastanutest pidas neid ülevaatlikeks ja lihtsateks, osale valmistas vajaliku teaviku leidmine raskusi. Ometi eelistati iseseisvat otsimist, sest konsultandi abi nõutas ainult 1/5 lugejatest. Konsultandi abiga jäädi enamasti rahule. Ankeedile oli lisatud soovitusi loobuda kaartkataloogidest ja minna üle elektronkataloogidele. Huvitav on märkida, et kümme aastat tagasi korraldatud küsitluse vastustes esitati analoogseid soove palju rohkem, kuigi siis oli elektronkataloog kauge ja kättesaamatu unistus.

Koopiate tellimisega oli rahul 89 % teenuse kasutajatest. Soovitati muretseda kaasaegsemaid koopiamasinaid, et lugejad võiksid lugemissaalides ise koopiaid teha.

Kuigi kõige olulisem on lugejale vajaliku info kättesaadavus, mõjutab hinnanguid raamatukogule ka töökeskkond ja teenindustase. Töökeskkonda peeti valdavalt heaks. Rõhutati vaikust, rahu ja töist meeleolu lugemissaalides, meeldivat, lihtsat interjööri, laualampide olemasolu jne. Puudustena märgiti, et kataloogid on ebapiisavalt valgustatud ja teine korrus vajab hädasti remonti. Teenindustusega jäid lugejad rahule. Hinnati tellimuste täitmise kiirust, töötajate kompetentsust, abivalmidust ja sõbralikkust. Sooviti, et raamatukogu oleks õhtuti kauem avatud ja et soovisedeli täitmiseks saaks tellimuse esitada arvuti abil.

Lugejad osalesid küsitluses aktiivselt, tegid hulgaliselt asjalikke ettepanekuid, lisasid ankeedile tänu- ja kiidusõnu, aga ka kriitilisi märkusi. Kogutud andmete analüüs jätkub. Novembrikuus toimuvale konverentsil teeme kokkuvõtteid, milline on meie raamatukogu lugejate pilgu läbi ja mida saame teha nende heaks tulevikus.

Rahvusraamatukogu viis 1996. aasta märtsis läbi ulatusliku lugejaküsitluse, mille põhieesmärk oli hinnata raamatukogu lugejateeninduse mahtu ja tulemuslikkust ning teada saada, kas lugejad on pakutavate teenustega rahul.

RRi lugejateenindussüsteem töötati välja ja rakendati seoses raamatukogu uue hoone valmistamisega 1993. aastal ja on praegu lugejaskonnale piisavalt tuttav, et analüüsida selle funktsionaalsust. Kolme aasta jooksul on raamatukogu kasutajaskond kasvanud üle 100 000 lugejani.

Kes on Eesti Rahvusraamatukogu aktiivne lugeja?

Rahvusraamatukogu seaduses fikseeritud kohustustest lähtuvalt peab raamatukogu rahuldama lugejate infovajadust ja mitmekesiseid lugemishuviseid. Mõnede lugejagruppide puhul (kunstnikud, riigiametnikud, majandusjuhid, ettevõtjad jt.) lähtuti spetsiifilistest vajadustest ja neid vaadeldi uuringus eraldi.

Uurimus pidi näitama lugejaskonna rahulolu:

- raamatukogus leiduvate trükiste ja teiste teavikute olemasolu ja kättesaadavusega,
- pakutavate teenuste kvaliteediga,
- töötamisvõimaluste ja olmeitingimustega raamatukogus.

Lugejaskonna pidevalt muutuvate vajaduste tõttu vajab raamatukogu informatsiooni muutuva lugejanõudluse kohta, et sellele võimaluste piires vastata, uuendada raamatukogutehnoloogiat ning laiendada oma teenindusvõimalusi vastavalt kasvavale infonõudlusele.

Üks viis vajalikku informatsiooni saada, on koguda lugejahinnanguid raamatukogutöö erinevate valdkondade kohta. Statistiliselt representatiivse uurimismaterjali korral saamegi rääkida kvaliteetide mõõtmisest ja näidata tulemusi arvudes.

Uuringu metoodikast ja läbiviimisest

Uurimistöö metoodiliseks aluseks oli IFLA poolt tunnustatud rahvusvaheliselt kasutatav raamatukogu teenindusprotsesside mõõtmise ja hindamise metoodika *Academic Library Performance Measurement*.

Uuringu läbiviimiseks moodustatud *ad hoc* komisjoni kuulusid tollane RRI teenindusdirektor Kalju Tammaru (üldjuhtimine), raamatukogunduse osakonna ja teenindustööga seotud osakondade juhatajad ja töötajad ning üldsussuhete ja välisvahetuse osakondade töötajad. Projekti koordinaator oli allakirjutanu, kes töötas siis teadurina raamatukogunduse osakonnas. Konsultandina abistas meid Bo Ekengren Stockholmi Ülikooli Raamatukogust, kes oli sama

metoodika alusel tehtud uuringu projektijuht oma raamatukogus ning 1995. aastal konsulteeris Tartu Ülikooli Raamatukogu lugejauuringut.

Töögrupp pidas enne andmete kogumisele asumist kaheksa töökoosolekut, kus arutati uurimuse rahvusvahelist alusmetoodikat, kohandati küsitlusvormid RRI teenindustöö erisusi arvestavaks ning sõnastati küsimused. Määrati valim* ning täpsustati töö ajakava ja tehnilise korraldamise üksikasjad. Järgnes küsitlajate ja vaatlejate instrueerimine. Tänuväärt abi osutasid küsitluspäevadel Tallinna Pedagoogikaülikooli üliõpilased.

Lugejad vastasid kolmele küsimustikule, millest üks mõõtis lugejate üldrahulolu, teine rahulolu materjalide kättesaadavusega ja kolmas rahulolu teatme- ja info-teenindusega.

Vastused koguti 1996. a. märtsikuu viimasel nädalal. Kuivõrd sooviti andmeid (näit. teeninduspunktide koormuse mõõtmiseks) võimalikult keskmisest (tüüpilisest) teeninduspildist, valiti aeg, mil ei olnud koolivaheaega, eksamisessiooni ega üldrahvalikke massiüritusi linnas, mis mõjutaksid raamatukogu külastatavust. Samal ajal registreeriti kõigis teeninduspunktides kõik küsimused, millega lugejad (kohapeal või telefoni teel) pöördusid raamatukogutöötajate poole, ja peeti valdkonniti arvestust lugejateeninduspunktide koormatuse ning tehnikavahendite (koopiamasinad, lugerid) hõivatus (kasutatavuse) üle lugemissaalides. Selleks tehti viis korda päevas iga kahe tunni järel loendus, mille tulemused registreeriti vastaval statistikalhel. Andmestik võimaldab jälgida ka nõudluse muutumist erinevate teenuste järele päeva jooksul.

Kõige rohkem andmeid (70 000 tunnust) koguti lugejate üldrahulolu küsitluse kaudu, kus paluti hinnata raamatukogu poolt pakutavaid teenuseid, töökorraldust ja olmetingimusi info kasutamise eesmärgist lähtuvalt.

Rahvusraamatukogu huvitasid lugejad, kellele on mõeldud hulk raamatukogu eriteenuseid (riigiametnik, majandusjuht, teadlane,

loovintelligent, õppur jt.), sest nende rahulolu või rahulolematu on raamatukogule eriti informatiivne.

Küstiti ka, milleks raamatukogust saadavat infot kasutatakse. Tähtsusetud pole ka lugejaskonna demograafilised ja haridusandmed (sugu, vanus, haridus ja keelteoskus).

Statistika järgi külastab raamatukogu iga päev keskmiselt 2000 inimest. Sellest lähtuti ka üldrahulolu küsitluse valimi määramisel. Igal uuringupäeval jagati välja 500 küsitluslehte, st. igale neljandale lugejale, kes sisenes raamatukokku. Tagasi saadi statistiliselt representatiivne hulk täidetud lehti – 1356 ankeeti.

Andmete süstematiseerimine ja töötlus

Kogutud andmed on korrastatud – süstematiseeritud lugejagrupidest lähtudes, numereeritud ja läbinud esmase, kahemõõtmelise statistilise analüüsi. Peale põhimaterjali arvuti-analüüsi (kokku 120 000 tunnust) sedeldati ja analüüsiti lugejate poolt vastustele lisatud arvamused, ettepanekud, nõuanded, kriitika ja tunnus – kokku umbes 800 arvamust.

Lugejate arvamusi on vaadeldud lähtuvalt lugejagrupidest, kuhu nad kuuluvad, mis määratleb lugeja huvid ja vajadused ning võimaldab mõista väidetut. Arvamusi on analüüsitud ka *sisu järgi*, st. millist teenindusvaldkonda või olme-probleemi on puudutatud.

Andmete tõlgendamine, mis eeldab paljude näitajate suhetamist (korrelatsioonanalüüs jt. statistilised meetodid), ning sisuline ja teaduslik analüüs ei ole veel lõpetatud, kuid esialgseid kokkuvõtteid võib juba teha.

Kavas on võrrelda olemasolevat soovitusi, mille alusel kavandada edasist tegevust. Saadavaid tulemuslikkuse hinnanguid saab aga kasutada raamatukogutöö otstarbekamaks muutmisel. Need annavad olulist lähteteavet hindamiseks raamatukogutöö tasuvust nii üldriiklikus kui institutsionaalses plaanis.

Statistika ülevaatlikkuse huvides on püütud andmeid esitada tabelina või graafiliselt (diagrammi vormis). Uuringu teaduslikud järeldused esitatakse RRI korraldataval rahvusvahelisel teaduskonverentsil 1997. aasta juunis.

Raamatukogu tulemuslik tegevus turundustingimustes sõltub marketingi põhimõtete ja -mõistete rakendamise ja tõlgendamise ning rakendamise raamatukogu tegevuses.

Marketingi* analüüsi- ja planeerimisetalil kujundatud turundusmeetmestik sisaldab endas olulist teavet, kuidas turundada. Turundusmeetmestiku elemendid – toode (*product*), hind (*price*), turustus (*place*), toetus (*promotion*) – on turundusalases kirjanduses tuntud 4 P seadusena. /Lepik 1996/ Käesolevas kirjutises keskendutakse hinnale turundusmeetmestiku elemendina, selgitatakse ning täpsustatakse raamatukogu hinnapoliitika erinevaid käsitlusi ja rakendusvõimalusi ning analüüsitakse raamatukoguteenuste hinnakujunduse tehnikaid.

Raamatukogu eelarve kujundamine

Raamatukogude riiklik infostiteem koosneb eri tüüpi raamatukogudest. Eestis moodustab sellise infostiteemi 1294 raamatukogust (604 rahva-, 141 teadus- ja eriala- ning 549 kooliraamatukogu) koosnev raamatukoguvõrk. "**Raamatukogude finantseerimine kujundatakse raamatukogude eelarve kaudu, mis peaks võimalike finantstavahenditega tagama raamatukogude arengu**" /Eesti 1996, 20-21/. Raamatukogu eelarvet kui võtmedokumenti on otstarbeks analüüsida kahest aspektist:

– raamatukogu eelarve kui raamatukogu organisatsioonilisel tasandil, et luua raamatukogu kulutuste mudel;

– raamatukogu eelarve kui hierarhiline dokument, mille iga osa saab analüüsida kui luba eri tasandi juhtidele kulutada piiratud osa kogu eelarvest.

Raamatukogu eelarves on oluline näha arvuridade ja -veergude kõrval ka selle strateegilist olemust. Strateegilisel tasandil võib kõnelda raamatukogusisest (raamatukogutöötajate suhtumine raamatukogu teenuste kasutajate vajadustesse, võimalik uuenduste vaenulikkus) ja -välisest (rahaliste vahendite piiratus, avalikkuse nõuded) survest. Oluline on leida tasakaal vaieldamatu, tõenäolise ja võimaliku vahel raamatukogu arendamisel. /Lepik 1997/

* Käesolevas artiklis käsitletakse termineid *marketing* ja *turundus* sünonüümideana.

* Valim – väljavõtt kogumist.

RAAMATUKOGUTEENUSE HIND TURUNDUSMEETMENA

AIRA LEPIK

TPÜ raamatukogunduse õppetooli dotsent

Raamatukogu eelarve teenib kolme otstarvet:

- kinnitab finantstehingud;
- kontrollib nende tehingute toimimist;
- juhatab sisse järgmise perioodi eelarve planeerimise.

Raamatukogu eelarveprioriteetide määratlemisel tuleb tunda vähemalt kahte tehnikat:

- marginaalsete võimaluste analüüsil põhinev prioriteetide määratlemine (*marginal opportunity analysis/MOA*);
- prioriteetsusel põhinev eelarve kujundamine (*priority-based budgeting/PBB*). /Kotler 1991/

Esimesel juhul peaks leidma vastuse näiteks küsimusele: missuguseid uusi teenuseid saab raamatukogu osutada, kui eelarves oleks 50 000 EEKi rohkem, ja samas mõtlema, millistest teenustest võiks loobuda või mida võiks vähem pakkuda, kui 50 000 EEKi oleks eelarves vähem. Sellise tehnika puhul tekivad eelarve üle peetavate läbirääkimiste käigus vastuolud raamatukogu osakondade vahel ning kogu asutuse arengut teeniva tulemuseni on keeruline jõuda.

Prioriteetsusel põhineva eelarve kujundamise tehnika eelisteks on avatus ja õiglus, puudusteks aga vähe võimalusi eelarvet vähendada ning seadustes toodud nõuete liiga tugev mõju. Samas aga võimaldab see raamatukogu arengustrateegia ellu viia ning luua sellele finantstagatis. Tasakaalustatud eelarve kujundatakse eri tüüpi raamatukogudes erinevalt, näiteks erinevused ülilooli- ja rahvaraamatukogude eelarve kujundamisel tulenevad eelkõige nende raamatukogude seadusega määratletud alluvussuhetest raamatukogu omanikuga.

Raamatukogu kulutused ja teenuste hind

Raamatukogu kulutused peavad olema selgelt esitatud, sest see hõlbustab otsuste vastuvõtmist ja nende täitmise kontrollimist, raamatukogutegevuse tulemuslikkuse mõõtmist, raamatukogu teenuste hinnakujundust ning selleks valmisolekut. Kui kavandada raamatukogus uut teenust, on oluline teada ja tunda teenuse hinna kujundamise meetodeid. Raamatukogu teenusele hinna määramiseks sobivad kõige rohkem **kulukesksed hinnameetodid**: juurdehindluse meetod ning kasumiläve hinnameetod.

Juurdehindluse meetodi rakendamisel arvestatakse teenuste omahinnale ehk kuludele juurde teatud summa. Raamatukogu kulud on püsikulud ja muutuvkulud.

Püsikulud, mis ei sõltu otseselt tootmis- või müügi- mahust, moodustuvad uue teenuse rakendamisel põhi- ehk vältimatutest kuludest, teenuse levitamise, administreerimise ja/või müübiga seonduvatest kuludest, lähtekuludest uue teenuse kavandamiseks ning hinna või väärtuse langusega ja amortisatsiooniga seotud kuludest. Püsikulude hulka kuuluvad töötajate töötasud, tüür, küttekulud, kindlustusmaks, laenukapitali intress vms. Püsikulusid nimetatakse marketingialases kirjanduses ka tildkuludeks, kaudkuludeks või lisandkuludeks. /Vihalemm 1996/

Muutuvkulud, mis olenevad tootmis- või müügi- mahust, kujunevad põhi- ja abimaterjalidest, mida teenuse vahendamisel kasutatakse. Muutuvkuludeks on näiteks kulutused elektrile ja kommunikatsioonile (sideteenused vms.), mis sõltuvad teenuse kasutajate arvust, ning postikulud. Püsikuludest ja muutuvkuludest moodustavad **kogukulud**. /Vihalemm 1996/

Hind saadakse juurdehindluse meetodil järgmiste arvutuste tulemusena:

- liidetakse püsikulud ja muutuvkulud, mille tulemusena saadakse plaanitava teenuse tootmiskulud;
- tootmiskuludele liidetakse kasumiprotsent;
- tulemus jagatakse teenuste hulgaga, mille vastuseks ongi teenuse hind.

Juurdehindluse meetod on raamatukoguteenustele hinna määramiseks kõige parem, sest tavaliselt teatakse teenuse kavandamisel nõudlusest paremini teenuse loomiseks vajalikke kulutusi ning kuluarvestus on tihti lihtsam, kui nõ. turutunnetus. Ka konkurentsi kaasneb selle hinnakujundamise meetodiga vähem.

Kasumiläve hinnameetodi puhul on eesmärgiks hind, mis viib üle kasumiläve või tagab soovitava kasumi. Kaetakse nii kõik teenusega seotud kulud kui saadakse plaanitud kasum. Selleks arvutatakse välja kasumilävi ehk tasuvuspunkt. Kasumilävi saadakse, kui püsikulud jagatakse teenuse müügihinnast lahutatud ühiku müügi- kuludega. Selle hinnameetodi rakendamise puudusteks on nõudluse vähene arvestamine ning see, et püsikulud muutuvad kiiresti.

Hinnapoliitika ja raamatukogu turundusotsused

Hinnakujunduse kontseptsioone võib vaadelda nende kasulikkusest, väärtusest ning tasuvusest lähtuvalt. **Hinna kujundamisel on oluline vastata järgmistele küsimustele:**

- millise hinnaga on raamatukogu kasutajad nõus teenust ostma?
- millise hinnaga on raamatukogu võimeline ja tahab teenust pakkuda?
- millise hinnaga müüb analoogset teenust raamatukogu konkurent?

Kui raamatukogu arvab end olevat infoteenuste pakkumisel konkurentsitus olukorras, määrab hinnakujunduse ostja hinnatundlikkus. /Miljan 1996/

Raamatukogu **hinnapoliitika** on teenuste hinnastrateegia ja -taktika kavandamine ning rakendamine. **Hinnastrategia** otsustab raamatukogu juhtkond ning sellel rajanevad raamatukogu taktikalised otsused.

Hind määratakse astmeliselt:

- määratletakse potentsiaalne turg ja kasutajad;
- arvestatakse nõudlusega;
- arvestatakse konkurentide hindade ja potentsiaalsete konkurentide poolt kehtestatavate hindadega;
- analüüsitakse turu segmente teenuse vajalikkuse kindlaksmääramiseks;
- analüüsitakse võimalikke ja vajalikke kulutusi;
- arvestatakse kavandatav tulu.

Hinna määramisel on oluline tunda **teenuse elutsüklit**, milles eristuvad teenuse kujundus-, juurutus-, kasvu-, küpsus- ja langusfaas. Teenuse elutsükli analüüs aitab valida hinnakujundusmeetodit. Raamatukogu teenuste hinna kavandamisel saab kasutada järgmisi **hinnakujundusmeetodeid**:

- kulukeskne meetod ehk kuludest lähtuv hinnakujundus;
- psühholoogiline meetod, kus hinda käsitletakse kui sõnumit toote kohta;
- konkurentsikeskne meetod ehk nõudlusest ja teistest hindadest lähtuv konkurentsivõimelise hinna määramine.

Raamatukoguteenuse hinnast kõneldes on oluline silmas pidada, et hinna analüüs on psühholoogiline, kulutuste analüüs aga majanduslik. Raamatukogu tasuta kasutama harjunud lugeja jaoks pole sageli ootamatu mitte teenuse hind, vaid fakt, et raamatukogus küsitakse teenuse eest raha. Samas on aga hind maine ja kvaliteedi näitaja. /Weingand 1995/

Turunduses on tuntud nn. **mitmeastmeline hinnakujundus**, mis eeldatavasti sobib ka raamatukoguteenuse hinna kujundamiseks:

- eesmärkide püstitamine;
- alternatiivide määratlemine;
- turundusteabe kogumine;
- hinnaotsuse tegemine;
- tagasiside ja kontroll. /Vihalemm 1996/

Tasulised teenused raamatukogus: võimalused ja ohud

Raamatukogu teenuste analüüsimisel on korduvalt polemiseeritud tasuta raamatukoguteenuste traditsiooni ning paljuski kaasaegse kommunikatsioonitehnoloogia rakendamise ja teabe kogumise, töötlemise ja vahendamise seotud kuludest tuleneva vastuolu, nõ. *fee versus free* üle. /Wormell 1996/

Alljärgnevalt esitatakse üks võimalikest **tasuliste raamatukoguteenuste SWOT-analüüsi** variantidest, mille alusel saab analüüsida teenuse hinnaga kaasnevat raamatukogu tegevuses. SWOT-analüüs kui marketingi analüüsi etapp annab olulist raamatukogusisest ja -välist turundusteavet. SWOT-analüüs on tugevuse (*strengths*),

nõrkuse (*weakness*), võimaluste (*opportunities*) ja ohtude (*threats*) suhtestamine. Termin tuleneb ingliskeelsete mõistete algustähtedest. SWOT-analüüs tasuliste raamatukoguteenuste planeerimiseks võib olla järgmine:

*** tugevus:**

- raamatukogu(töötajate) head teadmised infoallikatest ja infootsingu meetodidest,
- süstemaatiline kokkupuude erineval tasandil uuringutega, et mõista kasutaja vajadust teabe järele,
- sõbralik teenindus,
- paindlikkus ja kohanemisvõime;

*** nõrkus:**

- raamatukogu(töötajat) peetakse üldistajaks, mitte sügavalt asjatundlikuks spetsialistiks,
- raamatukogutöötajate puudulikud teadmised poliitikast, rahandusest ja majandusest,
- liigne hierarhia raamatukogu töökorralduses ja juhtimises,
- puudulik kaasaegse kommunikatsioonitehnoloogia alane koostitus;

*** võimalused:**

- raamatukokku asuvad tööle turumajandusele orienteeritud infovahendajad (*information brokers*),
- raamatukogu poolt vahendavatele teenustele leitakse uus nišš,
- raamatukoguteenuste kasutajatele tõestatakse, et raamatukogutöötaja teadmised ja oskused on hinnatavad ning vajalikud;

*** ohud:**

- tekivad teised infot vahendavad institutsioonid ja elukutsed,
 - kasutaja silmis pole raamatukoguteenused tihti oma hinda väärt, st. kasutaja ei tunneta teabe väärtust rahas,
 - raamatukogutöötajate vähene enesekindlus,
 - vähesed vahendid raamatukogu- ja infotöötajate kaasaegseks koolituseks. /Wormell 1997, 25-26/
- Raamatukoguteenuste hinnakujundusel tuleb arvestada ka mitut käesolevas kirjutises käsitlemata aspekti. Raamatukogu hinnapoliitika kontekstis kerkib **äriplaani koostamise vajadus** kui võimalus strateegia kavandamiseks, mis arvestaks raamatukogu tegevuse eesmärgi ning kasutajate vajadusi. Raamatukoguteenuste hind seondub otseselt ka **teenuste kvaliteedi ning tulemuslikkuse hindamisega**. Kaasaegse raamatukogu tulemuslikkus oleneb aga omakorda kasutajakesksusest ning turu nõudluse ja raamatukogupoolse pakkumise optimaalsest suhtestamisest.

VIITEALLIKAD:

Eesti (1996). Eesti riiklik kultuuripoliitika lähiaastatel. Tallinn: Eesti Vabariigi Kultuuriministeerium.

Kotler, P. Andreassen, A. (1991). Strategic marketing for nonprofit organizations. 4th ed. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.

Lepik, A. (1996). Marketing ja raamatukoguteenused: uued seosed ja võimalused. *Raamatukogu* 5: 13-14.

Lepik, A. (1997). Raamatukogu ja raha: kulutused ja hinnapoliitika. *Infofoorum* 2 <http://www.tpu.ee/~i-foorum/lep.htm> (Koost. 17. veebr. 1997).

Miljan, M. (1996). Hinnakujundus turunduses. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Vihalemm, A. (1996). Marketing. Hind. Müük. Reklaam. Tallinn: Külim.

Weingand, D. (1995). What do products/services cost? How do we know? *Library Trends*: Winter: 401-408.

Wormell, I. (1996). Success factors for Fee-Based Information Services. NORDINFO-publication 36. Helsinki, Esbo: Edita Ltd.

RAAMATU- KOGUNDUSE UUDISKIRJANDUS

1997/3

Koostanud ENE SAHKAI

RAAMATUKOGUNDUSE ÜLDKÜSIMUSED

275. **Bruwelheide, J. H.** The copyright primer for librarians and educators. - 2nd ed. - Chicago etc., 1995. - VI, 151 p. - RR.

276. **EAGLE** : European Association for Grey Literature Exploitation : Action plan 1996 - 2000. - [S. l.], 1995. - 14 p. - RR.

277. **Library management and information technology** : Proceedings of the seminar held in Vilnius, Lithuania, May 27-29, 1996. - Vilnius, 1996. - 105, 2 p. - RR.

278. **Nordic-Baltic Meeting of the Directors of the Technological University Libraries in Estonia, Latvia, Lithuania and SCOTUL Libraries** : Stockholm, Sweden, February 15-18, 1996. - Esbo, 1996. - 43 p. - (NORDINFO - rapport; 1996:2). - TTÜ.

279. **Oppenheim, C.** The legal and regulatory environment for electronic information. - 2nd ed. - [Calne, 1995]. - 132, [2] p. - (Infonortics in-depth Briefings). - RR.

280. **Questions and information systems.** - Hillsdale (N.Y.), 1992. - VII, 374 p. - EAR.

281. The **value** and impact of information. - London etc., 1994. - XII, 303 p. - (British Library research information policy issues). - RR.

*

282. **Alhainen, T.** WIPOssa kaikki voittivat ja hävisivät? : Tekijänoikeustilanne tammikuussa 1997 // Signum. - 1997. - Vsk. 30, N 2. - S. 34. - EAR, RR, TTÜ, TÜ.

283. **Gömpel, R.** Europäische Nationalbibliotheken // Dialog mit Bibl. - 1997. - Jg. 9, H. 1. - S. 20-22. - RR.

284. **Harris, M. H.** The first post-industrial democracy : The future of information in America // Svensk Biblioteks Forskning. - 1996. - N 4. - P. 5-15. - RR.

285. **Häkli, E.** The LIBER silver jubilee in Malta : Opening remarks of the president // ERLC: The LIBER Quarterly. - 1996. - Vol. 6, N 4. - P. 351-355. - RR, TÜ.

286. **Kirjastoalan kannanotto WIPO-sopimuksesta** : Tekijänoikeudellinen tasapaino on säilytettävä // Signum. - 1997. - Vsk. 30, N 2. - S. 35. - EAR, RR, TTÜ, TÜ.

287. **Turunen, P.** Implisiittinen tieto kirjastotyössä // Informaatiotutkimus. - 1996. - Vsk. 15, N 4. - S. 128-132. - RR.

TEATMEKIRJANDUS

288. La **Biblioteca delle città Europee** : Bibliografia per la storia delle biblioteche d'Europa. - Bergamo, 1996. - 152 p. - RR.

289. **Encyclopedia of library and information science** : Vol. 59., Suppl. 22. - New York; Basel; Hong Kong, 1997. - VI, 347 p. - EAR.

290. **Information science in Europe** : A study guide. - Amsterdam etc., 1994. - 228 p. - RR.

291. **Sawoniak, H., Witt, M.** New international dictionary of acronyms in library and information science and related fields. - 3rd, rev., enlarged ed. - München etc., 1994. - XI, 522 p. - RR.

292. **Soper, M. E., Osborne, L. N., Zweizig, D. L.** The librarian's thesaurus : A concise guide to library and information terms. - Chicago etc., 1990. - XVI, 164 p. - RR.

293. **Who's who in special libraries 1996-1997.** - [Washington, 1996]. - 386 p. - RR.

294. **World encyclopedia of library and information services.** - 3. ed. - Chicago (Ill.), 1993. - XVII, 905 p. - EAR.

RAAMATU JA

RAAMATUKOGUNDUSE AJALUGU

295. **Lehtinen, A. I.** Suomen ensimmäinen kirja // Bibliophilos. - 1997. - Vsk. 56, N 1. - S. 21-29. - RR.

TEADUSTÖÖ

296. **Floyd, B. L., Phillips, J. C.** A question of quality : How authors and editors perceive library literature // Coll. and Res. Libr. - 1997. - Vol. 58, N 1. - P. 81-93. - TTÜ.

297. **Mäkinen, S.** Tieteellinen kirjasto ja tuoteinnovaatiot : Miten tiedotuote syntyy? // Signum. - 1997. - Vsk. 30, N 2. - S. 36-37. - EAR, RR, TTÜ, TÜ.

298. **Osareh, F.** Bibliometrics, citation analysis and co-citation analysis : A review of literature II // Libri. - 1996. - Vol. 46, N 4. - P. 217-225. - TÜ.

299. **Schwartz, C. A.** The rise and fall of uncitedness // Coll. and Res. Libr. - 1997. - Vol. 58, N 1. - P. 19-29. - TTÜ.

RAAMATUKOGUTÜÜBID

300. **Eesti eriala- ja teadusraamatukogud 1995** : [Statistika tabelid]. - Tallinn, 1996. - 90 lk. - RR.

301. **Eesti kooliramatukogud 1995-1996** : [Statistika tabelid]. - Tallinn, 1996. - 235 lk. - RR.

302. **Annual report of the Librarian of Congress** : For the fiscal year ending 30 Sept. 1995. - Washington, 1996. - XII, 174 p. - RR.

303. La **Bibliothèque nationale de Luxembourg** : - Son histoire, - ses collections, - ses services. - Luxembourg, 1994. - 103 p. - RR.

304. The **British Library** : For scholarship, research, and innovation : Strategic objectives for the year 2000. - [London, 1993]. - 39 p. - RR.

305. The **British Library** : Information systems strategy. - London, 1995. - [2], 51 p. - (The world's leading resource for scholarship, research and innovation). - RR.

306. The **British Library** : Research register 1995. - [London, 1995]. - 73 p. - (The world's leading resource for scholarship, research and innovation). - RR.

307. **Guide to the National Library.** - Lisbon, 1996. - 83 p. - RR.

308. Det **Kongelige Bibliotek** : Årsberetning 1995. - [København, 1996]. - 103 s. - Kokkuv. ingl. k. - RR.

309. **Koninklijke Bibliotheek, Den Haag** : Verslag 1995. - Den Haag, 1996. - 51 p. - RR.

310. **Lehtonen, E. L.** Kauppasivistyksen muistista virtuaalikirjastoksi : Helsingin kauppakorkeakoulun kirjasto 1911-1996. - Helsinki, 1996. - 150 s. - (Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja; D-235). - RR, TTÜ.

311. **Sumsion, J.** Survey of resources & uses in higher education libraries : UK, 1993. - Loughborough, 1994. - IV, 198, 76 p. - TTÜ.

312. "The **Treasure Houses of Austria**" : The Austrian National Library. - Vienna, 1995. - 111, [1] p. - (Austria documentation). - RR.

313. **Van House, N. A., Childers, T.** The public library effectiveness study : The complete report. - Chicago, 1993. - 99 p. - RR.

*

314. **Ehlin, I.** Enköping Public Library // Scand. Publ. Libr. Quart. - 1997. - Vol. 30, N 1. - P. 8-11. - ERÜ, RR.

315. **Ehlin, I.** Hedemora Public Library // Scand. Publ. Libr. Quart. - 1997. - Vol. 30, N 1. - P. 12-15. - ERÜ, RR.

316. **Ehnmark, A.** Room for knowledge // Scand. Publ. Libr. Quart. - 1997. - Vol. 30, N 1. - P. 16-18. - ERÜ, RR.

317. **Iivonen, M.** Luottamus tieteellisten kirjastojen resurssina // Signum. - 1997. - Vsk. 30, N 1. - S. 2-6. - EAR, RR, TTÜ, TÜ.

318. **Ikäheimo, U., Lehtinen, T.** Musiikkikirjastot ja äänitearkistot // Helsingin yliopiston kirjaston tiedotuslehti. - 1996. - Vsk. 38, N 5-6. - S. 151-154. - RR, TÜ.

319. **Sinikara, K., Aaltonen, L.** Uusi opiskelijakirjasto älytalonä // Signum. - 1997. - Vsk. 30, N 2. - S. 26-31. - EAR, RR, TTÜ, TÜ.

RAAMATUKOGUHOIDJA. HARIDUS JA TÄIENDUSKOOLITUS

320. The **status**, reputation and image of the library and information profession : Proceedings of the IFLA pre-session seminar, Delhi, 24-28 August 1992. - München, 1994. - 228 p. - (IFLA publications; 68). - RR.

321. **Stieg, M.** Change and challenge in library and information science education. - Chicago etc., 1992. - XIII, 206 p. - RR.

*

322. **Leckie, C. J., Brett, J.** Job satisfaction of Canadian university librarians : A national survey // Coll. and Res. Libr. - 1997. - Vol. 58, N 1. - P. 31-47. - TTÜ.

323. **New demands and education for library work** // Scand. Publ. Libr. Quart. - 1997. - Vol. 30, N 1. - P. 23-25. - ERÜ, RR.

324. **Rice-Lively, M. L., Racine, J. D.** The role of academic librarians in the era of information technology // The Journal of Academic Librarianship. - 1997. - Vol. 23, N 1. - P. 31-37. - RR.

325. **Vakkari, P.** Kirjasto-opista informaatiotutkimukseksi : Näkymiä koulutuksen 50-vuotistaipaleelta // Informaatiotutkimus. - 1996. - Vsk. 15, N 4. - S. 145-150. - RR.

RAAMATUKOGU TÖÖKORRALDUS

326. **Carson, P. P., Carson, K. D., Phillips, K. D.** The library manager's deskbook : 102 expert solutions to 101 common dilemmas. - Chicago; London, 1995. - XVIII, 213 p. - EAR.

327. **Die Herausforderung der Bibliotheken durch elektronische Medien und neue Organisationsformen.** - Frankfurt am Main, 1996. - VIII, 330 S. - (Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie : Sonderheft, 63). - TTÜ.

328. **Part-time public relations with full-time results** : A PR primer for libraries. - Chicago; London, 1995. - X, 54 p. - EAR.

329. **Stueart, R. D., Moran, B. B.** Library and information center management. - 4. ed. - Englewood (Col.), 1993. - XIX, 402 p. - (Library science text series). - 3. väljaande pealkiri: Library management. - EAR.

330. **Turock, B. J., Pedolsky, A.** Creating a financial plan : A how-to-do-it manual for librarians. - New York; London, 1992. - XI, 189 p. - (How-to-do-it manuals for libraries; N 22). - EAR.

*

331. **Concrete cooperation** // Scand. Publ. Libr. Quart. - 1997. - Vol. 30, N 1. - P. 19-22. - ERÜ, RR.

332. **Kautto, V., Niemitalo, J.** Organization and efficiency of Finnish academic libraries // Libri. - 1996. - Vol. 46, N 4. - P. 201-208. - TÜ.

333. **Riggs, D. E.** What's in store for academic libraries? : Leadership and management issues // The Journal of Academic Librarianship. - 1997. - Vol. 23, N 1. - P. 3-8. - RR.

STANDARDISEERIMINE

334. The **Unicode standard** : Version 2.0. - Reading (Mass.), 1996. - 936 p. + 2 booklets (36 p., 22 p.) + 1 CD-ROM. - TTÜ.

*

335. **Kecskeméti, O.** Nordic-Baltic ISSN/NOSP kokous // Helsingin yliopiston kirjaston tiedotuslehti. - 1996. - Vsk. 38, N 5-6. - S. 155-156. - RR, TÜ.

336. **Riggs, F. W.** Onomastics and terminology : Part III : Formats, borrowed terms and omissions // Knowledge Organization. - 1996. - Vol. 23, N 4. - P. 216-224. - TÜ.

337. **Venditto, A.** ISDN : Ready for the real world // Internet World. - 1996. - Vol. 8, N 10. - P. 79-90. - EAR.

KOMPLEKTEERIMINE

338. **Understanding the business of library acquisitions.** - Chicago, 1990. - XIV, 322 p. - RR.

*

339. **Diedrichs, C. P.** Acquisitions management in changing times // Libr. Resour. and Techn. Serv. - 1996. - Vol. 40, N 3. - P. 237-250. - TÜ.

LIIGITAMINE

340. **DeZalar-Tiedman, C.** Subject access to fiction : An application of the Guidelines // Libr. Resour. and Techn. Serv. - 1996. - Vol. 40, N 3. - P. 203-210. - TÜ.

341. **Meriläinen, O.** Asiasanaekvivalenssi ja tesaarusten yhteensopivus // Informaatiotutkimus. - 1996. - Vsk. 15, N 3. - S. 83-91. - RR.

KATALOOGID

342. **Välisperiodika koondkataloog 1995-1996.** - Tallinn, 1997. - 221 lk. - RR.

343. **Aluri, R., Kemp, D. A., Boll, J. J.** Subject analysis in online catalogs. - Englewood (Col.), 1991. - XIII, 303 p. - EAR.

344. **Kao, M. L.** Cataloging and classification for library technicians. - New York; London, 1995. - XII, 137 p. - (Haworth cataloging & classification). - TTÜ.

KOGUD

345. **Memory of the world** : Lost memory - libraries and archives destroyed in the twentieth century. - Paris, 1996. - II, 70 p. - RR.

*

346. **Chu, F. T.** Librarian - faculty relations in collection development // The Journal of Academic Librarianship. - 1997. - Vol. 23, N 1. - P. 15-20. - RR.

347. **Enderle, W.** Shared digital collection development : The first steps to the virtual library // ERLC : The LIBER Quart. - 1996. - Vol. 6, N 4. - P. 367-382. - RR, TÜ.

348. **Kane, L. T.** Access vs. ownership : Do we have to make a choice? // Coll. and Res. Libr. - 1997. - Vol. 58, N 1. - P. 59-67. - TTÜ.

KOGUDE HOID

349. **Cooperative collection management** : The conspectus approach. - New York; London, 1994. - 107 p. - TTÜ.

350. **Lavender, K., Stockton, S.** Book repair : A how-to-do-it manual for librarians. - New York; London, 1992. - VIII, 120 p. - (How-to-do-it manuals for school and public librarians; N 4). - EAR.

351. **Skepastianu, M., Whiffin, J. I.** Library disaster planning : Prepared for the IFLA Section on Conservation and Preservation. - The Hague, 1995. - 8 p. - RR.

*

352. **Giovannini, A.** In Switzerland preservation is opposed to restoration // *International Preservation News*. - 1996. - N 13. - P. 11-13. - RR.

353. **Kislovskaya, G.** Low-cost preservation strategies in Moscow // *International Preservation News*. - 1996. - N 13. - P. 18-19. - RR.

354. **Kissel, E.** Canada : An example of national preservation consciousness // *International Preservation News*. - 1996. - N 13. - P. 4-6. - RR.

355. **Owen, J. M.** Preservation of digital materials for libraries // *ERLC: The LIBER Quarterly*. - 1966. - Vol. 6, N 4. - P. 435-451. - RR, TÛ.

356. **Seibert, A.** Old practices versus new trends : Viewpoint from the USA // *International Preservation News*. - 1996. - N 13. - P. 7-8. - RR.

LUGEJATEENINDUS

357. **Evaluating library instruction** : Sample questions, forms, and strategies for practical use. - Chicago; London, 1996. - VIII, 174 p. - EAR.

358. **Gilmer, L. C.** Interlibrary loan : Theory and management. - Englewood (Col.), 1994. - XVIII, 264 p. - EAR.

359. **Patron behavior in libraries** : A handbook of positive approaches to negative situations. - Chicago; London, 1996. - VIII, 160 p. - EAR.

360. **Using consultants in libraries and information centers** : A management handbook. - Westport (Conn.); London, 1992. - XV, 290 p. - (The Greenwood library management collection). - EAR.

*

361. **Carlsen, K. J.** "Books for everybody" : A project for readers with special needs // *Scand. Publ. Libr. Quart.* - 1997. - Vol. 30, N 1. - P. 26-30. - ERÛ, RR.

362. **Höglund, L., Thörsteinsdóttir, G.** Students and the university library : Attitudes to and use of university libraries among students and faculty // *Svensk Biblioteks Forskning*. - 1996. - N 4. - P. 29-42. - RR.

363. **Lubiana, L.** Document delivery at the International School for Advanced Studies Library of Trieste 1992-1995 // *Libr. Resour. and Techn. Serv.* - 1996. - Vol. 40, N 3. - P. 267-274. - TÛ.

364. **Verho, S.** Kokoelma-registerit Webissä ovat olleet menestys // *Kirjastolehti*. - 1997. - Vsk. 90, N 3. - S. 84-85. - EAR, ERÛ, RR, TTÛ, TÛ.

LUGEMINE

365. **Annual summary of investigations relating to reading**, July 1, 1994 to June 30, 1995. - Newark (Del.), 1996. - VII, 193 p. - RR.

*

366. **Saarti, J.** Kaunokirjallisuuden hyllyluokituksen vaikutus kaunokirjallisuuden lainaukseen // *Informaatiotutkimus*. - 1996. - Vsk. 15, N 4. - S. 115-127. - RR.

BIBLIOGRAAFIA- JA INFOTÖÖ

367. **Taylor, A.** Information management for business. - London, 1994. - VI, 169 p. - TTÛ.

368. **Wormell, I.** Success factors for free-based information services. - Esbo, 1996. - 134, [2] p. - (NORDINFO - publication; 36). - RR, TTÛ.

*

369. **Forsgård, C.** Miten elää verkossa ja selviytyä? // *Tietopalvelu*. - 1997. - Vsk. 12, N 1. - S. 25-26. - ERÛ, RR.

370. **Hart, R. L.** Information gathering among the faculty of a comprehensive college : Formality and globality // *The Journal of Academic Librarianship*. - 1997. - Vol. 23, N 1. - P. 21-28. - RR.

371. **Jokitalo, P.** Tiedon Talot ja Internet // *Kirjastolehti*. - 1997. - Vsk. 90, N 3. - S. 78-79. - EAR, ERÛ, RR, TTÛ, TÛ.

372. **Koskinen, T.** Tiivistä tietoa : Vähennä sanoja, älä ajatuksia // *Tietopalvelu*. - 1997. - Vsk. 12, N 1. - S. 21-22. - ERÛ, RR.

373. **Leppänen, E.** Homografiongelma tekstihaussa ja homografien disambigoinnin vaikutukset // *Informaatiotutkimus*. - 1996. - Vsk. 15, N 4. - S. 133-144. - RR.

374. **Rabinowitz, C.** Gathering information : How to get there from here // *Coll. and Res. Libr. News*. - 1997. - Vol. 58, N 1. - P. 19-20. - TTÛ.

375. **Snavelly, L., Cooper, N.** The information literacy debate // *The Journal of Academic Librarianship*. - 1997. - Vol. 23, N 1. - P. 9-14. - RR.

376. **Taskinen, H.** SYKE : Suomen Yleisten Kirjastojen Etusivu // *Kirjastolehti*. - 1997. - Vsk. 90, N 3. - S. 86-87. - EAR, ERÛ, RR, TTÛ, TÛ.

377. **Verho, S.** Kirjaston-omaista Internet-käyttöä etsimässä // *Kirjastolehti*. - 1997. - Vsk. 90, N 3. - S. 80-81. - EAR, ERÛ, RR, TTÛ, TÛ.

378. **Verho, S.** Mitä kirjasto-Internet sisältää? : 16 kirjaston vertailu // *Kirjastolehti*. - 1997. - Vsk. 90, N 3. - S. 82-83. - EAR, ERÛ, RR, TTÛ, TÛ.

379. **Vickery, B.** Knowledge discovery from databases : An introductory review // *J. of Documentation*. - 1997. - Vol. 53, N 2. - P. 107-122. - TTÛ.

INFORMAATIKA. INFOTEADUS

380. **Leping, V., Kaseorg, M.** Informaatika. II. - Tartu, 1996. - 99 lk. - RR.

381. **Hill, M.** National information policies and strategies : An overview and bibliographic survey : A synthesis based on recent developments, particularly those concerning the United Kingdom, with selective review of the literature. - London, 1994. - XIV, 245 p. - (British Library research information policy issues). - RR.

*

382. **Gödert, W.** Information as a cognitive construction : A communication-theoretic model and consequences for information systems // *Knowledge Organization*. - 1996. - Vol. 23, N 4. - P. 206-212. - TÛ.

383. **Losee, R.** Comparing Boolean and probabilistic information retrieval systems across queries and disciplines // *J. of Amer. Soc. for Inform. Sci.* - 1997. - Vol. 48, N 2. - P. 143-156. - TTÛ.

384. **Robbin, A., Frost-Kumpf, L.** Extending theory for user-centered information services : Diagnosing and learning from error in complex statistical data // *J. of Amer. Soc. for Inform. Sci.* - 1997. - Vol. 48, N 2. - P. 96-121. - TTÛ.

385. **Stachon, K.** Näkökulmia tietoyhteiskuntaan // *Informaatiotutkimus*. - 1996. - Vsk. 15, N 3. - S. 101-104. - RR.

386. **Voiskunskii, V. G.** Evaluation of search results : A new approach // *J. of Amer. Soc. for Inform. Sci.* - 1997. - Vol. 48, N 2. - P. 133-142. - TTÛ.

387. **Wagner-Döbler, R.** Science - technology coupling : The case of mathematical logic and computer science // *J. of Amer. Soc. for Inform. Sci.* - 1997. - Vol. 48, N 2. - P. 171-183. - TTÛ.

AUTOMATISEERIMINE JA INFOTEHNOLOOGIA

388. Eesti tee meediaühiskonda : Konverents Tallinnas 09. märtsil 1996 : [Materjalid]. - Tallinn, 1996. - 50 l. - RR.

389. Machalow, R. Using Microsoft Works : A how-to-do-it manual for librarians. - New York; London, 1992. - VIII, 269 p. - (How-to-do-it manuals for libraries; N 27). - EAR.

390. Saffady, W. Introduction to automation for librarians. - 3rd ed. - Chicago; London, 1994. - VIII, 391 p. - RR.

*

391. Arvidsson, U. Public libraries and the Internet // Svensk Biblioteks Forskning. - 1996. - N 4. - P. 45-53. - RR.

392. Banta, G. Internet pipe schemes // Internet World. - 1996. - Vol. 8, N 10. - P. 62-64. - EAR.

393. Dodd, D. G. Grass-roots cataloging and classification : Food for thought from World Wide Web subject-oriented hierarchical list // Libr. Resour. and Techn. Serv. - 1996. - Vol. 40, N 3. - P. 275-286. - TÜ.

394. Henze, V., Schefczik, M. Web-Z39.5-Gateway für den DBV-OSI-Verbund // Dialog mit Bibl. - 1997. - Jg. 9, H. 1. - S. 29-34. - RR.

395. Kautto, V. Tietoverkkoihin liittyviä eettisiä näkökohtia // Informaatiotutkimus. - 1996. - Vsk. 15, N 3. - S. 92-100. - RR.

396. Kelley, S. L., Schottlaender, B. E. C. UCLA/OCLC core record pilot project: Preliminary report // Libr. Resour. and Techn. Serv. - 1996. - Vol. 40, N 3. - P. 251-260. - TÜ.

397. Pedersen, R. C. A quantitative approach to the description of Internet mailing lists // The Serials Librarian. - 1996. - Vol. 30, N 1. - P. 39-47. - RR.

398. Valauskas, E. J. Copyright and the re-invention of libraries // Libri. - 1996. - Vol. 46, N 4. - P. 196-200. - TÜ.

399. Wiggins, R. How the Internet works // Internet World. - 1996. - Vol. 8, N 10. - P. 54-60. - EAR.

400. Wyly, B. J. From access points to materials : A transaction log analysis of access point value for online catalog users // Libr. Resour. and Techn. Serv. - 1996. - Vol. 40, N 3. - P. 211-236. - TÜ.

HOONED JA SISUSTUS

401. Building libraries for the information age : Based on the proceedings of a symposium on The Future of Higher Educational Libraries at the King's Manor, York, 11-12 April, 1994. - York, 1995. - II, 94 p. - TTÜ.

402. Nouvelles Alexandries : Les grands chantiers de bibliothèques dans le monde. - Paris, 1996. - 399, 15 p. - RR.

*

403. Heyn, H., Kolasa, I. Der Neubau der Deutschen Bibliothek Frankfurt am Main // Dialog mit Bibl. - 1997. - Jg. 9, H. 1. - S. 46-53. - RR.

RAAMATUKOGUNDUSLIKUD ORGANISATSIOONID

404. The Library Association : Annual report and accounts 1994. - [London, 1995]. - 24 p. - RR.

RAAMATUKOGUDESSE SAABUNUD PERIOODIKA SEISUGA 01. 06. 97.

1. ASLIB Book Guide. - Inglismaa. - TTÜ.
2. ASLIB Proceedings. - Inglismaa. - TTÜ.
3. Bibliophilos. - Soome. - RR.
4. Bibliotek i tidskrifter. - Rootsi. - RR.
5. Biblioteksbladet (BBL). - Rootsi. - RR.
6. Bibliothek : Forschung und Praxis. - Saksamaa. - TÜ.
7. Bibliotheksdienst. - Saksamaa. - RR, TTÜ.
8. Bokvännen. - Rootsi. - RR.
9. Bookbird. - USA. - ELR.
10. The Cape Librarian. - LAV. - RR.
11. CD-ROM Professional. - USA. - TÜ.
12. College & Research Libraries. - USA. - TTÜ.
13. College & Research Libraries News. - USA. - TTÜ.
14. Computers in Libraries. - USA. - RR.
15. Current Awareness Abstracts of Library and Information Management Literature. - Inglismaa. - TTÜ.
16. čtenar. - Tšehhi. - RR.
17. Dialog mit Bibliotheken. - Saksamaa. - RR.
18. Graafisen alan palveluhakemisto. - Soome. - EAR.
19. Helsingin yliopiston kirjaston tiedotuslehti. - Soome. - EAR, RR, TÜ.
20. The Horn Book Magazine. - USA. - ELR.
21. IFLA Journal. - München - London - Paris. - EAR, ERÜ, RR, TÜ.
22. Information Outlook. - USA. - EAR, RR, TÜ.
23. Information Technology and Libraries. - USA. - EAR.
24. Information Today. - USA. - EAR.
25. Journal of Academic Librarianship. - Inglismaa. - RR, TTÜ.
26. Journal of the American Society for Information Science. - USA. - TTÜ.
27. Journal of Documentation. - Inglismaa. - TTÜ.
28. Journal of Librarianship and Information Science. - Inglismaa. - RR, TTÜ.
29. Kirjastolehti. - Soome. - ELR, ERÜ, RR, TTÜ, TÜ.
30. Knowledge Organization. - Saksamaa. - TÜ.
31. The Law Librarian. - Inglismaa. - RR, TÜ.
32. The Library : The Transactions of the Bibliographical Society. - Inglismaa. - TÜ.
33. Library Acquisitions : Practice and Theory. - USA. - EAR, TÜ.
34. Library and Information Science Abstracts (LISA). - Inglismaa. - RR.
35. Library Journal. - USA. - RR.
36. Library Management Quarterly. - USA. - RR.
37. Library of Congress : Information Bulletin. - USA. - EAR, RR, TÜ.
38. The Library Quarterly. - USA. - EAR.
39. Library Resources and Technical Services. - USA. - TÜ.
40. Library Software Review. - USA. - TÜ.
41. Libri. - Taani. - TÜ.
42. Managing Information. - Inglismaa. - TTÜ.
43. Mitteilungen : Arbeitsgemeinschaft der Bibliotheken und Dokumentationsstellen der Ost-, Ostmittel- und Südosteuropaforschung (ABDOS). - Saksamaa. - RR.
44. National Library News. - Kanada. - RR.
45. Newsletter of the IFLA Section of Document Delivery and Inter-lending. - Rootsi. - RR.
46. Online Computer Library Center (OCLC) Newsletter. - USA. - RR, TÜ.
47. Onnimanni. - Soome. - ELR, RR.
48. Painomaailma. - Soome. - EAR.
49. Publisher's Weekly. - USA. - TÜ.
50. The Reference Librarian. - USA. - RR.
51. Restaurator : International Journal for the Preservation of Library and Archival Material. - Taani. - EAR, TÜ.
52. Scandinavian Public Library Quarterly. - Norra. - ERÜ, RR.
53. School Library Journal. - USA. - ELR.
54. Searcher : The Magasin for Database Professional. - USA. - TÜ.
55. Signum. - Soome. - EAR, RR, TTÜ, TÜ.
56. Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. - Saksamaa. - RR, TTÜ, TÜ.
57. Tarp knygu. - Leedu. - RR.
58. Tietopalvelu. - Soome. - ERÜ, RR.
59. Tudományos és Műszaki Tájékoztató. - Ungari. - EAR.
60. The Yale University Library Gazette. - USA. - RR.
61. Библиография. - Venemaa. - RR.
62. Библиотека. - Venemaa. - RR.
63. Библиотековедение. - Venemaa. - TÜ.
64. Книжное дело. - Venemaa. - TÜ.
65. Научные и технические библиотеки. - Venemaa. - EAR, TTÜ, TÜ.

MU SUURIM RÕÕM ON TEHA TÖÖD, MIS MULLE MEELDIB

RK Jututoa külaline ANNE VALMAS on töötanud raamatukogunduses kolmkümmend kaks aastat – pikk aeg, et näha ja hinnata muudatusi, mida on toonud kaasa ühiskond ning inimesed, kes raamatukogude käekäiku suunavad. Praegu on Anne Valmas Eesti Akadeemilise Raamatukogu väliseesti kirjanduse osakonna juhataja ja Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu esinaine. Peale raamatukogunduse teenimist on ta aastaid uurinud ka pagulaskultuuri, ennekõike pagulaskirjastuste tegevust ning jõudnud koguni magistrikraadi kaitsmiseni tänava kevadel. Magistritöö pealkirjaga "Eesti raamat paguluses: kirjastustegevus ja kultuuritaust" koosneb artiklitest, mis on koondatud ka eraldi kaante vahele raamatus "Kodutanumast kaugele" (Tln., 1994), ja pagulaskirjanike personaalbibliograafiast (Kalju Lepik, August Mälk, Karl Ristikivi, Marie Under). Tema koostatud on ka valikbibliograafia "Väliseesti kirjanikke".

Täna me räägimegi aastatepikkusest tööst.

Enne kui keskendume Sinu viimase aja töödele ja tegemistele, sooviksin kuulda, mis on Su päriszure.

Päriszure seondub ikka Eestis toimuvaga. Nagu enamust meist lihtinimestest, häirib mindki võimalolijate raha- ja luksusearmastus ja teiselt poolt lausa põlglik

suhtumine haridusse ja kultuuri. See mõjutab ju meie kõigi elu, tugevalt ka raamatukogundust.

Ilmselt on aga sootuke lihtsam kõnelda oma argipäevast kui mõtiskleda olukorra üle Eestis. Olen endalt mõnel korral küsinud, kumba jumalat ma rohkem teenin, kas raamatukogundust või kirjanduskriitikat. Üldistavalt võib neid ju koos jälgida kui lähedalt seotud distsipliine, aga mu töökoht on ikkagi raamatukogus. Oma magistritöö kaitsesid Sa raamatuteaduste alal, st. raamatukogunduse erialal, aga otsapidi oled samuti pagulaskirjanduse sees. Mida Sa minu mõttearendusest arvad?

Ka mina tunnen endas kogu aeg mingit kahestumist, aga kui arutada, kuhu mu hing rohkem kisub, siis ikka sisulise töö poole. Olen alati tahtnud kirjutada, bibliograafiaid koostada, teha midagi, millest jäljärele jääb. Ja kuigi ma olen aastate jooksul ka juhtivatel kohtadel istunud, pole ma sinna kunagi otseselt pürginud. Juhtimistöö on minu meelest sõelaga vee kandmine, mis pole erilist rahuldust pakkunud.

Millisel ajahetkel tekkis Sul huvi pagulaskirjanduse vastu? Kas Sa näed oma juhitaval osakonnal perspektiivi, sest pealiskaudsel hindamisel võib näida, et pagulaskultuuri kojutoomine on lõppenud. Milliseid plaane sead endale pärast magistrikraadi kaitsmist?

Pagulaskirjanduse juurde jõudmise protsess on olnud pikk, see algas juba 1979. aastal, kui ma esimest korda Rootsis käisin. Siis sain ma alles teada, mida tegelikult tähendab pagulasühiskond, alles siis avanes mul võimalus lugeda põhjalikumalt pagulaskirjandust ja luua sidemeid sealsete kultuuritegelastega (Kalju Lepik, Raimond Kolk, Arvo Mägi, Harry Kiisk jt.). Kalju Lepiku ümber oli tookord koondunud Rootsi pagulasharitlaste parim osa. Meenub Ed. Tubin, A. Mälk, G. Ränk, E. Pütsep jne. Need kohtumised muutsid mu ellusuhtumist, mu nägemust eesti kultuurist. Just siis mõistsin, millise hariduse andis Eesti Vabariigis Tartu Ülikool, kui sügavad olid nende teadmised võrreldes hilisema perioodi haridustasemega, kuigi ma ei taha öelda midagi paha ka endaaegse ülikooli kohta.

Aga ma nägin ka, et kõik polnud seal ainult positiivne. Võõra ühiskonna rüpes elamine toob endaga kaasa suuri probleeme. Neid oli meil ja oli neil. Mäletan, kuidas pidevalt räägiti, et meie eesti keelel on tugevad vene keele mõjud, aga samal ajal hüppas neilgi jutusse rootsi sõnu. Ka oli nende eesti keel jäänud kunagisele tasemele, mis oli muidugi paratamatus. Ses osas olid meie probleemid võrdsed, nad lihtsalt ei tajunud, et negatiivseid ilminguid esines ka nende poolel. Kuid mind on alati võlunud pagulaste tohutu

tahe ja soov eesti rahvuslust ja kultuuri säilitada. Eesti lapsi püüti viia eesti kultuuri juurde, olgu peale, et see igakord ei õnnestunud.

Kui aus olla, siis pole ma oma tegemistes kunagi teadlikult ühes või teises suunas liikunud, pigem on juhus mulle ülesandeid jaganud. 1989. aastal, kui raamatukogudes erihoiuosakonnad avanesid, oli mul seega tagataskust ühtteist võtta. Ma tundsin siinsetest inimestest paremini pagulaskultuuri tausta ja olin rohkem ka lugenud. Mu esimene töö oligi valiknimestik "Väliseesti kirjannikke". Koostas inimeste kolme kuuga, sest häda ajas takka. Sel sügisel sain õnneks ka koha EARisse. Ma töötasin sõna otseses tähenduses ööd ja päevad läbi, sest sel perioodil sooviti pidevalt küll esinemisi, küll väljaandeid, küll kirjandusnimestikke. Kirjastused otsisid nõu, tuli kirjutada järelsõnu ja artikleid – töötasin suutlikkuse piiril, kuid rõõmuga, sest teadsin, et seda oli tarvis. Tookord "Keele ja Kirjanduse" toimetuses töötanud Maimu Berg oli kindlasti üks, kes mind lükkas pagulaskirjastuste ajalooga tegelema. Nimelt tellis ta minult artikli "Eesti Kirjanike Kooperatiivi" tegevusest, edasi tekkis mul mõte ka "Orto" käekäiku uurida. Sellest oli kasu nii pagulastel kui kodueestlastel. Minu teadmised on kogutud põhiliselt EARi väliskirjanduse osakonnas leiduvast perioodikast ja raamatutest. Julgen väita, et tänaseks on EARis üks suuremaid pagulaskirjanduse kogusid Eestis. Ka väliseesti arhiividega võrreldes on ta mahukas. Meie osakond on kujunenud väliseesti kultuuri keskuseks ja ma usun ta tulevikku. Meie käsutuses on korralik personaalkartoteek, mis annab teavet mitme tuhande väliseestlase kohta, samuti sisukad artiklite kartootegid. Praegu on käsil väliseesti raamatu bibliograafia koostamine arvutil. Kui seni peeti kõige täiuslikumaks Kangro bibliograafiat "Eesti kirjakuulutaja eksilis", siis meie desiderata sisaldab paar tuhat nimetust – sinna kuuluvad pisitrükised, põgenikelaagrite

õpikud jm. Meie töö on muutunud järjest uurimuslikumaks. See, et pagulaskirjandust ilmub vähe, ei tähenda, et osakonnal ei jätkuks tööd ja kohustusi. Ainuüksi päringuid on hulganisti. Meie baltikaosakond ei saa ju ka eriti palju trükiseid juurde, aga mineviku uurimine jätkub.

Minu viimase visiidi tulemusena USAsse ja Kanadasse saabuvad peaaegu igal nädalal trükiste saadetised, sest "Vaba Eesti Sõna" avaldab meie desiderata nimestikku. Seni, kuni vanem põlvkond veel elab, tuleb meil usinasti raamatuid koguda.

Ise tegelen hetkel tasapisi Saksamaa põgenikelaagris kirjastatud väljaannetega ja kavatsen sellest ka ajakirjanduses rääkida. Kui osutada mu magistriltööle, siis ajendiks oli üks Leedus kaitstud samasisuline uurimus, millega mind tutvustas Pedagoogika-ülikooli professor Mare Lott. Nimelt vaadeldi seal Leedu raamatu kirjastamist Saksamaal 1944-1953. Muidugi on meie ajalugu Leedu omast erinev, sest nemad siirdusid valdavalt Saksamaale, meie kultuur koondus aga Rootsi. Nii ilmus leedulastel Saksamaal umbes tuhat nimetust, meil ligemale kolmsada. Üldse liikus Geisenlingis, mida peetakse meie kultuurisõlmeks Saksamaal, rohkem ajakirjanikke, tuntud kirjanikest viibisid seal vaid Visnapuu ja Pedro Krusten, kes hiljem mõistagi edasi läksid. Mul pole küll veel andmeid, kuhu said Saksamaa arhiivid (üks liikus vist San Franciscosse), aga väiksemate kirjastuste tegevuse jälgimine tasub kindlasti vaeva. Loomulikult, kui ma oleksin kirjutanud sihiteadlikult magistriltööd, erineuks see praegusest, mille panin kokku juba avaldatud artiklitest ja bibliograafiast.

Oled üsna palju liikunud ka pagulaskirjanike seltskonnas – Rootsis, Ameerikas, Kanadas. Kuidas näed Sa pagulasühiskonda seestpoolt ja millest tuleneb kodueestlaste ja väliseestlaste erimeelsus, millest viimastel aastatel sageli juttu?

Minu meelest on pagulaste ja kodueestlaste mõtlemise erinevus tingitud ikkagi riigikorrast, milles üks või teine pool on elanud, mitte niivõrd eestlaste erinevast rahvuslikust üksteisemõistmisest. Me ei taha endale tunnistada, kuivõrd on meid mõjutanud vene okupatsioon, nemad on elanud aga vabas maailmas. Peale selle idealiseerivad nad mingil määral esimest Eesti Vabariiki. Ka mind ennast solvas algul, kui väliseestlased väitsid, et oleme nõukoguliku mõtteviisiga, sest enda arvates olime sisemiselt nõukogude riigi vastu. Alles pikapeale hakkasin mõistma, et punases vees leotatud inimene, kes iga päev heitis paratamatult pilgu ajalehe juhtkirjale või kuulas sundkorras loenguid, ei saanud nendest mõjutustest päris puhtaks jääda. Meie omavaheline konflikt peitubki just mõtlemises. Kodueestlastel on kombeks pahandada väliseestlaste peale, kes tulevad meid nõ. õpetama, aga meil tasuks mõelda, kas me ikka oskame alati euroopalikult suhelda, peale selle on ka meie keeleoskus sageli kehvakene. Ma ei ütle, et väliseestlased peaksid meid maailmas igal sammul esindama, aga mõnes asjas on nende abi hädavajalik. Nad ju ometi tahavad Eestit aidata ja me võiksimme olla tolerantsemad.

USA ja Kanada pagulasrühmad erinevad omakorda Rootsi omadest. Esimestesse koondusid enam äriliste vaadetega inimesed, Rootsi rohkem kultuuriideede edasikandjad. Praegune paratamatus on aga pagulasühiskonna vananemine. New Yorgi Eesti Majas käivad koos põhiliselt keskmiselt kaheksakümneaastased. Nad on kahtlemata aktiivsemad ja võtavad jõudsamalt ühiskondlikust elust osa kui meie samaealised, aga tegelikuses nooremad paratamatult integreeruvad asukohamaaga.

Eestis on jäänud pagulaskultuurist pisut vildak pilt seetõttu, et kodus ilmunud kirjandus polnud alguses alati parim. Need, kellel olid varasemad suhted ja ilmutasid suuremat aktiivsust, jõudsid varem lugeja lauale, osa jäi aga

varju. Kahju, et Helbemäed, Viirlaidu ja ka Lindsaart nii vähe tuntakse. Ma ei mõtle ainult tuntud nimesid, puudus on ka paguluses trükitud kogumikest ja mälestusraamatutest. Hetkel, mil öeldakse, et pagulaskirjandus pole moes, ei tuntagi seda tegelikult. Asja teine pool peitub selles, et pagulaskirjanduse tippaastate, 60ndate ja 70ndate väljaannete kordustrukid ilmuvad natuke hilinenult.

Kui otsida paralleele nüüdsete Eesti ja pagulaskirjastuste vahel, siis valitses neil ja prevaleerib ka praegu siin kaks suunda. Äri- ja kaalutlustel andis kirjandust välja "Orto" ja taolisi kirjastusi on Eestiski. Eesti Kirjanike Kooperatiivi tegevus oli aga missioonitundlik. Minu arvates jätkab oma häid traditsioone "Eesti Raamat" ja mulle sümpaatne "Ilmamaa". Kuid Eestis puudub arvestataval tasemel populaarteadusliku kirjanduse väljaandmine. Rahvavalgustuslik tegevus on siiski väga oluline, teaduskirjandusel on jälle oma spetsiifika, kuigi ka seda pole piisavalt.

Oleme Su põhitööst saanud põhjaliku ülevaate, koos sellega ka sissevaate pagulaskultuuri, aga ERÜ esinainen tuleb Sul arendada ka kutsetööd. Pakun Sulle võimaluse vastu vaielda, aga minu arvates on ERÜ veidi konservatiivne ja pisiasjadesse takerdunud. Näib, et isegi põhikiri on aegunud, sest ühiskonnas on toimunud tõsised muudatused. Ühing peaks rohkem ehk oma liikmete huve kaitsma, olgugi et niisugust punkti pole otseselt kirjas.

Neljal viimasel aastal on mul tulnud end jagada kahe töökoha vahel ja see on olnud üsnagi pingutav. Vastu olen pidanud tänu heale koostööle Linda Kase ja Reet Olevsooga. Rõõm on töötada inimestega, kes teevad seda südamega ja kes on alati ideedest tulvil. Kõrvalseisja ei kujuta üldse ette, mida kõike büroo peab tegema ja seepärast võibki tunduda, et tegeldakse pisiasjadega.

Mis küll juhtuks, kui me kõik nõ. pisiasjad kõrvale lükkaks... Kes korraldaks Eesti delegatsiooni IFLA sõidu, teeks lugematuid taotlusi fondidele või koostaks toetuskirju, peaks kirjavahetust, korraldaks seminare, konverentse jne. Hetkel näiteks ootab ees seminar Saksa Raamatukoguinstituudiga ja kohe seejärel konverents Leedus, kus kohtuvad Baltimaade ja Põhjamaade raamatukoguhoidjad. Lisaks arvukad koosolekud, nõupidamised ja seminarid, millest tuleb osa võtta. Igal aastal oleme ka ise mõne suurema ürituse korraldanud. Tänavu toimub raamatukogupäevade ajal järjekordne rahvus-trükise konverents.

Tuleb mees pidada, et ühingul on üle 500 liikme, kuid aktiivseid tegutsejaid kahjuks tunduvalt vähem. Kuid nõnda on vist alati olnud. Meie juhatuse liikmed Aira Lepik, Kalju Tammaru ja Jüri Järs on alati mitmeid ülesandeid täitnud, meie töörühmade juhid on küllalt suurt koormat kandnud nagu praegu Arda Kirsell ja Aili Normak, kes tõlgivad UDKd. Ja kõike ühiskondlikus korras. Jüri Järsi tööd rahvaraamatukogude automatiseerimisel, tegelikult kogu Eesti raamatukogude automatiseerimisel on raske ületähtsustada. Loomulikult pole ma ühingu tegemistega kaugelki rahul. Probleemiks on ennekõike kaasalööjate vähesus. Kuigi aasta-koosolekul osaleb ligi paarsada liiget, kuuleb neilt harva ettepanekuid, veel harvem sekkuvad nad arutelusse. Tundub, et ühinguks peetakse vaid bürood ja juhatust, kellelt loodetakse tegusid. Ülejäänute osa oleks nagu ootamine, mida antakse. Pole enam aeg, kus keskustest käske jagati, tuleb õppida ise mõtlema, end näitama ja ka nõudma.

Oled alati soovinud töötajaid kiita ja tänada, meie toimetustki selleks ärgitanud – ole lahke!

Tõepoolest, olen ikka imetlenud neid, kellest jääb eesti raamatukogundusse jälg. Mulle südame- lähedases bibliograafiatöös on

nendeks inimesteks Endel Annus ja Vaime Kabur. Neid raamatukoguhoidjad, kes tublilt ja märkamatult oma igapäevast tööd teevad, kuid kellest laiemalt ei teata ja keda ka eriti ei tunnustata, on kahjuks liiga palju. Rahvusraamatukogu on suur ja tuntud, eriti tema direktriks, kuid kus on teised? Ka ajakiri "Raamatukogu" võiks nendest rohkem ja sagedamini rääkida.

Mul oli Tartu Ülikoolis palju harukordseid õpetajaid, kuid erialaselt jäid enim meelde Elsa Kudu ja Kaljo Veskimägi. Ka Karin Sarv, kes kunagi ütles mulle tookord uskumatuna näiva tõe – kes kord raamatukogusse tööle on läinud, see sealt naljalt ei lahku. Töötamise ajal on mu ainsaks õpetajaks olnud Konrad Kikas, hiljem tuli ise hakkama saada.

Avalda meile oma suurim rõõm.

Armastus, lapsed ja töö. Neil kõigil on eri aegadel erinev tähtsus ja see on hoidnud elu tasakaalus. Ma olen palju teinud niisugust, millest kunagi unistadagi ei osanud – ilma näinud, suhelnud huvitavate inimestega, valmistanud telesaateid. Ehk on mu suurim rõõm hetkel teha tööd, mis mulle meeldib.

Juttu ajas Maire Liivamets

RAAMATUD PÕLEVAD, KUID EI HÄVI

TÜRi HARULDASI RAAMATUID

TATJANA ŠAHHOVSKAJA

Tartu Ülikooli Raamatukogu

1837. aastal omandas Tartu Ülikooli Raamatukogu ühe oma rariteetsematest kogudest – Liivimaa pastori, tuntud valgustusideede kandja Gustav Bergmanni (1749-1814) suure eraraamatukogu väärtuslikuma osa, piiblite kollektsiooni. Üle tuhande nime-tuse sisaldavas kogus leidub Piibli ja selle osade, katekismuste, laulu- ja palveraamatute jm. varaseid trükke enam kui 40 keeles. Domineerivate saksa- ja ladinakeelsete kõrval leiame väljaandeid lapi, sorbi, etioopia, kopti, türgi, araabia, heebrea, malai jt. keeltes.

Paljude rariteetide seas köidab tähelepanu raamatukogu vanim kirillitsatrükis “*Артикули или делн праве старе кристианске верв*” 1562. aastast, mille G. Bergmann on omandanud isikliku sissekirjutise järgi otsustades 1789. aastal. Kas siis ta ise või raamatu varasem omanik on osanud juba tookord hinnata raamatu erakordset rari-teetsust, märkides kõitelehele *Editio rarissima* ning selle teabe allikad./1/

Põhiosa kvartformaadis raamatu tiitellehest hõlmab sõnaohter pealkiri arusaamatus keeles. Tagasihoidlik paralleeltiitel tiitellehe alaosas selgitab saksa keeles, et tege-mist on Augsburgi usutunnistusega, mis on tõlgitud horvaadi keelde ja trükitud kirillitsas Tübingenis. Ilmumisaasta, 1542, on, nagu selgub, trükiveakuradi küüsi jäänud. Raamatu kolofonist ning pöördumise-st Hesseni maakrahvi Philippi poole leiame õige ilmumisaasta –

1562. Saksa- ja horvaadi- (täpsemalt serbohorvaadi-) keelsele pöördumisele on alla kirjutanud Primus Truber Creiner, Antonius Dalmata ja Stephanus Consul Histrianus.

Primus Truber (1508-1586) on tuntud sloveeni kirjakeele looja ning reformaatorina Krainis, sloveeni asustusega alal, mis oli 8. sajandist alates sakslaste poolt allutatud ning kuulus 1335-1918 Austria koosseisu.

Truber sündis väikeses külas Ljubljana läheduses. Lapsena elas ta üle notarist isa surma, kelle mässavad talupojad ülestõusu ajal üles poosid. Väike orb oli sunnitud endale ise leiba teenima, almust paludes ja vaimulikke laule laudes rikaste inimeste majade ees. Noorukina sattus Primus Truber Triesti piiskopi Peter Bonomuse juurde, kellele ta võlgnes oma hariduse ja kasvatuse. Temast sai reformat-siooni kirglik pooldaja ning varsti pärast preestriametisse pühitsemist sai ta tuntuks oskusliku jutlustajana.

1531. aastal määrati Primus Truber ametisse Ljubljana Toomkirikusse, kus ta hakkas avalikult ja süstemaatiliselt tutvustama Lutheri õpetust. Truberi pooldajate arv kasvas kiiresti, kuid ta elu oli pingeline ja ohtlik. Korduvalt tuli tal Ljubljana vangistuse kartuses põgeneda. Tema maja langes sissetungijate ja läbiotsijate ohvriks, tema raamatu-kogu konfiskeeriti.

1548. a. oli Primus Truber sunnitud paljudeks aastateks Krainist lahkuma. Tänu rikastele soosijatele Saksamaal asus ta seal täitma oma ammust

unistust – anda oma rahvale lõpuks kirjakeel, et nad saaksid tutvuda pühakirja ja usu alustega emakeeles.

Truber tõlkis ladina tähestikku kasutades sloveeni keelde katekismuse ning mõned vaimulikud laulud. Esimesed raamatud sloveeni keeles *Catechismus* ja *Abece-darium* trükiti 1550. aastal salaja Tübingenis. Konspiratsiooni eesmärgil oli ilmumiskohana märgitud “Sybenburgen”, ilmumisaasta puudus. Oma osaluse peitis Truber pseudonüümi Philopatridus Illyricus taht. Kuna ta ise ei saanud Tübingenis viibida ning korrektuuri lugeda, siis trükivigu parandasid keegi preester ning trükkal, kes kumbki ei tundnud sloveeni keelt.

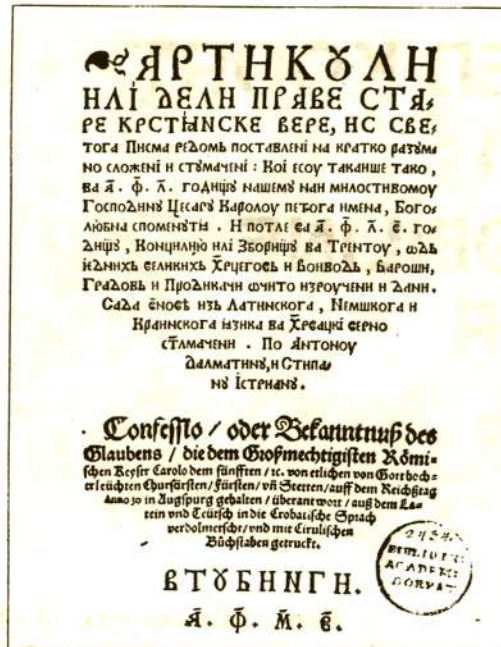
Tänu tuntud reformatsioonitege-lasele Peter Paul Vergeriusele ning rikka ja mõjuka paruni Hans Ungnadi toetusele alustati sloveeni ja ka serbohorvaadi keelsete raamatute tõlkimist ning väljaandmist. Serbohorvaadi keelde tõlki-miseks võttis parun Ungnad Truberile abiks mitu tõlki, teiste seas Horvaatias tegutsenud vaimu-liku Antonius Dalmata ja Serbiast pärit vaimuliku Stephanus Consuli. Viimane oli samuti sunnitud oma kodumaalt lahkuma ning teenis jutlustaja ja õpetajana Saksamaal. Stephanus Consulil oli tõlketöö-kogemusi juba enne parun Ungnadi teenistusse astumist. Ta oli iseseis-valt alustanud Uue Testamendi sloveenikeelse Truberi tõlke ümberpanemist horvaadi keelde. Truber jätkas tööd tõlgetega sloveeni keelde, tema abilised tõlkisid horvaadi keelde kogu Uue Testamendi, Lutheri katekismuse, *Postilla* jm. Raamatud trükiti Tübingenis ja Urachis. Truber kasutas tõlgetes, eriti serbohorvaadi keelde, ladina tähestiku kõrval ka glagoolitsat ja kirillitsat, mille traditsioon oli Balka-nimaades pikk ja mis andsid paremini edasi slaavi keele omapära. Parun Ungnad asutas Urachis slaavi kirjas protestantlike raamatute trükkimiseks isegi eraldi trükikoja.

1562. aastal tõlkis Primus Truber ladina tähestikku kasutades sloveeni keelde *Confessio Augustina* (Tübingen, 1562) – luterliku kiriku tähtsaima usutunnistuse, mille oli koostanud Philipp Melanchthon ja mis esitati 1530. aastal Augsburgi

Riigipäevale. Samal ajal tõlkisid Stephanus Consul ja Antonius Dalmata Augsburgi usutunnistuse ka serbohorvaadi keelde. Raamat trükiti nii glagoolitsas kui kirillitsas, kumbki tiraažiga 1000 eksemplari.

Oma viimase tõlke *Postilla D. Martina Luthera* lõpetas Primus Truber kaks päeva enne surma, täites viimse elupäevani üllast ülesannet – valgustada oma rahvast ning äratada ta uuele vaimsele elule.

Nii nagu Primus Truber ise, sattusid jälitamise ohvriks ka tema raamatud. Katoliiklus võitis nii sloveenide kui horvaatide seas, millele järgnes protestantliku kirjasõna põletamine. Tulest pääsesid vaid vähesed raamatud, arvatavalt 10-20 eksemplari igast väljaandest. 18. sajandi keskpaiga andmeid säilinud *Confessio Augustina* eksemplaridest iseloomustab väljavõtte J. Vogti kataloogist: "Horvaadi ja kirillitsa tähestikuga versiooni ei ole näinud, kuid kuulus hr. professor Michaelis Hallest on mulle nii suuliselt kui kirjalikult teatanud, et see leidub sealses ülikooli raamatukogus."

Venemaa Riikliku Raamatukogu andmetel leidub kirillitsatrukis *Confessio Augustina* kümnes raamatukogus: Ljubljanas, Zagrebis, Viinis, Frankfurdis Maini ääres, Münchenis, Baselis, Schaffhausenis, Londonis, Moskvas ja Uppsalas. /2/ Ilmselt ei ole need andmed täielikud, sest

Tartu Ülikooli Raamatukogu eksemplari ei ole mainitud.

Confessio... on tüüpiline valge seanahkne renessanssköide. Kaaneläbja ümbritseb pimetrükis peenelt töödeldud figuraalraam. Esikaanel on pressitud köitmise aasta – 1562. Esikaane keskvälja kaunistab Primus Truberi portree, tagakaant Antonius Dalmata ja Stephanus Consuli portree. Nii on meieni jõudnud mälestus inimestest, kes pühendasid oma elu ja tegevuse õilsa idee teenimisele.

Kuid vanad raamatud ei ole ainult mälestus möödunud aegadest või muuseumieksponaadid. Teadmiste kandjatena on nad ka tänapäeval uurimisobjektideks. Käsitletud raamatu analüüsil põhineb tuntud Tartu keeleteadlase professor Aleksander Dulitšenko uurimus kirikuslaavi keeleelementide mõjust horvaadi kirjakeelele. /3/

VII TED

1. Vogt, J. *Catalogus historico-criticus librorum rariorum...* Hamburg, 1747, p. 211.

Bacmeister, J. V. *Versuch über die Bibliothek und das Naturalien- und Kunst-Kabinet der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in St. Petersburg.* St. Petersburg, 1777. S. 61.

2. В помощь составителям сводного каталога старопечатных изданий кирилловского и глаголического шрифтом: Методич. указания. Вып. 4. Москва, 1979. С. 20.

3. Duličenko, A. Хорватские протестанты XVI века: между старославянской традицией и живой языковой стичней (на материале кириллических "Артикулов" 1562 г.) // *Prekursorzby slowiánskiego jezykoznawstwa porównawczego* (do konca XVIII w.). Wrocław, 1987, s. 49-58.

ALFRED KOORT JA EESTI FILOSOOFILINE KULTUUR

REIN RUUTSOO

A. Koort. Inimese meetod / Koostanud Hando Runnel. - Tartu: Ilmamaa, 1995. - 527 lk.

Filosoofid ei kasva nagu seened maast, nad toituvad oma ajastu kõige "peenematest mahladest" – nii kõlab üks iseenesest triviaalne mõttekäik. Kuid kultuuri ja filosoofia seos võib olla väga mitme-laadne ja sellest sõltub filosoofia kvaliteet. Väljakujunenud ja tiheda koega filosoofilise kultuuriga riikides on filosoofiks saamine, tunnustuse saavutamine mõtlejana orgaaniline (eesti keeles kasutatav *loomupärane* ei ole täpne) kasvamisprotsess. Kūpsetes kultuurides filosoofideks tegelikult sünnitakse. Filosoofiks saamine on sarnane kirjanikuks ja kunstnikuks saamisega. Ükskõik kui suur töökus ei tee kellestki olulist või suurt luuletajat. Mitte ainult loomupärane sisemine vajadus arutleda teatavat laadi probleemide üle, vaid võime kogeda maailma filosoofiliselt, tõstab filosoofi kõrgemale neist, kellel on lihtsalt tavapärasest rohkem loogilist mõtlemist või töökust.

Niisugust eripära – olla kutsutud – pidas silmas saksa sotsioloog Max Weber, kui ta kõneles elukutsest (*Beruf*) kui *kutsutusest* ellu viia mingit ideed või väärtust. Filosoofia on kutsutud ellu viima ideid. Filosoofia kõrgub kultuuripüramiidi tipus ja elab selle peenimates poorides. Eesti kultuur on filosoofia toitepinda arvestades õige

õhuke. Eesti Vabariigi sündimise eelõhtul sirgus siitmailt ja sedagi saksa kultuuri õhustikust vaid üks tõeliselt filosoofiline vaim – **Herman von Keyserling** Raikkülast (*Uexkylli* võib lugeda filosoofide hulka tinglikult). Kuid tema nakatus filosoofiast Saksamaa, Šveitsi ja Austria ülikoolides, mitte Tartus õppides. Omandamata ühtegi formaalset akadeemilist positsiooni ametlikus süsteemis oli Herman von Keyserling filosoof jumala armust. Tartu Ülikool oli Vene tsaaride igasuguse vaba vaimu vaenulikkuse survele Eesti iseseisvumise ajaks lääne filosoofilisest vaimust enamvähem kuivaks jooksnud.

Alfred Koort ei kuulu kindlasti sünnipäraste, jumala armust filosoofiliste vaimude hulka, nii nagu tema aegne eesti kultuur ei olnud filosoofiline kultuur selles mõttes, et selles ei olnud ruumi esitada olemuslikke küsimusi tunnetuse piiride kohta piisavalt süstemaatiliselt. Küll oli ta aga Eesti esimene kutseline ehk ametifilosoof. Seejuures kuulub Alfred Koort nende eesti kultuuri rajajate hulka, kelle teadlaseks kujunemist ja tegevust pole seni kirjasõnas laiemalt käsitletud. Seda lünka ei täida paraku ka "Eesti mõtteloo" sarjas ilmunud kirjutiste valimiku järelopsõna.

Filosoofiateadlane – filosoofi kutsutud olemise viis

Alfred Koort (1901-1956), tulevane Tartu Ülikooli filosoofiaprofessor pärines Viljandist, kehvapoolsest käsitöölise perekonnast. Tartu Kommertskoolis keskhariduse omandamise ja ülikooli astumise vahele jäi nagu väga paljudel selle põlvkonna haritlastel võitlemine kooliõpilaste pataljonis Vabadussõjas. Sõjaväljalt naases Koort roodukirjutaja ametis.

Üliõpilasena paistis Koort silma suure töökusega, tõlkides ka psühholoogiaalast kirjandust. Tema vahendatuna ilmusid eesti keeles niisugused olulised erialaraamatud nagu W. Jamesi "Kõned õpetajale psühholoogiast" (1920), W. Jerusalemi "Psühholoogia õpperaamat" (1921), E. A. Lay "Eksperimentaalne pedagoogika" (1923) ja J. Payot "Tahte kasvatamine" (1926). Ka muidu oli Koort toimekas, kuuludes "Uudismaa" (1919), "Üliõpilaslehe" (1921-1922), Karskusliidu noorsooväljaande "Kevadik" (1923-1924) ja ajakirja "Akadeemia" (1937-1940) toimetusse. Eesti Vabariigi aegses vaimuelus nii olulist seltsielu toetas Alfred Koort, tegutsedes üliõpilasseltsis "Veljesto", Akadeemilises Filosoofia Seltsis, Akadeemilises Usuteadlaste Seltsis ja Kristlike Üliõpilaste Seltsis. Ajuti oli ta ka Akadeemilise Pedagoogika Seltsi esimees.

just paljude filosoofiahuviliste seast – edasisteks õpinguteks kahe aasta jooksul nn. kodumaise edasiõppijana oli loogiline. Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli ees seisis keeruline ülesanne leida endale eesti keelt oskav filosoofiaõppejõud.

Filosoofias, nagu enamikel humanitaaraladel, puudus Eestis enne iseseisvumist üldse oma akadeemiliselt tippkoolitatud haritlaskond. Moskvas ja hiljem Novosibirskis tegutses enne 1917. aasta enamliku riigipöõret psühholoog ja filosoof Aleksander Kaelas. Kuid 1920. aastal, kui ta valiti Tartu Ülikooli filosoofiaprofessoriks ja valmistus tulema Eestisse, suri Kaelas tuberkuloosi. Tühjaks jäänud filosoofia õppetoolile valiti kiiruga Viinist pärit saksa-austria õpetlane Walter Schmied-Kowarzik, kes osutus oma alal väljapaistmatuks.

Walter Schmied-Kowarzik esindas elufilosoofia vaimufilosoofilist haru, mille rajajad olid Saksa filosoof Wilhelm Dilthey, Eduard Spranger, Theodor Litt, Max Scheler jt. Nende filosoofide vaateid analüüsis hiljem põhjalikult ka Alfred Koort oma töödes "Inimene – *animal historicum*", (1934), "Teadvuse ekstsentrilisus ja "vaim"" (1935) jt. kirjutistes. Walter Schmied-Kowarziku vahendusel kujundas elufilosoofia Koorti kõrval kogu kahekümnendail aastail ülikoolihariduse saanud humanitaarlaste põlvkonna mõtlemislaadi. Elufilosoofiale toetus oma kirjandusuurimustes ja kultuurikäsitlustes üks Koorti tollaseid lähemaid sõpru, mõjukas esseist ja kirjandusloolane August Annist.

Tartus õppimise järel täiendas Koort end kaks aastat, 1926-1928 filosoofia ja psühholoogia alal algul Sorbonne'i Ülikoolis Prantsusmaal ja seejärel Göttingeni Ülikoolis Saksamaal. Göttingenis oli tema juhendajaks silmapaistev elufilosoofia koolkonna esindaja, Wilhelm Dilthey rajatud suuna jätkaja Georg Mish. Samas kuulas Koort ka Narcissus Achi ja pedagoogikateadlase Herman Nohli loenguid psühholoogiast. Schmied-Kowarzik, kes rikkus Tartu Ülikooliga sõlmitud lepingut ning ei kavatsenudki ära õppida eesti keelt, lahkus 1928. aastal ja Koort naases Eestisse.

Temast sai ülikooli filosoofia lektor ja 1930. aastal pärast Peeter Põllu surma ka pedagoogika teoreetiliste ainete õppejõud.

Väitekirja lõpetamine tüübi probleemist jäi Koortil suure õppejõukoormuse tõttu aastateks venima. Dissertatsiooni kõrval valmistus ta Saksa ülikoolide tava kohaselt samal ajal ka kirjutama professorikutseks vajalikku teaduslikku tööd *hermeneutika ja antropoloogia vahekorra kohta*, nagu ta ise probleemi formuleeris. Kuid naastes Saksamaalt katkes kahjuks tema elav side Euroopa filosoofilise maailmaga. Koort ei käinud end enam Euroopas täiendamas, ka ei avaldanud ta kirjutisi väljaspool Eestit – seega ei osalenud ta aktiivselt rahvusvahelises filosoofilises elus. Selles mõttes jääbki Alfred Koorti filosoofilise professionaalsuse nii mõnigi aspekt lahtiseks – vähemalt rahvusvahelise diskursuse mõõtkavas jääb ta kõrvalseisjaks. Tema ainsaks nõ. filosoof filosoofile plaanis kirjutatud kirjatööks jääbki saksakeelne dissertatsioon *Beiträge zur Logic des Typusbegriffs*, mille kohta ei ole õnnestunud avastada ühtegi vastukaja rahvusvahelises kirjasõnas. 1934. aastal tunnistati Alfred Koorti väitekirja "Lisandusi tüübiõpetuse loogikale" doktorikraadi vääriliseks. 1938 ilmus tollal veel filosoofia dotsendi sulest "Sissejuhatus filosoofiasse" ja 1939 koondas ta moodsa filosoofia kohta ilmunud kümme artiklit raamatuks "Kaasaegsest filosoofiast" I. 1939. aastal sai Koortist Eesti Vabariigi presidendi käskkirjaga Tartu Ülikooli filosoofia ja pedagoogika erakorraline professor. Riigi kokkuvõrvarisemine 1940. aastal tõmbas kriipsu peale kogu senisele vaimuelu korraldusele, eekõige aga arusaamale ülesandeist, mida peab täitma filosoofia. Otsesest kamandamisest sõltumatu filosoofiline vabadus oli etableerunud ametliku vaimuse olemasolule vaatamata ikkagi demokraatliku ühiskonna ja autonoomse vaimuelu peamine tugi.

Koorti kohast iseseisva Eesti vaimukultuuris

Filosoofiline elu kaasaegses mõttes jäi Eesti Vabariigis küllalt hõre-

daks. Koorti kõrval õpetas nn. filosoofilisi aineid psühholoog Konstantin Ramul ja eradotsendina baltisakslane Walter Freymann. Esteetikat õpetas ajuti Johannes Semper, hiljem pidevamalt August Annist. Eesti õpetlastelt suhteliselt napilt ilmunud filosoofiaraamatuid siiski retsenseeriti, vahel jõuti ka mõttevahetusteni nende üle. Kuid laiem avalikkus jäi kuni ajakirja "Akadeemia" rajamiseni 1937. aastal filosoofide, sotsioloogide, psühholoogide jt. kõrgintellektuaalsest maailmast kõrvale. Alfred Koorti tegevus ja tööd muutusid kultuuriavalikkuse kõneaineks alles alates 30ndate aastate keskpaigast. Väitekirja ümber toimunud poleemika jäi aga filosoofide ringi sisseks asjaks. Psühholoogiaprofessor Konstantin Ramul, kes varem oli metodoloogilisest küljest teravalt arvustanud Koorti kirjutist "Ajalooline teadvus", oli ka dissertatsiooni suhtes karmilt kriitiline: Koorti töös puudub meetodikindlus ja süstemaatilisus, "tööle, sel kujul nagu see esitatud, ei saa vaadata, kui täiesti valminud tööle".

Koorti ülikooliõpikuks mõeldud "Sissejuhatus filosoofiasse" leidis avaliku arvamuse silmis eranditult tunnustamist. Ainsad Koorti kutsekaaslased filosoofias Walter Freyman ja Konstantin Ramul sõna ei võtnud. Ajaloolane Juhan Libe pealkirjastas oma retsensiooni "Tähisteos". Edgar Oissar ja Leon Silberstein hoiavad üsna lähedast tunnustavat joont. Nooremate teadusesse pürgijate sulest tulnud retsensioonid tulevase professori õppe- raamatute kohta on komplimenttaarsed. "Väheste aastate jooksul on siiski suudetud muretseda kogu kirjandust, mille hulgas leidub isegi selliseid töid, mida pole olemas võõrkeeltes nagu A. Koorti "Sissejuhatus filosoofiasse". /1/ "Sissejuhatus filosoofiasse" on vaieldamatult rikkam näiteks Freymanni samalaadsetest käsitlustest, aga ka vaieldamatult problemaatilisem. Mitme kaasaegse mälestuste kohaselt ei olnud Koorti tööd just kergeti mõistetavad ja tema loengudki suhteliselt keerulised. 1973. aastal ajakirjale "Keel ja Kirjandus" antud intervjuus märgib

aastal ajakirjale "Keel ja Kirjandus" antud intervjuus märgib filosoofiliselt võimekas nooruk Jaan Kaplinski, kes tudeeris Koorti kirjatöid juba nõukogude okupatsiooni ajal, et "luges neid suure vaevaga". /2/

Alfred Koorti positsioon noores eesti kultuuris oli üsna erandlik – temas *personaliseerus* professionaalne filosoofia esimeses Eesti Vabariigis. Kriitilise analüüsija ja kaasaegse mõtte tutvustaja positsioon oli sotsiaalselt eelistatavam *isemõtteleja* seisundiga võrreldes. Eesti Vabariigi ainsa kutselise filosoofina pidi Koort õpetama *filosoofiat üldse* ja ei tohtinud muutuda mõne suuna innustunud eeskõnelejaks.

Siiski pole mingit põhjust arvata, et Koortil puudusid täiesti omad arusaamad ja sümpaatiad. Üliõpilasaastail sai ta väga tugevaid mõjutusi elufilosoofidelt Wilhelm Dilthey'lt, Max Schelerilt, Hans Freyerilt jt., sest nende vaateid vahendas, nagu eelpool öeldud filosoofiaprofessor Walter Schmied-Kowarzik aastail 1920-1928. Just elufilosoofia ja filosoofilise antropoloogia võtmes on kirjutatud artiklid "Ajaloolisest teadvusest", "Teadvuse ekstsentrilisus ja "vaim" ning "Filosoofia ja kristlus".

Kuid tundub, et 30ndail aastail süvenes Koortis tõrjuvus *vaimuspekulatiivsete* mõttekonstruktsioonide vastu. *Vaimuteadustes* oli palju *vaimu*, kuid vähe teadust. Ühiskonnakäsitluses nihkub ta huvi fenomenoloogiliselt käsitluselt üha enam sotsioloogiliste arutluste suunas. Ontoloogia problemaatika – olemise põhialuste laiema käsitlemise põhjuseks Koorti teostes oli suuresti tema tegevus õppejõuna. Olemisõpetus kuulus loengute standardprogrammi. Olemise põhialuste füüsilises käsitluses toimuv murrang, Whiteheadi *suured sünteesid* ja kaalukad avastused mikromaailmas näivad olevat inspireerinud ka Koorti.

Juba 30ndate aastate teisel poolel oli näha, et Eesti vaimsuse arenemist hakkab laiemas plaanis takistama kohalikku kultuurimaailma institutsionaalne suletus, so. tõik, et enamiku valdkondade kesksed tegijad on monopoolses seisundis. Eesti kultuur oli liiga väike, et selles oleks saanud tekkida alternatiivseid, sõltumatuid intellektuaalseid keskusi, mis on arenguks tingimata vajalikud.

Koorti "marksistlikkusest" Eesti Vabariigi aastail

Vaadeldavas valimikus puuduvad Koorti hilisemad ametlike leninlike kanoonite järgi koostatud kirjatööd. Ses mõttes jääb pilt Koorti tööde tervikust ebatäielikuks. Eesti mõtteloo üks peatükk katkeb vähemalt Koorti isiku suhetes nõ. poolelt lauselt, ilma mingi selgitusega. See ei tähenda, et kogumikus avaldatud tekstid poleks problemaatilised.

Arvestades 1940. aasta sündmustele järgnenud terrorit, on tingimata oluline osundada probleemile, millega puutuvad kokku kõik nende aastate või anneksiooni perioodi kultuuri uurijad. Nimelt hakati tagantjärele, ise ja ka kaaslaste poolt oma nõ. kellegi "kodanlike aegseid" vaateid moderniseerima või neist marksismi-leninismi sõbralikkust otsima. Seda tehti erineval põhjusel. Näiteks eesmärgiga pääseda rünnakuist või aidata kedagi soovitud ametipostile (Koorti Tartu Ülikooli rektoriks). Rektori kohale pretendeerija ei tohtinud olla hilisem kaasajooksik, vaid paistma Eesti Vabariigi vana ja veendunud vastasena, kes kodanliku diktatuuri tingimustes lihtsalt pidi oma vaateid varjama. On ilmne, et taoline juurdekirjutamise tegevus oli nõukogude süsteemi mäng, mille vajadust mõistis enamik kaasaegseid. Tuli vältida, et näiteks ülikooli rektoriks ei saaks avalik obskurant. Sellist faktidega manipuleerimist polnud mõtet okupatsiooni aastail ka protsessis osalejate (Hans Kruus, Nigol Andresen jt.) avalikes sõnavõttudes "paljastada". Ka võis avalikku kahtlemist eesti intelligenti marksistlikkuses tõlgendada kahtlusena toimunud revolutsiooni vajalikkusest ja muuta küsitavaks Moskva võim Eestis. (See on ka põhjus, miks allakirjutanu oma dissertatsioonis Alfred Koorti kohta sedalaadi probleeme ei käsitlenud.)

Alfred Koorti tõekspidamistele juurde kirjutatu on just sedalaadi moonutuste hea näide. Nii märgib Alfred Koort 1946. aastal ise ja talle sekundeerib Harald Habermann seisukohaga, nagu oleks Koort juba 1935. aastal hakanud tundma sügavat huvi marksismi vastu ja sellega seonduvat ka tema huvi Hegeli filosoofia vastu. Sama meelt

oli Hans Kruus, kes küll intervjuus allakirjutanule 1972. aastal tunnistab, et luiskas teadlikult. On loomulik, et Koort võis alates 1935. aastast Marxi ja Engelsit lähemalt uurida, kuna neil aastail ilmus Marxi ja Engelsi "Valitud Teosed" kolmes köites eesti keeles.

Kuid puuduvad tõendid, et Koort oleks olnud vaadetelt pahempoolne või et talle oleks marksism sümpatiseerinud. Pigem vastupidi. Tema kommentaarides Marxi ei leidu revolutsioonilisi allüüre. "Marxi klassivõitluse teooria on otsesel viisil välja kasvanud "isanda ja sulase dialektikast." /3/ Koorti tundlikkus kõige veneliku vastu oli üldtuntud. Ka hoidus ta nagu respektaablile professorile kohane kontaktidest pahempoolsete organisatsioonidega. Alles 1940. aasta kevadel, kui nn. baaside aeg oli käes, olevat ta nõustunud esinema töölisorganisatsioonis. Koort kuulus ikkagi akadeemiliste, nõukogude mõttes "kodanlike" uurijate hulka. Aga just leninlastele võõrast objektiivsust, sallivust, tolerantsust jne. ükskõik millise filosoofia vastu oli hiljem võimalik serveerida millegi pooldamisena. Niisugune oli kommunistlik loogika. "Prof. A. Koort oli oma seminarides tuntud selle poolest, et tema seminarides võis vabalt väljendada ja arendada pahempoolseid mõttesuundi. Peagi märkasime, et tegu polnud mitte ainult liberaalsusega, vaid et A. Koort ise julgustas üliõpilasi jõudma ideoloogiliselt progressiivsetele seisukohtadele. Mäletan seminari Hegeli kohta, kus üheks teemaks oli "Hegel ja Marx". Tol ajal oli see otse provotseeriv teema, mille läbitöötamiseks tuli lugeda Marxi kriitikat Hegeli õigusfilosoofia kohta. Filosoofiaõppijate hulgas tunti asja vastu elavat huvi." /4/

Koort saatuse pöörises

"Inimese meetodi" põhjal on raske aimata, kas Koort pärast Eesti annekteerimist tegutses filosoofina. Muidugi jätkas ta filosoofiaõppejõu ametit, kuid vastus sellele küsimusele sõltub suuresti sellest, kuidas filosoofiat määratleda.

1940. aasta tragöödia seab Koorti nagu kogu eesti haritlaskonna suurte valikute ette. Filosoofia,

õigusteaduse ning teiste sotsiaal- ja humanitaarteaduste õppejõudude valikud olid hoopis dramaatilised kui reaalteadlastel. Stalinistlik inimese ja ühiskonna kontseptsioon oli radikaalselt uus. Nõukogude süsteemis kutselise filosoofina jätkamine oli võimalik vaid seda palavalt heaks kiites. 1940. aastaks oli filosoofia kui tunnetustegevuse viis, kui vaba mõtlemise vorm totalitaarse režiimi poolt NSV Liidus praktiliselt välja juuritud. Isegi selle akadeemilisem – tunnetusteooria osa, nagu selle põhjendas Lenin oma teoses "Materialism ja empirio-krititsism", surus lihtsustatud quasiteadusliku tunnetusmudeli kaudu peale totalitaarset mõtlemistüüpi.

Koorti isikupäratult retseptiivse filosoferimismaneeri ja eduka kohanemise vahel võib näha seost. Tartu Ülikooli filosoofiaprofessori rolliks ei olnud ka enne 1940. aastat isiklike veendumuste edastamine, vaid mujal tunnustatud vaadete retseptiivne vahendamine. Jäädä filosoofiks, iseseisvaks mõtlejaks ja ülikooli professoriks ka siis, kui Eesti üle laskus kommunistlik pimendus, polnud võimalik ilma oma maailmavaadet teisendamata. Ainsaks ja vaieldamatuks autoriteediks oli Stalini käega viimistletud ÜK(b)P lühikursus. Koort kui liberaalse Euroopa traditsioonide kandja, kes oli harjunud vabalt mõtlema ja arutlema, degradeeriti primitiivse ideoloogia kuulekaks kommentaatoriks ja mõtte kommissariks.

EKP Keskkomitee salajastes aruannetes meelolude kohta Tartu Ülikoolis nenditakse Koorti valmisolekut siirduda leninlaste leeri. 1941. aastal ilmus Koortilt ajakirjas "Nõukogude Kõrgem Kool" Lenini ja Stalini geniaalsust ülistav artikkel /5/ ning samal kevadsemestril hakkas ta õpetama dialektilist materialismi. Kohe saksa okupatsiooni alguses Koort tagandati kui nõukogude võimuga aktiivselt kaasaläinu kõigilt akadeemilistelt positsioonidelt ning ta teenis elatist maal juhutöödel.

1946. aastal tegi Eesti taas allutanud nõukogude administratsioon Koortist NSV Liidu Ülemnõukogu saadiku ja samal aastal määrati ta

äsjaasutatud ENSV Teaduste Akadeemia akadeemikuks. Aastail 1945-1950 oli Koort Tartu Ülikooli rektor. 1950. aastal vallandati rektor kõigist ameteist ja tal keelati töötamine Tartus. Vallandamise formuleering on peaaegu sama kui 1942. aastal rektor Edgar Kanti käskkirjas: "Ei saa enam tarvitada." Koort siirdus Tallinna Pedagoogilise Instituudi pedagoogika ja psühholoogia kateedri professoriks ning sai varsti selle juhatajaks. 1956. aastal pöördus ta aga tagasi *Alma Materisse*. Murtud mees suri 28. septembril 1956 südamehaigusse, jõudmata Tartus uut eluperioodi alustadagi.

Koorti tööde taasavaldamise eesmärkidest ja mõttest

"Eesti mõtteloo" sarja ajendas looma 90ndate algul mälestus nõukogude režiimi surutise painest, mis kõige rängemalt tsenseeris just eesti kultuuri ideelist ja maailmavaatelist alust. Stalinism polnud ainult kirvega raamatute puruks raiumine pakul. Kohati lausa kirurgilise filigraansusega opereeriti kultuurist kui organismist välja selle terviklikkust tagavaid osi. Autentse filosoofilise enesetunnetuse kõrvaldamisega lõhuti teadlikult eesti kultuur kui ennast ise mõtestav vaimumaailm ja jäeti etnograafilised kulissid varjama kultuuri tegelikku intellektuaalset tühjaks kurnamist. Kultuuri kandev ideekapital, kui kasutada Bourdieu terminoloogiat, selle elav vaim – *Geist* (mitte hing – *Seele!*), kui toetuda Koortile ja tema ajastule omasele terminoloogiale, on rahvuskultuuri alus. Selle vaimu tagasiandmine on osa eesti kultuuri elujõu taastamisest.

Kardan, et väga olulises osas on möödaniiku filosoofilise kultuuri ja Koorti tekstide koe osalinegi replantatsioon väga kaheldav. Seda enam on oluline tugistruktuuride loomine. Aga just siin pole väljaandjad mitmeid loomulikke abivahendeid kavandanud ja põhilisi editeerimisreegleid jälginud. Taastrükkid on kulukad ja nüpea midagi taolist välja ei anta. Seepärast ei tohiks publitseerimise eesmärk olla ainult möödaniiku tekstide elementaarne kättesaadavaks tegemine. Spetsialist leiab need ka raamatukogust. Kuid

sellise valiku eesmärk peaks olema kirjutatu viimine iga kultuurihuvilise eestlaseeni. Eesti kultuuri süüvija jaoks omandavad tekstid soovitud kaalu alles paigutatuna elementaarsesse konteksti. Publikatsioon muutub osaks eesti mõtteloo vaid siis, kui ta *lülitatakse* sinna. Üle aegade ulatuva *sildu loova* konteksti taastamise puudulikkuses tulevad esile Koorti ja laiema kogu sarja toimetamise nõrkused. Võiks öelda, et keskseks probleemiks on toimetajate vähene professionaalsus.

Heal väljaandel on bibliograafiline teave, ülevaatlik, abistav ees- või järelsõna ning seletavad märkused nende tekstiosade juures, kus aeg on autori arusaamadest märgatavalt edasi läinud ja mis ei ole uustrüki ajal enam endastmõistetavad. Paraku tuleb tõdeda, et ühtki neist kolmest tingimusest pole rahuldavalt täidetud. Nii mõnigi neist oleks aga lihtsalt täidetav, näiteks Koorti kirjatööde piisavalt ammen-dav bibliograafia on olemas Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjade osakonnal (fond nr. 84).

Koorti 30ndatel aastatel ilmunud tekstid on kronoloogiliselt segamini. Ei saa täit selgust, miks just need tekstid on valitud ja miks just selles järjekorras raamatusse paigutatud. Üsna viimased Eesti Vabariigi aegsed Koorti kirjatööd (nagu artikkel Hegeli dialektikast) on asetatud kogumiku algusesse. Raamatu esimese osa pealkiri "Uue aja filosoofia tulek" viitab seletusele – Koorti töid on süstematiseeritud kui mõeldavat filosoofiaajaloo käsiraamatut. Tema nõukogude inkorporatsiooni perioodist pärinevad kirjatööd puuduvad aga täielikult. Olen seda meelt, et Lenini interpretatsioon on eesti keeles vähe ja Koort olnuks teiste hulgas isikupärasem. Kuid siin tekibki küsimus, mis on eesti mõttelugu. Mõned Koorti varastest leninlikest kirjatöödest kuuluvad kindlasti eesti mõttelukku. 1941. aastal ilmunud artiklid on tunnetuslikult ja eesti mõtteloo väga olulised. Neil aastail ilmunuga liitub teatav võõritusefekt. Veel täielikult sovjetiseerimata eesti keele kontekstis kõlab hiljem teisiti *töötanud* fraseoloogia kummas-taval. Kohati on koomiline luge-

da, kuidas kodanlik filosoofiline kultuur püüab end sobitada nõukoguliku slängiga. See on väga põnev uurimisteema.

Alfred Koorti filosoofiliste kirjutiste taaspublitseerimine ilma kommentaarideta on problemaatiline. Praegusel kujul esitleb see pigem maailma mõttelugu. Koorti tutvustuskirjutistes Heideggeri, Nietzsche, Dilthey jt. vaadetest ei ole aga midagi avastuslikku, st. nad ei lisa Euroopa filosoofiapärandi mõtestamiseks midagi, mida mujalt palju paremini ei õnnestuks teada saada. Kogumik annab pildi sellest, kuidas tollal mõisteti eksistentsialismi, pragmatismi jne.! Hoolimata Koorti pingutustest just eestikeelse filosoofilise terminoloogia loomisel on tema filosoofiartiklid ka keeleliselt aegunud. Tänapäeva lugejatele tekitavad Koorti kirjutised lisaprobleeme – ei tunne nad ju intellektuaalset konteksti ja vaimset atmosfääri, milles Koort ja tema kaasaegsed mõtlesid. Koorti artiklites on oluline koht tollaste professorite, tänaseks suuresti tundmatute filosoofide omavaheliste vaidluste ja kommentaaride edastamisel. Isegi filosoofia ajaloos suhteliselt pädeval inimesel on raske Koorti mõttejooksu jälgida. Tema vaadete arengu sisemise loogika ja selle tähenduse avamine eesti kultuurile seisab alles ees.

VIITED

1. Theodor Kunnapas. Eestikeelsest filosoofilisest kirjandusest // Kasvatus. 1940, nr. 4, lk. 186.
2. Jaan Kaplinski. "Keele ja Kirjanduse" ringküsitus kirjanikele // Keel ja Kirjandus. 1973, nr. 1, lk. 685.
3. Alfred Koort "Hegeli dialektikast". Inimese meetod / Koost. Hando Runnel. Tartu: Ilmamaa, 1995. Lk. 41.
4. Aira Kaal. Me hääletame sm. Koorti poolt // Postimees 1946, nr. 30, 3. veebr.
5. Alfred Koort. V. I. Lenini teos "Materialism ja empiriokrititsism" // Nõukogude Kõrgem Kool 1941, nr. 2, lk. 72-79.

KAS INFO- ÜHISKOND VAJAB RAAMATUKOGUSID?

INFOSÜSTEEMI LOOMISEST MAAKONNA JA LINNA KESKRAAMATUKOGUDES

JÜRI JÄRS

TTÜ Raamatukogu teadur
maakonna ja linna keskraamatukogude automatiseerimisprojekti juht

Infoühiskonnal pole alternatiivi. Infoühiskond saabub ka Eestis olenemata sellest, kas raamatukoguhoidjad seda tahavad või mitte. Põhiküsimuseks on, millist rolli hakkavad raamatukogud täitma 5, 10 või 15 aasta pärast. Arvatavasti tuleb infoühiskond toime raamatukogudeta, kes pole võimelised uude rolli sisse elama. Kui raamatukogust mõnesaja meetri kaugusele luuakse tipp tehnoloogiaga varustatud teabetuba ning raamatukogu rolliks jääb üksnes paberkandjate vahendamine, siis sellise raamatukogu tulevik on üsna tume. Lisaks on see näide ressursside ebaratsionaalsest kasutamisest. Kui raamatukogu(hoidja) pole ilmutanud mingit huvi kaasaegse info tehnoloogia juurutamise vastu, siis pole ka põhjust nõuda, et mainitud teabetuba loodaks raamatukogusse.

Arvestades Eesti elanikkonna elatustaset, on oluline rõhutada, et infoühiskonna poolt pakutavad hüved on kallid ja pole paljudele taskukohased. Kas infoühiskonnastunud Eestis muutub teave kõigile enam kättesaadavaks või enam teavet muutub kättesaadavaks üksnes vähestele väljavalituile, kes jõuavad selle eest maksta? Kui arvestada, et teave muutub peamiseks ühiskonna arengut tagavaks teguriks ja Eesti on demokraatlik riik, siis sellega võikski tulevikuraamatukogu rolli lühidalt paika panna.

Elanikkonna lugemis-, õppimis- ja lõõgastumisvajaduste rahuldamise kõrval on rahvaraamatukogude põhiülesanne **informatsiooni üldise kättesaadavuse tagamine**, mis eeldab infotehnoloogia kasutamist ja elektroonilise meedia vahendamisvõimaluste loomist. Teiselt poolt on trükiste hinna tõusu tõttu pidevalt suurenenud laenutuste arv ning traditsiooniline raamatukogutehnoloogia ei võimalda enam tagada kiiret ja kvaliteetset lugejateenindust, sest töötajate arv on jäänud endiseks.

1995. aastal läbiviidud uuring näitas, et elektroonilisi infoteenuseid (otsing kohalikest, CD-ROM ja kaugandmebaasidest, failiedastus, E-post jms.) Eesti rahvaraamatukogud ei pakkunud. Ühendust laivõrkudega ei olnud ühelgi rahvaraamatukogul, Interneti teenuseid sai kasutada ainult Tallinna ja Tartu teadusraamatukogudes. 1995. aastal polnud 20st maakonna ja linna keskraamatukogust kaheteistkümmel ühtegi arvutit. Töötajad, kel veidi arvutikogemusi, võis sõrmedel kokku lugeda. Seitsmel raamatukogul oli kokku kümme-kolmenda personaalarvutit (sealhulgas 286 ja 386 MHz protsessoriga arvutid), kuid ka neid ei saanud efektiivselt rakendada, sest puudus raamatukogutarkvara. Erandiks oli Võrumaa KRK, kus 1995. aasta teisel poolel paigaldati kohtvõrk ja raamatukogutarkvara.

Eesti ei ole ainult Tallinn ja Tartu, kuigi niigi regionaalpoliitika on väga ähmane. Rahvaraamatukogude võrk katab ka maakonnad, linnad, alevid, vallad ja külad, mis juba iseenesest on suurepärase eeldus üldkasutatava infosüsteemi loomiseks kõigis regioonides.

Infosüsteemi projekteerimisele eelnenud lähteuuring näitas, et esmajärjekorras tuleb lahendada projekti juurutamise ja arendamise seisukohast kõige tähtsamad küsimused – valida sobiv raamatukogutarkvara ja tagada selle kohandamine, luua tarkvara tugikeskus, panna alus töötajate koolitusele, luua igas raamatukogus töögrupp süsteemi evitamiseks ning leida vajalikud finantseerimisallikad. Projekti ettevalmistamiseks ja käivitamiseks moodustas ERÜ juhatus 1995. aasta septembris rahvaraamatukogude automaatsiseerimise töögruppi.

Ülevaade projektist

Esialgne projekt valmis 1995. aasta novembris, mille põhjal taotleti Avatud Eesti Fondilt stardikapitaliks 2 miljonit krooni. Projekti üks põhiprintsiipe oli ühtlustatud riist- ja tarkvaralahenduste kasutamine kõigi raamatukogude lokaalsüsteemides, mis tagab süsteemi kohandamise, arendamise ja hoolduse ning koolituse ühtlustamise (odavnemise). Lisaks formuleeriti järgmised infosüsteemi loomise põhiprintsiibid:

- andmete hajusgenereerimine ja ühiskasutus, dubleerimise vältimine andmete käsitsi sisestamisel,
- kataloogimiskeskuste kirjade maksimaalne kasutamine bibliograafiliste ja analüütiliste andmebaaside loomisel,
- ühilduvus teiste raamatukogusüsteemidega infootsinguks ja andmevahetuseks,
- ühtlustatud ratsionaalse ja tarbijasõbraliku kasutajaliidese juurutamine,
- rahvusvaheliste bibliograafia- ja infotehnoloogiastandardite rakendamine,
- süsteemi avatus ja paindlikkus tagamaks edasisi arendusvõimalusi,
- süsteemi järk-järguline juurutatavus funktsionaalsete moodulite kaupa,

- süsteemi laiendatavus kohtvõrgu tööjaamade ja kasutajaliidestide arvu suurendamise teel,

- optimaalsete tehniliste lahenduste rakendamine, arvestades maksumust ning vastavust osalevate raamatukogude ning Eesti keele- ja kultuurikeskkonna nõuetele.

Kõiki loetletud printsiipe pole õnnestunud järgida. Andmete käsitsi sisestamisel saab dubleerimist vältida ühe raamatukogu piires, kuid kataloogimiskeskused praegu kirjeid ümberlaadimiseks ei paku. Keskuste kirjade kasutamine pole võimalik enne INNOPACi juurutamist ELNET Konsortsiumi raamatukogudes. Kasutajaliidese ratsionaalsus ja tarbijasõbralikkus sõltub valitud raamatukogutarkvarast ning seda saab muuta üksnes koostöös tootjaga. Sama kehtib ka süsteemi üldise arendamise kohta vastavalt kaasaegsetele infotehnoloogiastandarditele (Z39.50 ning WWW toetus, klient-server arhitektuur, graafiline kasutajaliides). Et Kirjasto 3000 tarkvaras esineb puudusi, ei saa ka praegu maksimuse ja nõuetele vastavuse vahelkorda optimaalseks pidada.

Infosüsteemi tehniline **infrastruktuur** rajatakse järgmiselt: järkjärgult ehitatakse välja kohtvõrgud, paigaldatakse serverid ja töökohtade riistvara ning installeeritakse tarkvaratooted. Eesmärgiks on multifunktsionaalsete arvutitöökohtade loomine, mis tagab igast kohtvõrgu tööjaamast vastavalt kasutaja õigustele ligipääsu kõigile võrguressursidele. Edaspidi võimaldab see laiendada võrguteenuste (nii Internet kui Intranet) kättesaadavust täiendavaid kulutusi tegemata. Süsteemi üks põhikomponent on integreeritud raamatukogutarkvara, mis toetab nii ladina (eesti) kui vene tähestiku kasutamist ning peab tagama järgmiste **funktsionaalsete moodulite (alamsüsteemide)** juurutamise: **raalkataloog** (teavikute kataloogimine, liigitamine ja märksõnastamine; erineva keerukusega infootsing – ava- ja sisekataloog; autori-teetfailide pidamine);

komplekteerimine ja arvestus (tellimuste kogumine, töötlemine ja vormistamine; päringud; rahaline arvestus; teavikute summaararvestus);

kogude korraldamine (teavikute kogudesse suunamine ja ümbersuunamine; harukogud; inventuur; kogudest eemaldamine ja kustutamine);

laenutamine (lugejate registreerimine; laenutamine, tagastamine, järjekorrad, meeldetuletused ja sanktsioonid; laenusstatistika); **väljundite genereerimine** (nimestikud, loetelud, statistilised aruanded, kataloogikaardid, sedelid, lipikud jms.).

andmevahetus (kirjete import ja eksport; andmete konverteerimine).

Lisaks integreeritud raamatukogutarkvarale kasutatakse spetsiaalset tarkvara järgmiste alamsüsteemide loomiseks:

Interneti teenused (E-post, kaugpöördus - Telnet, failiedastus - FTP, WWW serverite kasutamine - Internet Explorer, Netscape jms.);

raalkartoteegid (erineva struktuuriga fakti-, referaat- jt. andmebaaside pidamine ning vahendamine lähtudes kohalikest vajadustest);

CD-ROM andmebaasid (teatmeteeningus, vahendamine lõppkasutajale jms.);

kompaktkirjastamine (kirjandusnimestike, reklaamlehtede, voldikute jt. väljaannete koostamine, kujundamine ja küljendamine);

WWW server (kodulehekülj, dokumentide elektronkirjastamine HTML vormingus ning andmetele URL linkide abil juurdepääsu loomine Interneti ja Intraneti kaudu).

Multifunktsionaalse töökoha loomine Windows 95 keskkonnas eeldab vähemalt Pentium protsessori ja 16 MB muutmäluga arvutite kasutamist. Teatud töid on võimalik teha ka vanematel arvutitel, kuid selliste töökohtade graafilised ja funktsionaalsed võimalused on piiratud. Kõik arvutid komplekteeritakse sõrmistikega, millele on kantud nii ladina kui ka slaavi tähestik (US/RUS või UK/RUS). Andmesisestuse, laenutuse ja lugejate registreerimise töökohad varustatakse vöötkoodilugeritega. Võrgu- ja lokaalprinterite asukohad ning tüübid määrab iga projektis osaleja ise, arvestades raamatukogu ruumilahendust ning nõudeid väljundi vormile ja kvaliteedile.

Võrguoperatsioonisüsteem (Novell NetWare või Windows NT) installeeritakse vastava konfiguratsiooniga serverile. 1996. aastal olid miinimumnõuded **kohtvõrgu serverile** järgmised: Pentium 150 MHz protsessor, 32 MB muutmälu, 2,2 GB SCSI-2 kõvaketas, pidevtoitesead, CD-ROM luger. Kahjuks jäid rahapuudusel ostmata arhiveerimisseadmed. Olenevalt raamatukogu suurusest, ruumide paigutusest, ümberkolimiskavadest ja teistest iseärasustest kasutatakse kahte erinevat **kohtvõrgu topoloogiat**: magistraalvõrk Ethernet 10BASE-2 ja tähtvõrk Ethernet 10BASE-T. Raamatukogudes, kel pole raha kohtvõrgu serveri ostmiseks, luuakse Windows 95 vahenditega ajutine kohtvõrk kahest kolmest arvutist. **Andmeside** tagatakse TCP/IP protokollil Interneti kaudu. Rahuldava andmeedastuskiiruse saavutamiseks renditakse või ehitatakse püsiliin lähimasse Interneti sõlme. Püsiliini puudumisel tuleb ajutiselt kasutada modemit ja sissehelistamisega telefoniliini.

Raamatukogusüsteemi juurutamisel on **võotkooditehnoloogia** rakendamine mõõdapäasmatu. See süsteem välistab hooletusvead sisestamisel ja vähendab laenutustagastuste registreerimiseks kuluvat aega. Võotkoodietikettide kleepimist teavikutele alustatakse võimaluse korral üheaegselt kirjade sisestamisega. Iga teaviku ja lugejapileti võotkood sisaldab identifitseerivat numbrit, raamatukogu koodi ning objekti tunnust (kas tegemist on teaviku või lugeja võotkoodiga). Kõigil Eesti raamatukogudel oleks kasulik rakendada **ühtlustatud võotkoodi struktuuri ja raamatukogude koodi**. Osalevad raamatukogud peavad ise selgusele jõudma, kas on otstarbekam valmistada võotkoodietiketid kohapeal või tellida tarnijalt valmis etiketid.

Millal see kõik valmis saab?

Infosüsteemi juurutamine on kavandatud **mitmeetapilisena aastail 1996-2000**. Osalevates raamatukogudes kokku on kavas seadistada 340-360 töökohta ja väljastada 260-280 raamatukogutarkvara kasutajalitsentsi. Projekti **kogumaksu-**

mus on umbes 18 miljonit krooni ning seda kavatakse finantseerida erinevatest allikatest (kohalike omavalitsuste eelarved, riigieelarves infotehnoloogiale mõeldud kulud, toetused kodu- ja välismaistelt sihtasutustelt, välisabi). Mitmesugused jooksvad kulud (riist- ja tarkvara hooldustasud, aastamaksud, töötajate palgad, koolitus- ja reisikulud) ei ole projekti kogumaksumusse arvestatud ja tasutakse osalevate raamatukogude eelarvesummadest.

Projekti juhib ERÜ **rahvaraamatukogude automatiseerimise töörühm**, kuhu kuulub iga osaleva raamatukogu, Kultuuriministeeriumi, ERÜ juhatuse esindaja ning projekti juht. Töörühma peamised ülesanded on projekti plaanimine, vajaduste analüüs, lahenduste ja otsustuste kooskõlastamine, ettepanekute esitamine tarkvara arendamiseks, süsteemi ülevaatus ja hinnangute andmine. Raamatukogutarkvara kohandamise ja arendamise peavad tagama tarkvara tugikeskus ja tootja. Iga etapi detailne tööplaan, ajakava ja eelarve koostatakse vahetult pärast eelmise etapi tulemustest kokkuvõtete tegemist. Projekti dokumentatsioonist koostatakse igal aastal uus versioon. Infosüsteemi evitamiseks on igas osalevas raamatukogus moodustatud **juurutusgrupp**, kuhu kuuluvad raamatukogu direktor, süsteemi haldur (grupi juht), erinevate raamatukogutöö valdkondade spetsialistid ning riist- ja võrkvara hoolduse eest vastutav töötaja.

Projekti juurutamise käigus tuleb läbi viia mitmeastmeline koolitusprogramm arvestades erinevate kasutajagruppide vajadusi. Eriti oluline on anda süsteemi halduri koolitus edasijõudnu tasemel vähemalt kahele inimesele igast raamatukogust. Raamatukogutarkvara koolituse viib läbi tugikeskus, muu koolituse korraldab raamatukogu ise. Raamatukoguhoidjate koolitus hõlmab üldist arvuti- ja süsteemikoolitust ning diferentseeritud koolitust vastavalt täidetavatele tööülesannetele. Kokku vajab koolitust 350-400 raamatukogutöötajat.

Esimese etapi tulemustest

Avatud Eesti Fondi toetus võimaldas hakata projekti ellu viima.

Kultuuriministri käskkirjaga moodustati ekspertgrupp raamatukogutarkvara valimiseks. 20. mail 1996 saadeti neljale firmale (*Akateeminen Tietopalvelu Oy, BTJ Kirjastopalvelu Oy, Information Management & Engineering Ltd., Norsk Systemutvikling A/S*) kutse osaleda raamatukogutarkvara valiku konkursil. Kutse sisaldas üle 100 küsimuse, võimaldamaks saada täpset teavet pakutava süsteemi arhitektuuri, kohandatavuse, paindlikkuse, ühilduvuse, funktsionaalsuse, hoolduse, koolituse, dokumentatsiooni, arenduskavade ja tootja enda kohta. Valik tehti Kirjasto 3000 kasuks, mida eelistasid kuus ekspertgruppi liiget üheksast.

Järgnesid läbirääkimised *Akateeminen Tietopalvelu Oy* (ATP Oy) esindajatega, ettepanekute tegemine Kirjasto 3000 kohandamiseks ning lepingu teksti ettevalmistamine. 17. septembril kirjutasid ERÜ esinaine **Anne Valmas** ja ATP Oy tegev-direktor **Janne Rouhiainen** lepingule pidulikult alla. Leping sätestab Kirjasto 3000 eesti versiooni rakendamise 18 keskraamatukogus (Harju KRK kasutab MikroMARCi, Võrumaa KRKil on ATP Oy'ga eraldi leping) ja 45 töökohta installeerimise hiljemalt 20. detsembriks 1996. Lepingus on määratletud, mida mõeldakse Kirjasto 3000 eesti versiooni all ning milliseid täiendusi ja arendustöid ATP Oy kohustub tegema. 6. novembril avati Tallinnas Kirjasto 3000 Eesti tugikeskus – **ATP Tarkvara OÜ**.

Vajaliku riist- ja võrkvara spetsifikatsioonid, mis kooskõlastati tarkvaratootjaga, saadeti hankekonkursil osalemiseks kolmele Eesti suuremale arvutitootjale – Astrodatale, MicroLinkile ja Pennule. Pärast pakkumiste analüüsi ja võrdlemist otsustati Astrodata pakkumise kasuks. Hankelepingule kirjutati alla 30. septembril. Riist- ja võrkvara hakati seadistama ning võrgukaableid paigaldama oktoobris, Kirjasto eesti versiooni installeerima novembris. ATP Tarkvara OÜ tegi oma tööd küll püüdliselt, kuid 20. detsembriks ei olnud tarkvara kõigis raamatukogudes installeeritud.

Plaanitud raalkataloogimisele alates 1997. aasta algusest tõmbas kriipsu peale see, et Kirjasto eesti

versioon osutus üle ootuste vigaseks ja ebatöökindlaks. Soovida jätab ATP Oy tootearenduskultuur, sest eesti-vene klaviatuuri- ja printeridraiverit võinuks testida mitte 18 Eesti raamatukogus, vaid oma kontoris. Kirjasto 3000 eesti versioonil oli ka palju funktsionaalseid puudusi (otsing ei andnud ammendavat tulemust, teatmefaile oli võimatu redigeerida, teavikut ei saanud otsida keele järgi, kataloogikaardi vorming ja printimine olid puudulikud, andmevahetusmoodul ei töötanud, lugejakataloog puudus jne.), rääkimata eestikeelse kasutajaliidese rabedusest ja dokumentatsiooni puudulikkusest. Täielikku vigade loetelu oli väga raske koostada, sest installeeringud eri raamatukogudes käitusid erinevalt. Kokkuvõttes ei olnud 20. detsembriks installeeritud Kirjasto 3000 eesti versioon raamatukogudele vastuvõetav ning ERÜ otsustas, et ei tasu teist poolt lepingujärgsest tarkvara maksumusest enne, kui ATP Oy on täitnud kõik lepingu tingimused.

27. jaanuaril 1997 kirjutati alla lepingu lisaprotokollile, milles on fikseeritud edasised tööd Kirjasto 3000 eesti versiooni väljatöötamiseks. Lühidalt installeerib ATP Oy kuues kohas (Kärdla, Põlva, Rapla, Tallinn, Võru, projektijuht) parandustega Kirjasto 3000 versiooni, et saada konkreetseid ettepanekud ja vigade kirjeldused. Esimesed ettepanekud esitas ERÜ 9. aprillil ning neid on ATP Oy'ga mitu korda arutatud ja täpsustatud. Pärast vigade kõrvaldamist katsetatakse maisüsteemi teistkordselt samas kuues kohas, millele järgneb taas vigade parandus. Kui ATP Oy suudab oma lubadustest kinni pidada, peaks kasutuskõlblik eesti versioon valmis juunis. Kurb, et senikaua ei ole ühelgi raamatukogul mõtet arvestada Kirjasto 3000-ga kui töövahendiga, aeg aga liigub teatavasti pöörduvatult ja koos sellega lükkuvad edasi ka plaanide teostamise tähtajad.

Praeguseks on keskraamatukogudes üle 70 arvutitöökoha ning kohtvõrgu serverid ja kaabeldus on paigaldatud 8 raamatukogus. See on aga kaugel vajadustest, sest 8 KRKd peavad läbi ajama paari kolme Windows 95 abil ajutiselt ühendatud töökohaga ja 4 KRKd

ainult ühe töökohaga. Internetiühendus on olemas ainult Saaremaa ja Hiiumaa keskraamatukogul, paar raamatukogu saavad selle õige pea. Internetiühenduse puudumine häirib ka ERÜ töörühma tegevust, sest ilma elektronpostita on selle liikmetel väga raske omavahel operatiivselt suhelda. Raamatukoguhoidjate arvutikoolituse tase on endiselt madal. Projekti realiseerimist takistavad ka mitmed probleemid, mille lahendused aina edasi lükkuvad. Nende hulka kuuluvad eelkõige Kirjasto 3000 tarkvara puudused ning kirjeid eksportivate keskuste, Eesti üldise märksõnastiku ja UDK eestikeelsete tabelite puudumine.

1996. aasta lõpuks oli projekti realiseerimiseks kulutatud kokku ligikaudu 3,6 miljonit krooni (kaasa arvatud pool raamatukogutarkvara maksumusest, mille tasumine on

edasi lükatud). Sellest 2 miljonit moodustas Avatud Eesti Fondi toetus. Teistest allikatest on raamatukogud suutnud hankida kokku ligikaudu 1,6 miljonit krooni, millest umbes 400 000 kulutati enne 1996. aastat. 1997. aastaks on projekti finantseerimine tagatud ligi 2 miljoni krooni ulatuses, vaja läheb aga umbes kaks korda suuremat summat.

Kuidas raamatukogud suudavad infoühiskonda sisse elada, oleneb eelkõige raamatukoguhoidja aktiivsusest, tarkusest ja kohanemisvõimest. Ei ole põhjust arvata, et lähitulevikus, vähemalt järgmise 10 aasta jooksul, hakkaks raamatukogu roll ühiskonnas vähenema. Kui lisaks olemasolevale suudetakse pakkuda ka tükikest avatud ühiskonna virtuaalsest reaalsusest, võiks hoopiski ennustada külastuste arvu suurenemist.

LIBTECH INTERNATIONAL 97

toimub 10.-11. septembrini
Hertfordshire Ülikoolis Inglismaal

KESKENDUTAKSE

Intranetile ja uut tüüpi võrguarvutitele.

KÄSITLETAKSE

automatiseeritud komplekteerimissüsteeme,
elektroonilist dokumendilevi,
raamatukogu turvasüsteeme.

TOIMUB arutelu teemal

"Internet - utopia või teekond põrgu?" jm.

Lähemat informatsiooni saab Libtech'i kodulehekülelt:

<http://www.herts.ac.uk/Libtech/libtech.htm>

või korraldajatelt:

tel. 01707-284729,

faks: 01707-284666,

E-post: Libtechherts.ac.uk

TALLINNA RAAMATUKOGUTEENINDUSEST

Eesti 1290 raamatukogust asub Tallinna piirkonnas 15 %, so. 187 erinevat raamatukogu. Tallinna raamatukoguteeninduse eripära on raamatukogutüüpide paljusus. Esindatud on kõik tüübid: rahvusraamatukogu, neli ülikooliraamatukogu, 74 eri asutuse eriala- ja teadusraamatukogu (sh. kaks vanglاراamatukogu), 86 kooliraamatukogu ning 22 munitsipaalomandis olevat rahvaraamatukogu. Kõigil raamatukogudel on oma ülesanded ja lugejaskond, mistõttu ei saa väita, et mõni raamatukogu on liiast. Rahvaraamatukogud, mis on põhi-olemuselt üldkasutatavad, st. avatud kõigile, rahuldavad vastavalt rahvaraamatukogu seadusele elanike kultuuri, hariduslikke, teabe ja meelelahutuslikke vajadusi, toetavad õppimist ja teadmiste hankimist ning kirjanduse ja kunsti harrastamist. Erinevalt eriala- ja teadusraamatukogudest (sh. Rahvusraamatukogust) laenutavad rahvaraamatukogud teavikuid peamiselt koju.

Et raamatukogude külastatavus on viimastel aastatel erakordselt kasvanud, on teada fakt ja puudutab ka Tallinnas asuvaid rahvaraamatukogusid. Viimase viie aasta jooksul on nende lugejate arv suurenenud 18 % (Keskraamatukogus 16 %), laenutuste arv 48 % (Keskraamatukogus 54 %) ja külastatavus kasvanud 52% (Keskraamatukogus 58 %). Rahvaraamatukogude võrk ei ole aga viimased 15-20 aastat muutunud.

Juba 70ndate aastate lõpul kõneldi Tallinna raamatukoguteeninduse halvast olukorrast ja sellest, et ka uutesse linnaosadesse on vaja ehitada raamatukogud, kuid tänaseni ei ole raamatukogu Lasnamäel ega Õismäel, rääkimata vanast Kristiine linnaosast. Ehitati küll neli eriprojektiga, Kopli, Sõle, Siili ja Pääsküla, raamatukogu, kuid needki on amortiseerunud ja vajavad kapitaalremonti. Ülejäänud raamatukogud asuvad kas korteris

või isegi keldris, kus lugejal pole õieti ümberpööramise ruumigi. Tallinna Keskraamatukogu on kitsas nii raamatutele kui inimestele, päevas käib sealt läbi aga üle 1000 lugeja. Mõistetav, et kui pole korralikku raamatukogu oma linnaosas, siis tullakse kesklinna kas Keskraamatukokku või eelistatult Rahvusraamatukokku. Rahvusraamatukogu aga teavikuid koju ei laenuta ning on ikkagi teadusraamatukogu.

Täiesti lahendamata on võõrkeelse kirjanduse koju laenutamise (juba pikka aega ajutiselt Sõle raamatukogus) ja kesklinna lasteteeninduse probleemid (lisab koormust Rahvusraamatukogule).

Rahulolematuks teeb nii lugejaid kui riigi esindajana mind, et linn rahastab teavikute soetamist liiga vähesel määral. Rahvaraamatukogu seaduse kohaselt eraldatakse 1997. aasta riigieelarvest vastavalt Tallinna elanike arvule nimetatud kulude katteks 4,271 miljonit krooni. Vähemalt sama palju peaks andma ka linn, tegelikult aga eraldab 700 000 krooni. Tartu linna raamatukogud saavad riigieelarvest 1,579 miljonit krooni, linnalt 800 000 krooni ning praegu peetakse läbirääkimisi selle summa suurendamiseks.

Kokkuvõtlikult on hinnang Tallinna rahvaraamatukogude teenindusele järgnev:

* äärmiselt keeruline olukord Keskraamatukogus (kitsas, puudub lasteteenindus);

* kesklinnas võõrkeelset kirjandust koju ei laenutata ning puudub lasteteenindus;

* raamatukoguteenindus peaaegu puudub Kristiine, Lasnamäe ning Õismäe linnaosas (rahvaraamatukogu seaduse kohaselt peaks 15 000 elaniku kohta olema 1 raamatukogu);

* halb raamatukoguteenindus (kehvad olud) Männikul, Kadriorus, osaliselt ka Mustamäel;

* pole piisavalt raha teavikute soetamiseks.

Tallinna Linnavolikogu kultuuri- ja hariduskomisjoni otsus 10. aprillist 1997. a.

Tallinna elanike raamatukoguteeninduse parandamiseks pida põhjendatuks alljärgnevad ümberkorraldused rahvaraamatukogude võrgus ja muudatused raamatukogude finantseerimise põhimõtetes:

* Avada uued raamatukogud:

- Kristiine linnaosas (mitte alla 400 m²), soovitatavalt Mustamäe tee piirkonnas Marja kaupluse ja EKS Kaubamaja läheduses;

- Lasnamäel Priisle (mitte alla 500 m²) ja Uus-Pae (mitte alla 500 m²) piirkonnas ning perioodika lugemisaal (mitte alla 100 m²) Lindakivis;

- Mustamäel kino "Kaja" piirkonnas (mitte alla 400 m²);

- Võõrkeelse kirjanduse raamatukogu kesklinnas (mitte alla 1000-1500 m²), võimaluse korral Uus tänav 19 nn. Okasroosikese lossis, mille tulemusena on võimalikud alljärgnevad ümberkorraldused Keskraamatukogus: venekeelse kirjanduse osakonna väljaviimisel saab laiendada eestikeelse kirjanduse kojulaenutuse osakonda ja korraldada lasteteenindust. Võõrkeelse kirjanduse kojulaenutuse ületoomisel Sõle raamatukogust kesklinna saab nimetatuse ümber paigutada Mulla tänaval asuva äärmiselt kitsastes tingimustes oleva Pelgulinna raamatukogu;

* Paigutada raamatukogud ümber teistesse ruumidesse linnaositi alljärgnevalt:

- Haabersti linnaosas annab Kultuuriministerium alates 1. jaanuarist 1998. a. linnale üle Eesti Lasteraamatukogu Õismäe osakonna, kuhu paigutada ümber Järveotsa teel asuv korterraamatukogu. Lisaks avada eraldi perioodikalugemissaal (mitte alla 100 m²) soovitatav Nurmenuku keskuses;

UNIVERSAALSEST ARTIKLITE BIBLIOGRAAFIAST: ANDMEBAASIST JA TRÜKIVÄLJAANDEST

- Mustamäe linnaosas ühendada ja viia üle Mustamäe II raamatukogu ja Mustamäe Lasteraamatukogu Liivaku peatuse piirkonda (mitte alla 500 m²);

- Kesklinnas viia Keldrimäe raamatukogu (asub omanikule tagastataval pinnal) Lasnamäele Võru tänavale;

- Kadrioru raamatukogu viia üle suurematesse ruumidesse;

- Männiku raamatukogule leida uued ruumid samas piirkonnas (mitte alla 400 m²).

* Teha kapitaalremont Pääsküla, Sõle, Sääse ja Kopli raamatukogus.

* Suurendada teavikute soetamise summat linna eelarves vastavalt rahvaraamatukogu seaduses sätestatule (50 % riigieelarvest, 50 % linnaeelarvest).

* Eraldada jätkuvalt rahalisi vahendeid raamatukogude info- tehnoloogiliseks väljaarendamiseks

* Raamatukogude üleandmine linnaosade haldusse.

Loetletu peaks rakenduma lähema viie aasta jooksul. Kapitaalremondiks ja raamatukogude kolimisele kulub esialgsete arvestuste kohaselt kokku ligikaudu 41 milj. krooni.

Tiiu Valm

1991. aastal Raamatupalati ja Eesti Rahvusraamatukogu liitumisega delegeriti viimasele ka jooksva rahvusbibliograafia koostamise ja trükiväljaannete jätkamise ülesanded, millega aga ei kaasnenud nende ülesannete täitmiseks vajalik riigipoolne finantseerimine. Rahapuudusel polnud võimalik muretseda rahuldavat riist ja tarkvara, mis mõjutas kõigi rahvusbibliograafia väljaannete koostamiseks vajalike andmebaaside loomist ja trükiväljaannete üllitamist.

Ka 1952. aastast alates ilmunud "Artiklite ja Retsensioonide Kroonika" elas 1992.-1993. aastal üle mitmed muutused, millest olulisemad olid:

* üleminek andmebaasi ARTIKKEL loomisele Fox Pros 1993. aastal ja selle põhjal trükiväljaande "Eesti rahvusbibliograafia. Artiklid" koostamine;

* liigituskeemi muutmine (senisel raamatupalati liigituselt UDK-le);

* arvestamine nii sisus kui mahus muutunud ajakirjandusega.

Plahvatuslikult kasvanud ajakirjandus tõi endaga kaasa probleeme, mille lahendamiseks ei olnud valmis. See tingis vajaduse trükiväljaandes nii bibliografeeritavaid väljaandeid kui ka (ajalehe)artikleid valida. Kahtlemata ei rahuldanud valik kõiki kasutajaid, eriti neid, kes vajasis mingil teemal kogu ajakirjanduses ilmunud informatsiooni.

Nii kerkis Rahvusraamatukogus 1997. aasta alguses küsimus, kas jätkata trükibibliograafiate väljaandmist senisel kujul või alustada eeltööd ammendava artiklite andmebaasi loomiseks integreeritud raamatukogusüsteemi tingimustes.

Kaaludes erinevaid võimalusi ning poolt- ja vastuargumente valis Rahvusraamatukogu viimase variandi. Andmebaasi täiendatakse jätkväljaannete ja kogumike artiklitega, ka ajakirjade valik on ammendav. Ajutiselt, kuni INNOPACi rakendamiseni tuli loobuda ajaleheartiklite kajastamisest andmebaasis ARTIKKEL. Ajaleheartiklid peegelduvad Rahvusraamatukogu erinevates ProCite andmebaasides MAJPOL, VARIA, LITTERA jt.

Käesolevast aastast hakkab ilmuma väljaanne "Artiklid", mis jätkab osaliselt väljaannet "Eesti rahvusbibliograafia. Artiklid" ja registreerib ammendavalt ühes kuus Eesti Rahvusraamatukogusse saabunud ajakirjade, jätkväljaannete ja kogumike artiklid.

Ka aasta alguses "Artiklite" turunõudluse selgitamiseks korraldatud ankeedile vastanud olid kõik seda meelt, et trükiväljaanne peaks ilmuma niikaua, kuni kõigil ei ole ligipääsu elektroonilistele andmebaasidele. Mõistagi toetasid kõik pakutud variante bibliografeeritavate väljaannete ringi laiendamiseks ning registreerimiseks osas (kollektiivid, kohanimed, märksõnad, retsenseeritud teosed). Kõige enam tunti puudust märksõnaregistrist. Ajaleheartikleid tahtsid trükiväljaandes näha kõik vastanud. INNOPACi rakendamisel saab ajaleheartiklite trükivõimalust uuesti kaaluda, sedakorda hoopis ammendavamal kujul.

Ilmumata kuvvihikute lõpetamiseks püütakse leida optimaalseid võimalusi.

Anne Ainz

RRi rahvusbibliograafia osakond

KIRDE-EESTI RAAMATUKOGUDE TEABEPÄEV NARVA KESKRAAMATUKOGUS

1987. aastal valminud Narva Keskraamatukogu hoones on juba kümme aastat töötatud.

Ingrid Erilaid on aga Narva Keskraamatukogus töötanud üle paari-kümne aasta, sellest direktorina kümme aastat. Aktiivse inimesena on ta korraldanud palju huvitavaid ja asjalikke üritusi, kaasates raamatukoguhoidjaid ka naabrusest. Nii toimus käesoleva aasta 21. märtsil Narva Keskraamatukogu vastremonditud ja kergelt värvilõhnalises saalis Kirde-Eesti raamatukoguhoidjate teabepäev. Osa võtma kutsuti Narva-Jõesuu, Kohtla-Järve, Jõhvi ja Sillamäe rahva- ja kooliraamatukoguhoidjaid, külalisesinejad saabusid Tallinnast. Kokku kuulas raamatukogundusuudiseid umbes 70 inimest.

Teabepäeva alustas lustakas vene folklooriansambel. Lauldi eesti, vene ja setu keeles, tervitussõnad lausus Narva abilinnapea Galina Moldon. Ingrid Erilaid kõneles kokkuvõtvalt raamatukogu tööst kümne aasta jooksul, mainis kolleege, peatus kirjanduse komplekteerimisel ja üldse raamatutel, mida raamatukogudes viimasel ajal napib, koostööl linnavalitsusega jne. Lugejate vähesuse üle Narva Keskraamatukogu ei kurda. 1997. aasta alguses oli registreeritud ca 20 000 lugejat, lasteosakonnas 6000. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu esindas ühingu aseesimees Kalju Tammaru, kes andis ülevaate ühingu ülesannetest ning seksioonide, töörihmade ja toimkondade tegevusest. Oluline on praegu rahvaraamatukogude automatiseerimine, UDK tabelite tõlkimise lõpetamine (rahvaraamatukogudele mõeldud variant ilmus 1996. aastal), raamatukoguhoidjate enesetäiendamine jne.

Krista Talvi Eesti Rahvusraamatukogust kõneles raamatukoguhoidjate täienduskoolituse süsteemist Eestis, mis on korraldatud nii riiklikul kui kohalikul tasandil ja mida toetab ka ERÜ. Hariduse ja

koolituse probleemidega tegelevad ka Kultuuriministeeriumi juures asuv Raamatukoguhoidjate Koolitusnõukogu ja ERÜ koolituse toimikond.

Valentina Kašina, ajalehe "Soveršenko Sekretno" tegev-direktor tutvustas Moskvast ja Peterburis ilmunud uudisteoseid. Firma ID-Balti müügiesindaja Silver Simmer kõneles vöotkooditehnika.

Pärast lõunat arutati tööprobleeme seksioonides: laste- ja kooliraamatukogude tööst ja probleemidest kõnelesid Leida Olszak Eesti Lasteraamatukogust ja Mall Saul Rahvusraamatukogust; rahvaraamatukogude seksioonis esines Rutt Enok Harju Maakonnaraamatukogust.

Laste- ja kooliraamatukogude seksioonis puudutas Mall Saul kooliraamatukogusid, millel peaks olema suurem osa raamatute vahendamisel lastele-õpilastele. Pikemalt oli arutuse all lasteteeninduse seis vabariigis üldse – teema, mida teabepäeval osalev põhiliselt venekeelne raamatukogurahvas suhteliselt vähem tundis. Valdavalt kõneldi ühisest murest raamatuvaliku ja -levi pärast, mida juhivad ärihuvid. Räägiti ka võimalikest Eesti Lasteraamatukogu suurüritustest. Erialseid probleeme arutati slaavipärase temperamendiga nii rahvus- kui riigikeeles, nii mure kui mõnuga.

Rahvaraamatukogude seksioonis kõneles Rutt Enok uutest suundumustest ja muutustest rahvaraamatukogudes viimase viie aasta jooksul. Kasvanud on rahvaraamatukogudes muretsetud kirjanduse nimetuste arv, laienenud on keelevalik, kuna lugejad vajavad enam võõrkeelset kirjandust, oluliselt rohkem on pööratud tähelepanu teatmekirjanduse uuendamisele. Raamatukogudesse on hakatud muretsema auviseid (CD-plaadid, kassetid, videofilmid). Raamatukogudel on võimalik muretseada kirjandust vabalt ja väga laialt han-

kimisalalt. Piirangud seab vaid raha ning seetõttu on väga tähtis hankida vajalikku. Analüüsisides komplekteerimise sisulist külge tuleb tõdeda, et on tehtud vigu. On vastu tulnud ajaviitekirjanduse tarbijale ja nõudlikuma maitsega kirjanduse vajaja on jäänud kohati tagaplaanile. Kõnel-di ka lastekirjandusest. Rutt Enok, kes on kirjandust järelkomplekteerinud, tõdes, et palju väga häid eesti lastekirjanduse autoreid ja illustreerijaid on kõrvale jäänud.

Rahvuskirjanduse küsimus ei tekitanud eriti elavat vastukaja, seevastu tekkis suur elevus pärast Sillamäe raamatukoguhoidja Jelena Nevskaja esinemist teemal "Kuidas ma õpin eesti keelt?". Jelena pidas täiesti loomulikuks, et eesti keelt tuleb osata, sest ta on Eestis sündinud ja siin koolis käinud. Eesti keele oskust täiendas ta õppides ekster-nina TPÜ infoteaduste osakonnas (erialakonspektid, praktilised tööd, konsultatsioonid jne.). Jelena pidas keeleõppimise tulemuseks kõige olulisemat – võimalust suhelda, saada aru teiskeelsest inimesest ja teha end talle arusaadavaks. Ta leidis, et tore on tunnetada momenti, mil on jõutud eesmärgile.

Me teame, kui palju on Narva Keskraamatukogus kulutatud raha ja jõudu eesti keele õpetamisele. Keelt oskavad raamatukogutöötajad aga endiselt väga vähe. Keelekeskkonna puudumine seda oskust muidugi ei suurenda. Ilmselt on inimeste alateadvuses eesti keele õppimisel ka poliitiline tähendus, kuid kui jõutakse arusaamiseni, et keel on eelkõige kultuur, siis keeleõppimine enam nii raske ei tundu. Soovitasime kasutada igat võimalust õpitud kasutada. Oluline on, et ei häbenetaks oma vähest keeleoskust.

Narva Keskraamatukogus peetud teabepäev meie hariduse ja kultuuri heitlikel aegadel tõstis kõigi tõist enesetunnet ja toetas ametialast ühtekuuluvust. Oli tunda, et venekeelsed kolleegid soovivad väga seesuguseid kokkusaamisi. Kirde-Eesti on väga tihedalt asustatud ala, kus raamatukogudel on eriline missioon suurearvulise venekeelse elanikkonna sulatamisel eesti kultuuri konteksti.

*Rutt Enoki, Leida Olszaki
ja Krista Talvi ühismõtted.*

RAAMATUMESS JA RAAMATUKOGU

Käesoleva aasta Leipzigi raamatumess oli Eesti, Läti ja Leedu kirjastustegevusega seotud ringkondadele oluline eelkõige seetõttu, et messi peateema oli Baltimaade kirjandus ja kultuur.

Mitmed eesti väljaanded on messisündmuse juba valgustanud, mistõttu peatuksin kahel messi raames korraldatud rahvusvahelisel sümposioonil.

Oluline on, et sellistest üritustest ja rahvusvahelisest raamatumessist said osa võtta ka Eesti Akadeemilise, Tallinna Tehnikaülikooli ja Tartu Ülikooli raamatukogu ning Eesti Rahvusraamatukogu esindajad.

Balti-Saksa kirjastajate sümposioon

Eesti, Läti ja Leedu kirjastajate liidu president andsid ülevaate viimaste aastate Balti riikide kirjastustegevusest. Ühiseks tunnusjooneks on näiteks kirjastuste arvu suurenemine ja kirjastuste erastamine, nii kirjastajate kui raamatukaubastajate liidu loomine, publitseeritud väljaannete nimetuste arvu suurenemine ja trükiarvu kahanemine, väljaannete hinna tõus, tõlkekirjanduse geograafia muutumine, ühinemine Berni konventsiooniga, vajadus sponsorite järele, et arendada kirjastustegevust, muutused väljaannete valdkondades, püüid koondada informatsiooni kirjastustegevuse kohta (Eestis *Raamatu kuulutaja*, Rahvusraamatukogu väljaandel kord kuus ilmuv *Uued Eesti raamatud*, rahvusbibliograafia; Lätis Rahvusraamatukogu Bibliograafia Instituudi nädalaleht ja aastaraamat, rahvusbibliograafia). Leedus on vastu võetud kirjastamist ja raamatukaubandust soodustavad seadused – näiteks on trükised käibemaksuvabad.

Iseloomulik on kirjastuste püüid jõuda rahvusvahelisele raamatuturule, st. eelkõige tutvustada end rahvusvahelistel raamatumessidel. Eesti Kirjastajate Liidu algatus – korraldada Balti raamatumesse (Tallinnas 1995 ja Riias 1997), kujuneb loodetavasti traditsiooniks.

Balti riikide raamatukaubanduse areng 90ndatel aastatel on kaupluste arvu esialgsel kahanemisel, seejärel stabiliseerumisel, saavutanud tänaseks mõõduka kasvutendentsi. Kaupluste arv ei suurene kuigi kiiresti, kuna pinna rent on kõrge ja kauplemisega seonduvad suured kulud.

Analüüsid raamatukaubandust ja välisraamatut Balti riikide turul, tuleks eelkõige osutada suurele õppematerjalide nõudlusele. On märgatavalt rohkem inimesi, kes loevad ja suhtlevad võõrkeeltes. Võõrkeelsest kirjandusest ostetakse kõige rohkem teatme kirjandust ja sõnaraamatuid.

Uwe Janssen Stuttgardi firmast *Koch, Neff & Oetinger* rääkis saksa raamatu ekspordivõimalustest Balti riikide raamatuturule, mis sõltub üldisest majanduslikust arengust, huvist saksa kirjanduse vastu, Saksamaal kirjastatavate raamatute sobivusest väliturule, saksa oskusteabe vajadusest raamatu kujul, kirjastuste, vahendajate, aga ka poliitilistest soodustustest. Vajalik on saksa kirjastuste toetus, föderaalvalitsuse toetusprogrammi jätkumine, Balti turule paisatavate raamatute läbimõeldud valik, informatsioon.

Kirjastuse *Springer* direktor Peter Helderich, kelle vastutusala on endise NSVLi territooriumi riigid, on käivitunud ulatusliku abiprogrammi, eesmärgiga pakkuda soodsaid võimalusi välisriikidele raamatukogudesse. Arvestades majandusliku, poliitilise ja sotsiaalse olukorraga sellel territooriumil, aastakümneid pealesunnitud arenguseisakut ning nende riikide arengutaset vastavalt oma arusaamadele arengust ja tsivilisatsioonist, ei ole tema ülesanne kerge. Aga tuntuks ja teada on tõsiasi – kes oskab, sellelt nõutakse, ja kes teeb, see jõuab.

P. Helderich lähtub asjaolust, et raamatukogudel on raskusi leida piisavalt raha, sest rahvusvaheliselt tegutsevad kirjastused räägivad nii ostja majanduslikest kui levitamise korraldamise raskustest oma raamatute levitamisel neisse riikidesse. Alustades 1995. aastal oma programmi realiseerimist, sõlmis ta kokkuleppe mitme lääne kirjastusega, et saada hinnasoodustusi, ja raamatukogudega, kes osaleksid soodustingimustega raamatuprojektis. Täna on projekt tunnustatud nii maailma suurimate erialakirjastuste kui ka teadusraamatukogude hulgas. Ülevaate projekti käigust Eestis esitas TTÜ Raamatukogu komplekteerimisosakonna juhataja Eve Lipand. Projektis osaleb üle 200 kirjastuse. Ka raamatukogud hindavad kõrgelt vahendusfirma *Langer & Springer*

tegevust, kes vahendab kõik tellimused. Informatsiooni läbitöötamine, teavikute valik ja tellimuste vormistamine on raamatukogudele mahukas ja aeganõudev töö. Projektis osalevad Eesti teadusraamatukogud on täiendanud oma kogusid sellisel määral, mis muul moel ei oleks olnud võimalik. Projektiga on liitunud ka teist tüüpi raamatukogud. *Lange & Springer* raamatuprojektis osalemise tingimus raamatukogudele on näituse korraldamine projekti raames saadud trükistest.

Rahvusvahelise raamatukogusümposiooni

teema oli komplekteerimispoliitika ja kogude kujundamine. Teema, mis alati taandub rahale, eelkõige rahapuudusele. Eesmärk oli teada saada, kuidas on arenenud kogud 90ndatel aastatel, mida uut on teadvustatud, ette võetud ja millised sihid seatud. Samuti oli osalejatel võimalus otsida ja leida koostööpartnereid.

Saksa ja Ida-Euroopa raamatukoguhoidjate vahendatud kogemusi täiendasid kolleegid Lääne-Euroopa raamatukogudest. Seda soodustas korraldajate ringi laiendamine – Leipzigi Ülikooli Raamatukogule olid sel aastal toeks Euroopa raamatukogude ühendus LIBER ja *British Council*.

Nii Slovakkia kui Ungari kogemused viitavad, et nende kirjastustegevuses ja raamatukogunduses on võetud samad suunad kui Balti riikides samades valdkondades. Poliitiline vabanemine on toonud kaasa vaba kirjastamise, majanduslikud raskused ja probleemid raamatukogunduses. Näiteks otsivad sealsed raamatukogud lahendust oma kitsastele rahaliste võimaluste komertstegevuses ning otsitakse uusi koostöövõimalusi nii kohalikul kui rahvusvahelisel tasandil. Muutused ühiskonnas mõjutavad loomulikult ka raamatukogusid – muutuvad komplekteerimisviisid, -allikad ja -profiilid. Philip Carpenter kirjastusest *Blackwell Publishers* käsitles oma ettekandes "Kirjastajad, raamatukogud ja valitsus" olukorda, kus riik soosib küll kõrgharidust, kuid on vähendanud kõrgkooliraamatukogu finantseerimist. Elektroonilise kirjastamise projektides (elektroonilise raamatukogu programm, multimeedia ajakirjade nõudlus, digitaalne õppimine, elektrooniliste dokumentide edastamisprogrammide areng jt.) riik siiski osaleb, mis olukorda eeldatavasti mõnevõrra leevendab.

Cristine Thomas Briti Raamatukogust tutvustas slaavi ja Ida-Euroopa trükiste komplekteerimispoliitikat oma raamatukogudes. Keskendatakse

humanitaar- ja sotsiaalteaduslike teavikute hankimisele. Viimastel aastatel on tähelepanu all olnud üleminekuperioodi kajastavate dokumentide komplekteerimine Kesk- ja Ida-Euroopast. Venemaa ja Balti riikide väljaandeid kogutakse 1989. aastast. Vaatamata tõsistele komplekteerimiskuludele on suudetud hankida palju materjali Bosnia sõjast, sealhulgas üle saja Sarajevo piiramisrõngas kirjastatud väljaande.

Margot Wiesner Frankfurdi Ülikooli Raamatukogust rääkis komplekteerimispoliitikat ja eelarve koostamisest. Ta mainis, et teadusajakirjade hind tõuseb aastas ca 10 % (Saksamaa väljaandel ca 7,5 %). Eriti suur hinnatõus on toimunud meditsiini ja loodusteaduslike ajakirjade turul. Ta soovitas suhtuda pakutavatesse hindadesse ettevaatlikult. Jälgida tuleks sise- ja välismaiseid hindu, pakutavaid hinnasoodustusi ja nende tingimusi. Arvestada tuleb, et sageli on juurdemaks sisseveetud trükisele kuni 25 %. Unustada ei tohi ka saatekuluseid, tolli- ja käibemaksu, pangamakse ja protsente, mis tuleb tasuda hankefirmale trükise töötlemise eest. Teadusraamatukogude komplekteerimissummadest moodustab vähemalt 50 % väliskirjanduse ja sellest 50-60 % ajakirjade hankimiseks mõeldu. Moodsa komplekteerimismudeli juurde kuulub turu-uuring, varustaja valik, hangete korraldamine, hindade ja maksude arvestamine.

Aldis Abele Läti RRist ja dr. Vladas Bulavas Leedu RRist pakkusid informatsiooni kirjastamisest, raamatuturust ja raamatukogude olukorrast. Tuntakse vajadust **BOOKS IN PRINT** rahvusliku variandi järele.

Ja lõpuks refereerin saksa ajakirja *Börsenblatt* (nr. 25/27, märts 1997), kus on märgitud, et kõigile Balti riikidele on omane väike keeleruum. Aastas ilmub vaid mõni tuhat raamatut, tõlkekirjanduse nimetuste arv aga suureneb. Vajadus väliskirjanduse järele on suur, väismaised hankefirmad mitte ainult ei teeni, vaid pakuvad ka abi. Eraldi mainiti Eestit, kus raamatukogusteemist on käivitunud koostöö. Ühiselt tegeldakse raamatukoguturunduse ja komplekteerimispõhimõtete väljatöötamise ja elluviimisega. Loomisel on ühtne automatiseeritud raamatukogusteem.

Lea Lumi

MAAILM EESTISSE II ehk VALIMISE VALU

Aprillis oli Rahvusraamatukogus avatud raamatunäitus "Maailm Eestisse II", kus võis tutvuda ca 1400 raamatuga Lääne-Euroopa 16 tuntud kirjastuselt. Enne sündmuse kommenteerimist on oluline mainida, et mõnes mõttes oli tegemist uudiskirjanduse väljapanekuga, sest kõik eksponeeritu on Rahvusraamatukogus arvele võetud ja loodetavasti ka varsti soovijatele kättesaadav. Tegu pole kirjastuste poolse, vaid raamatukogu teadliku valiku põhjal hangitud raamatutega. Kuigi Eesti raamatukogude komplekteerimine on viimastel aastatel põhjalikult muutunud, pole komplekteerijate töö kaugeltki probleemidevaba. Ehkki eesti kroon võimaldab osta igat soovitud trükist (täna, täpsem olles, juba igat infokandjat), seab eelarve raamatukogude ette piiri. Samas on väliskirjastused huvitatud oma raamatute jõudmisest nende jaoks uuele turule.

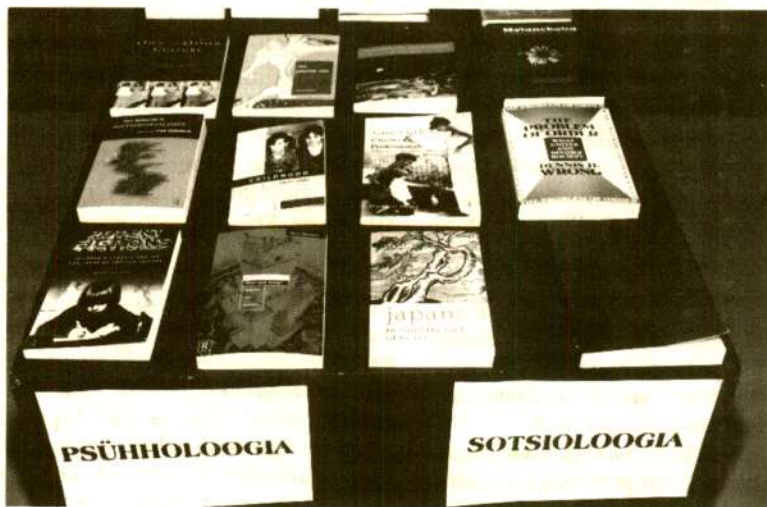
Praeguses majanduslikus olukorras on uutes ja taasiseseisvunud riikides välisraamatu peamiseks ostjaks raamatukogud. Oletan, et eesti raamatukogude poolt välismaal ilmunud raamatute ostmiseks kulutatud summa on tunduvalt suurem kui eraostjate kulutused. **Mainitud näituste projekti idee põhinebki soovil ühendada Eesti raamatukogude soovid ja võimalused suuremate tunnustatud kirjastuste huvidega.** Projekti partner, firma *Lange & Springer* on leidnud soodsaimad võimalused meile kirjanduse soetamiseks.

Näitus tutvustas vaid osa Eesti lugejat huvitavate valdkondade väljaandeid. Raamatukogule soetatud

trükised näitavad Rahvusraamatukogu eelistusi kirjanduse valikul ja meie osa eesti teadusraamatukogude vahelises tööjaotuses. Lisaks üldisema teatmelise väärtusega teostele komplekteeritakse trükiseid ka humanitaar- ja sotsiaalteaduste alalt. Rahvusraamatukogule olulised teemad on *iridica*, poliitika, majandus, filosoofia jt. Eraldi väärib märkimist ka kunstitrükiste suur arv, viimane tänu Getty Granti toetusele. Nimelt sai Rahvusraamatukogu USAst märkimisväärse summa kunsti- ja arhitektuurialase kirjanduse ostmiseks.

Nagu mainitud, on Eesti suuremad teadusraamatukogud kokku leppinud komplekteerimiseelistunges. Iga raamatukogu vastutab teatud valdkondades info soetamise, säilitamise ja kättesaadavaks tegemise eest. Vabatahtliku koostöö toimimisest annab märku ka see, et käsitletud projekt hõlmab teisi erialasid. Käesoleval aastal on oodata sarnast näitust Eesti Akadeemilises Raamatukogus ja Tartu Ülikooli Raamatukogus. Siis saab tutvuda eelkõige loodus- ja täppisteaduslike väljaannetega.

Ligi poolteisttuhat on piisav arv raamatuid, et muuta lootusetuks soov tutvustada üksikuid raamatuid ja kirjastusi. Kirjastused *Oxford University Press*, *Cambridge University Press* ja *Kluuwer* ei vajagi teaduskirjanduse kasutajate hulgas tutvustamist. Paljudel aladel, ka kultuuriväljaannetega on endale nime teinud *Routledge*. Üpris raske on ka mõne valdkonna lähem analüüs. Tegemist on vaid ühe lüliliga järjepidevast kogude täiendamisest. Nii jõuamegi valimise vaevadeni. Maailmas ilmub igal aastal sadu

ÕNNITLEME

AITA KARJATSE - 60

Olgu mõte Sul mõistev ja hele, siis armasaks saad päikesele.

(L. Andre)

Alati rõõmsameelne ja tarmukas Aita Karjatse on jaksanud raamatukoguhoidja tänuväärset tööd teha juba 34 aastat. Ja seda truult Eesti Akadeemilises Raamatukogus. Majal on aastakümnete jooksul olnud erinevaid nimesid, Aita Karjatsel erinevaid tööameteid lihtsast raamatukoguhoidjast hoiuosa-konna juhataja ning asedirektorini välja. Viimase ameti pani Aita pensionile minnes maha ning töötab nüüd bal-

LAINE PEEBU SÜNNIPÄEVAKS

Juuni lõpul, kuu päris viimasel päeval on 65. sünnipäev kolleeg Laine Peebul. Ta oli kolmekümnene, kui asus Tartu Ülikooli Raamatukogu direktori kohale. Selles ametis tegi ta oma elutöö, mille kasutajaid on lootusetu kokku lugeda.

Tänases Tartus teevad kõige rohkem häält inimesed. Nõukogude Tartus kuuldus üle teiste häälte sõjalennukite mürin ja nende lennukite tõttu oli linn piiramatuks suhtlemiseks suletud, tsoon tsoonis. Laine Peep ei ehitanud ülikooli raamatukogu ometi mitte tsooni tarbeks, vaid nii, et see oleks rahvusvaheliselt arvestatav ja pakuks eeskujut.

Kõigepealt tuli aga ülikooli raamatukogu hoone võimalus, projekt ja raha üldse välja võidelda. Ei olnud selles võitluses isegi ülikooli sees kaugeltki kõik modernse raamatukogu poolt ning kuigi raamatukoguhooone on näide sellest, et ka satiirist võib otsest kasu olla, on Laine Peep ise tõend jälle sellest, kuidas satiiri tõttu satutakse tagakiusamise alla. Sest tagakiusamine see ju oli, kui satiiriseeria "Süütenõõri" see filmijagu, mis näitas Tartu Ülikooli ja ENSV ükskõiksust eriti haruldaste raamatute hoiutingimuste suhtes, keelati Tartus ära ning seda näidati pärast üksnes ülikooli parteikomitee liikmetele teadmiseks. Õigemini oli see tagakiusamise

tikaosakonnas. Raamatuvara hoidmine on aga tänaseni tema põhitöö ning sellega seotud probleeme on ta aidanud lahendada nii oma majas kui raamatukogudevahelises komisjonis. 1988. aastal oli Aita Karjatse nende seas, kes kutsusid üles taastama Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu.

Üksnes tööst inimene ei ela. Aita Karjatse on terve omaette linna – Bibliopolise – asutaja, kus iga kahe aasta tagant saavad kokku Eesti, Läti ja Leedu teaduste akadeemia raamatukogu töötajad – ja seda juba 1967. aastast alates. Et pensioniikka jõudnud kolleegid ei tunneks end mahajäetuna, kutsus Aita raamatukogus kokku "Armsate klubi". Oma kodukandis Hirvli külas on Aita Karjatse tuntud kui külapäevade algataja ja küla ajaloo uurija. Eelmisel aastal ilmus mahukas ja huvitav Kõrvemaa-raamat Kuusalu kihelkonna ajaloo, mida Aita aitas koostada ning täiendas mitme huvitava kirjutisega.

Õeldakse, et kes teeb, see jõuab. Aita jõuab palju. Igat tööd, mida Aita teeb, teeb ta südamega. Vingumist ja virisemist ei salli, elust oskab head ja ilusat leida ka hallidel ja rasketel päevadel. Soovime talle õnne, rõõmsat meelt ja tugevat tervist!

*Kolleegide nimel
Tiiu Reimo*

"nähtavam" osa koos Sergei Mihhalkovi avaliku vabandusega ENSV juhtnike ees. Kui Laine Peep kaitses raamatut ja lugejat, kaitsesid teised oma nahka.

Olla ebasoovitav seepärast, et sa tahad midagi, mis jääb teistele – see ei olegi meie päevade Eestis väga erandlik. Siiski ei ole see kogemus kahandanud Laine Peebu trotsi olla meie trükise kogude eest valvel ja raamatukauplejaid peaks panema mõtlema, et näiteks Leipzigi messil, kus meie kirjastajad ikka veel Eesti, tegelikult ju omaenese raamatut tõhusalt ei esinda, osaleb Laine Peep aktiivselt.

See valvelolek teeb heas mõttes kadedakski.

Peeter Olesk

tuhandeid nimetusi uusi trükiseid, lisaks sajad tuhanded kordustrükid. Info ilmuva kohta jõuab ka meieni üha kiiremini, teoreetilised võimalused soetamiseks on olemas, aga olemasolev raha, olemasolevad hoidlad ja kogud seavad omad piirid. Samas teab ka lugeja üha rohkem ilmuvast, tema huvid ja vajadused kasvavad ning koos sellega ka rahulolematust kirjanduse kättesaadavuse üle meie raamatukogudes. Tundub, et seisame paratamatuse ees: mida rohkem suudame komplekteerida uut ja vajalikku, seda rohkem suurenevad lugejate vajadused. Siin avaldub igavene vastuolu. Võrreldes kolleegidega teistes maailma raamatukogudes pidurdavad meid ajaloolise arengu kammitsad. Kui enamus suuri erialaraamatukogusid komplekteerib lugejale jooksvalt vajalikku kirjandust, siis meie ees seisab vajadus täita mingilgi määral ka viiekümne aastane tühimik. Esindusliku kogu loomine kõigil aladel ei ole võimalik, kuid leidub teoseid, nimetagem neid oma valdkonna klassikaks, milleta ei saa rääkida ühel või teisel alal olulise teabe omamisest. Nii tuleb raamatukogudel lisaks uuele kirjandusele muretseda ka kordustrükke või võimalusel varasemaid väljaandeid. Ka humanitaarabi üle on palju mõtteid vahetatud, ehkki seniste lünkade täitmisel on sellel oma osa olnud. Praegu tuleb leppida, et nii mõnestki vajalikust raamatust on meie raamatukogudes vaid 1950ndate või 1960ndate aastate väljaanne. Miks nii vana, küsib lugeja (ja ka raamatukoguhoidja ise), aga klassikaliste teoste puhul on 1990ndate aastate väljaanne sageli muudatusteta 5., 10. või 24. trükk. Ilmselt on see meie jaoks veel väga kaugel tulevik, kus raamatust soetatakse uuem väljaanne vaid sellepärast, et see on ilusam, värvilisem, paremas köites jne., kuid sisu on sama.

Elu näitab, et raamatukoguhoidja, eriti komplekteerija, kasutab üha enam konsultandi, eksperdi või erialaasjatundja abi, kes tunneb oma ala hetkeiseisu, tegelikke vajadusi, olulisi autoreid jne. Ka Rahvusraamatukogu näitusel oli piisavalt raamatuid, mille soetamisel on määravaks olnud tulevase kasutaja soovitus.

Näitus on läbi, raamatud lugejate käsutuses. Aeg näitab, kui suur osa sellel näitusel väljapandust leiab aktiivset kasutamist, aga peab lootma, et riulitele ei jää neist ükski seisma. Koostöö väliskirjastustega ja võimalike ühisteede otsimine trükiste soetamiseks on meie kõigi huvides. Kuid ühel näitusel nii paljude uute raamatute nägemine annab ülevaatliku pildi ja paneb meid võib-olla ka teisiti mõtlema.

Kalju Tammaru

Linda Pärnoja, development manager at the National Library of Estonia, in her article "Moving on" introduces the perspectives of the National Library up to the year 2000, presenting a vision of a library with high technology and modern information collection.

In the article "Personnel Management" Malle Ermel, personnel manager at Tartu University Library, introduces theoretical principles and ranges the activities that the management of personnel includes. Then she refers to the spheres of work used in the management of personnel in Tartu University Library and gives some examples. She thinks that librarians should base their orientation equally on traditional and electronical information carriers. It is essential to certify librarians and to apply professional ranks. Librarians are underpaid and other compensations must be found, e. g. self-realization in carrying out responsible tasks given to rise person's self-estimation.

Rutt Enok, director of Harju County Library, introduces in her article "Managing a Library – Creative or Routine Work?" her work experience and the problems in practical activities. She has been working as a director from 1980. In the beginning the work was routine, because she had to fulfil the orders, and the tasks were diffusive. Now the work is more creative because everyone must decide and answer on one's own. As a director she would like the librarians to think independently and not to wait for orders as in Soviet times. She is against authoritarian leadership and considers the most important value for every specialist to have a fixed sphere of responsibility, to be competent within it, to improve one's training and to be responsible for the developing of the sphere. Rutt Enok has trained a computer specialist (who is training the others now) and a librarian for a music department. She also discusses the relations between the county authorities, local authorities and the library.

In her article "Good Library Is a Library for a Reader" Ilme Sepp, director of Lääne County Central Library, introduces every-day work in the library and refers to the problems that are similar in all libraries of Estonia. The most important task is to shape the role of the library in the town and in the county. She is satisfied that the number of readers is steadily increasing.

In her article "Research Library Service Performance Measurement" the scientist Aili Norberg, director of library services at the National Library of Estonia, introduces the methods and conclusions of the readers' questioning in the National Library of Estonia in March 1996. There were over 100,000 readers in the Library, making up reader groups with different needs for information. In the future their interests will be supported by this investigation.

The interviewee Anne Valmas, head of the Department of Estonian Emigree Literature at the Estonian Academic Library and chairwoman of the Estonian Librarians Association has been working in librarianship for 32 years. She has also worked in several leading positions, but considers the creative work more important. Anne Valmas likes to write articles on emigree literature and compile bibliographies. Her topic of research is Estonian culture in exile, to say more exactly – the activity of publishing houses in Exile. There were two important publishing houses - "Orto" was more a commercial undertaking, "Eesti Kirjanike Kooperatiiv" (Co-operative of Estonian Writers)

in Sweden was more vocational in publishing Estonian literature. Anne Valmas, by her travelling experience tries, to evaluate the Estonian community in exile and its reception in Estonia. She also speaks about her work as a chairwomen of the professional association, points at the drawbacks and refers to the successful activities.

In her article "Books Can Be Burnt, but They Can't Be Destroyed" Tatjana Šahhovskaja, librarian at Tartu University Library, introduces the oldest book in a Cyrillic alphabet – "Confessio Augustina" from the private collection (now the property of Tartu University Library) of Livonia's parson Gustav Bergmann, the well-known carrier of the Enlightenment ideas. The long title on the title page is in an unknown language, but the parallel title in German says that it is Augsburg's Confession that is translated into Croatian and printed in a Cyrillic alphabet in Tübingen. The translator Primus Truber (1508-1586) is known as a creator and reformator of the Slovenian literary language in Krain. Truber was born in Ljubljana. His father, a notary, was hanged during the peasants's revolt. So in his young days, he had to ask for alms singing in front of the houses of the rich in order to make his living. When he was a teenager, he met with Peter Bonomus, got his education and was ordained a priest. Primus Truber became a supporter and introducer of Lutheranism. Soon he had to flee the country. Thanks to his protectors in Germany, he began to deal with the basis of the Slovenian literary language. Truber translated the Catechism and some hymns into Slovenian, using Roman letters. The first publications in Slovenian were printed in 1550. Later the Croatian clergyman Antonius Dalmata and Stephanus Consul from Serbia helped him in translating. Together they translated the New Testament, the Catechism of Luther and the collection of sermons into Slovenian and Croatian. Besides the Roman letters, Glagol and Cyrillic alphabets were used. Truber finished his last translation "Postilla D. Martina Luthera" was translated two days before his death.

The impression of "Confessio Augustina" was one thousand, but after the death of the author his books were burnt. Only 10-20 copies have been preserved. By the data of the Russian State Library "Confessio Augustina" can be found in 20 libraries in Ljubljana, Zagreb, Vienna, Frankfurt upon Main, Munich, Basle, Schaffhausen, London, Moscow and Uppsala, but among them the copy in Tartu University Library is not mentioned. "Confessio Augustina" is a typical Renaissance white pigskin binding. The cover is surrounded by the finely elaborated frame in relief printing. The date of the binding (1562) is pressed on the front cover and Primus Truber's portrait is in the midfield of it. Antonius Dalmata's and Stephanus Consul's portraits are on the back cover.

Rein Ruutsoo, Ph. D., in his article "Alfred Koort and Estonian Philisophic Culture" introduces Alfred Koort (1901-1956). Koort was born not as an thinker by God's grace. He was the first Estonian academic philosopher. In his student years at Tartu University he was strongly influenced by Walter Schmied-Kowarzik (professor of philosophy) who introduced the views of the practical philosophers Wilhelm Dilthey, Max Scheler, Hans Freyer and others.

In 1924 Koort graduated in philosophy and became an M. A. The subject of his scientific work was "Modern View on the Building of the Typologies". The problem of

the typologies became his basic topic of research. In 1934 Alfred Koort took his doctor's degree. The theme of the dissertation was "Contribution to the Building of the Typologies". "Introduction to Philosophy" was published in 1938. In 1939 A. Koort gathered up about ten articles on modern philosophy and compiled a book "On Contemporary Philosophy I". In the same year he was appointed for professor extraordinary of philosophy and pedagogics. The democratic way of organizing intellectual life, orientated to the Western culture, was abolished by the catastrophe in 1940.

Up to 1940 philosophy as a method of cognition (as process or act) was eradicated in the Soviet Union by the total regime. When the communist darkness was spreading over Estonia, it was impossible to remain a philosopher as an independent mental vitality and at the same time a professor at the University. Alfred Koort became a "Soviet philosopher". It brought about tragic consequences. The terroristic system did not show mercy to him. He was removed from the rector's post and deported into Tallinn. He died in 1956.

In his article "Does Information Society Need Libraries" Jüri Järs, researcher at Tallinn Technical University Library and leader of the City Central Libraries Automation Project, analyzes the level of automation in public libraries of Estonia. As compared with the year of 1995 some progress have been made, but the information system Kirjasto 3000 has not justified the expectations. Järs points out the shortcomings of the project and introduces its application from its beginning, i. e. signing the contract. If librarians keep waiting, they may remain losers in the information society, and the readers will choose the centres with higher level of information technology.

CONTENTS

■ First column: The Role of a Library in Improving the Management	<i>Ülo Vooglaid</i>	4
■ ON MANAGEMENT		
On Compiling the Development Programme of a Library	<i>Aili Normak</i>	6
Moving on	<i>Linda Pärnoja</i>	8
Personnel Management	<i>Malle Ermel</i>	10
Management of a Library -		
Creative or Routine Work	<i>Rutt Enok</i>	12
Good Library Is a Library for a Reader	<i>Ilme Sepp</i>	14
URBIS - Co-operation and		
Management Experience	<i>Mare Onga</i>	16
A Story of a Project	<i>Ülle Must</i>	17
Reader Questionnaire "Your Opinion Shapes the Future of Libraries"	<i>Anne Veinberg</i>	18
Research Library Performance Measurement	<i>Aili Norberg</i>	19
Price as a Means of Marketing		
in Library Marketing	<i>Aira Lepik</i>	21
■ NEW LITERATURE FOR LIBRARIANS		23
■ INTERVIEW		
My Greatest Pleasure is to Do the Work I Like:		
An Interview with Anne Valmas	<i>Maire Liivamets</i>	27
New Literature for Librarians		
■ BOOK HISTORY		
Rare Books in Tartu University Library:		
Books Can Be Burnt,		
but They Can't Be Destroyed	<i>Tatjana Šahhovskaja</i>	30
■ ESTONIAN HISTORY OF IDEAS		
Alfred Koort and Estonian Philosophical Culture	<i>Rein Ruutsoo</i>	32
■ COMPUTER EDUCATION		
Does Information Society Need Libraries?		
The Creation of Information Systems in County and City Central Libraries	<i>Jüri Järs</i>	36
■ NEWS		
On Library Service in Tallinn	<i>Tiiu Valm</i>	40
Universal Bibliography of Articles	<i>Anne Ainz</i>	41
Congratulations		45
■ SUMMARY		46

RK

